

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ὑπὸ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΕΡΖΑΚΗ.

Φυλλάδιον Α'. Ἰανουάριος 1858.

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΕΜΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ.

Περὶ Θεοδοσίας. — Ἡ ἐν ἔτει 1480 Πολιορκία τῆς Ρόδου. — Ἡ Ἀγγλικὴ Ἰνδία ἐν ἔτει 1843. — Περὶ τῆς ἐν Ἀμερικῇ κρίσεως καὶ περὶ Τραπεζῶν ἐν γένει. — Χρονικά.

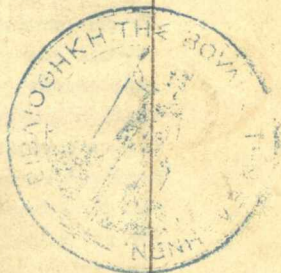

ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ,

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΡΜΗΣ

Ἀντωνίου Τερζάκη.

1858.

ΑΓΓΕΛΙΑ.

Ἡ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας διηνε-
ικῆς παρ' ἡμῖν καὶ ἀναλλοίωτος διατήρησις τῆς Θρησκείας καὶ
τῆς γλώσσης, τῶν δύο τούτων πρωτίστων στοιχείων πάσης ἐ-
θνικότητος, ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ταυτόχρο-
νον σχεδὸν τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφεύρεσιν
τοῦ τύπου, δι' οὗ μάλιστα φαίνεται ἐκτελεσθεῖσα ἡ θεία βου-
λὴ τοῦ Ἰψίστου μὴ θέλοντος νὰ ἐξαλειφθῆ ἀπὸ προσώπου τῆς
γῆς, ὡς περ τ' ἄλλα τῆς ἀρχαιότητος ἔθνη, τὸ ἔθνος τὸ Ἕλλη-
νικόν. Τῷ ὄντι βλέπομεν ὅτι τὰ πρῶτα βιβλία τὰ κατὰ τὴν
δεκάτην πέμπτην ἑκατονταετηρίδα ἐξεληθόντα ἐκ τῶν ἀρτισυ-
στάτων πιεστηρίων τῆς Φλωρεντίας καὶ τῆς Βενετίας, ἦσαν
θρησκευτικὰ καὶ φιλολογικὰ πονήματα προσφύγων τινῶν Ἕλ-
λῆνων. Ἐκτοτε δὲ ἡ πρὸς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἀφοσίωσις, ὁ
ὑπὲρ τῆς πατρίου γλώσσης διακαῆς ζῆλος, καὶ, ἐνὶ λόγῳ, ἡ
συνεχῆς μελέτη τῆς ἱστορίας τῶν ἐνδόξων ἡμῶν προγόνων καὶ
ὁ πρὸς τ' ἀθάνατα τῆς εὐφυΐας αὐτῶν ἔργα δίκαιος παρὰ πᾶ-
σι θαυμασμὸς παρέσχον κατὰ τοὺς ἐπακολούθους αἰῶνας ἀνε-
ξάντλητον ὕλην εἰς τὴν τυπογραφικὴν τέχνην, οὐχὶ μόνον τῆς
Ἰταλίας, ἀλλὰ καὶ τῆς λοιπῆς πεσπαιδευμένης Εὐρώπης. Ἐ-
φαινετο δὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες, καταπιεζόμενοι ὑπὸ τὸν βαρὺν ζυ-
γὸν τῆς βαρβαρικῆς τυραννίδος, ἂν δὲν προεπορεύοντο ὡς τὸ
πάλαι, ἢ ἂν δὲν συνεβάδιζον μετὰ τῆς προόδου τῶν ἐξευγε-
νισμένων ἐθνῶν, παρηκολούθουον ὅμως ἐπιμόνως τὴν πρόοδον
ἐκείνην, καὶ μὴ ὄντες ἀνεξάρτητοι ὅπως δημιουργήσωσιν ἐλευ-
θέρως τὴν κοινωνικὴν αὐτῶν κατάστασιν, ἐμιμοῦντο τοῦλά-
χιστον τὰς πράξεις δι' ὧν οἱ ἄλλοι λαοὶ κατώρθωσαν τὴν μετὰ
τὸν Μεσαίωνα κοινωνικὴν τῆς Εὐρώπης ἀναμόρφωσιν. Ἡ σω-
τήριος δὲ ἐκείνη ἀπομίμησις, οὐχὶ μόνον ἀπεδείκνυσεν ἐναργέ-
στατα τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἡμετέρου ἔθνους, ἀλλ' ἐποίηε μάλιστα κα-
ταφανέστατον τὸν μέγαν καὶ ἀνυπέρβλητον φραγμὸν, τὸν χω-
ρίζοντα ἀείποτε ἀπὸ τοῦ βαρβαροῦ τὸν ἐν τῷ πολιτισμῷ τρε-
φόμενον καὶ ἐνδυναμούμενον Ἕλληνα.

Ταύτην βαδίζοντες τὴν πορείαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ὅτε ἴδον ὅτ

Ο ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ,

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ:

ΠΕΡΙ ΘΕΟΣΟΦΙΑΣ. (*)

Κύριοι,

Ὁσάκις μεταβαίνομεν ἀφ' ἑνὸς εἰς ἄλλον κλάδον τῆς ἡμετέρας ἐπιστήμης, προσπαθοῦμεν νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν μετάβασιν ταύτην, ἀποδεικνύοντες τὸν σύνδεσμον, δι' οὗ τὰ διάφορα μέρη τῆς φιλοσοφίας πρὸς ἄλληλα συνδέονται καὶ ἀποτελοῦσιν ἓν ὅλον. Τοῦτο ἐπροσπαθήσαμεν ὅτε μετέβημεν ἀπὸ τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν λογικὴν, καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς τὴν καλολογίαν. Πρόκειται λοιπὸν σήμερον νὰ δικαιολογήσωμεν τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς καλολογίας εἰς τὴν Θεοσοφίαν· πρόκειται δηλαδὴ νὰ ἀποδείξωμεν, τίνι τρόπῳ ἡ νέα αὕτη φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας ἐπιχειροῦμεν τὴν μελέτην, συνδέεται πρὸς τὰς ἡγουμένας καὶ ἐπομένας.

Καὶ πρῶτον τί εἶναι ἡ Θεοσοφία φιλοσοφικῶς θεωρουμένη; Ἡ Θεοσοφία εἶναι ἡ διὰ τῶν νοητικῶν δυνάμεων γνῶσις καὶ μελέτη

(*) Τὸ πρῶτον τοῦτο μάθημα, τῶν κατὰ τὸ παρὸν ἔτος, περὶ Θεοσοφίας, φιλοσοφικῶν παραδόσεων τοῦ Κυρίου Π. Βράϊλα Ἀρμένη, δημοσιεύομεν, ὡς συντάχθη ὑπὸ τινων ταχυγράφων φοιτητῶν τῆς Ἀκαδημίας, λαβόντες τὴν ἄδειαν τοῦ Καθηγητοῦ, ὅστις καὶ εὐπρεστῆθη νὰ τὸ ἐπιθεωρήσῃ.

ποῖαν ἐπιρροὴν ἔχουσιν εἰς τὴν πρόδον τῶν λαῶν τὰ περιοδικὰ συγγράμματα, ἐπεχείρησαν κατὰ τὰς μικρὰς αὐτῶν δυνάμεις τὴν ἐκδοσὴν ὁμοίων πονημάτων, ἵνα καὶ οὕτω συντείνωσιν εἰς τὴν βεβαίαν μὲν, βραδείαν δὲ ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Λόγιος Ἐρμῆς προεμήνυσεν, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἑλληνικὴν ἐπανάστασιν· μετὰ δὲ τὴν ἐγκαθίδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, πλείστα περιοδικὰ συγγράμματα ἐξεδόθησαν μᾶλλον ἢ ἦττον σπουδαῖα, συντελοῦντα εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ ἔθνους καὶ εἰς τὴν περαιτέρω ἠθικὴν αὐτοῦ συμπαγίωσιν.

Αἱ σκέψεις αὐταὶ ἐνεθάρρουν ἡμᾶς ν' ἀναδεχῶμεν τὴν σύνταξιν μηνιαίου περιοδικοῦ συγγράμματος, ὑπὸ τὸ ὄνομα **ΕΡΑΝΙΣΤΗΣ**, προτιθεμένου μόνον σκοπὸν τὴν ἐφ' ἀπάσας τὰς τάξεις τῆς ἑλληνικῆς κοινωνίας ἐπὶ μᾶλλον διάδοσιν τῶν ὠφελίμων καὶ τερπνῶν γνώσεων, καὶ τὴν εὐχερεστέραν πληροφορίαν περὶ τῶν συγγραμμάτων, τῶν ἀνακαλύψεων καὶ ἐφευρέσεων, ἐξ ὧν ἀποτελεῖται ὁ ἀληθὴς πλοῦτος τῶν πεφωτισμένων ἐθνῶν. Ἡ δημοσίευσίς λοιπὸν ἄρθρων πρωτοτύπων, καθ' ὃ θέλομεν ἔχει βοηθὸν τὸν κάλαμον τινῶν τῶν ἡμετέρων λογίων, καὶ ἡ καταχώρισίς μάλιστα ἄρθρων ἐρανιζομένων ἐκ τῶν ἀξιολογωτέρων εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν, θέλουσι συναπαρτίξει τὴν ὕλην τοῦ **ΕΡΑΝΙΣΤΟΥ**. Πρὸς τούτοις δὲ ἕκαστον φυλλάδιον θέλει περιέχει τὰ χρονικὰ τοῦ μηνὸς, ἡγουν τὴν συλλογὴν τῶν σπουδαιότερων γεγονότων, ἅτινα κυρίως ἀνήκουσιν εἰς τὴν σύγχρονον ἱστορίαν.

Ταῦτα σκοπεύοντες νὰ πραγματοποιήσωμεν ἀποτεινόμεθα πρὸς τοὺς ἄλλοτε φίλους συνδρομητὰς τῆς *Ἐφημερίδος τῶν Ἐιδήσεων*, καὶ πρὸς τὴν φιλογένειαν καὶ φιλομάθειαν τῶν ἀπανταχοῦ ὁμογενῶν, εὐελπιζόμενοι ὅτι καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην θέλομεν τύχει προθύμου καὶ γενναίας συνδρομῆς.

Ἡ δημοσίευσίς τοῦ **ΕΡΑΝΙΣΤΟΥ** ἀρχεται τὸν ἐρχόμενον Ἰανουάριον. Ἐκαστον φυλλάδιον θέλει σύγκεισθαι ἐκ τριῶν τυπογραφικῶν φύλλων· ἡ δὲ ἔτησίαι συνδρομὴ προσδιορίζεται προπληρωτέα, διὰ μὲν τὸ ἐσωτερικὸν δίστηλα 2, διὰ δὲ τὸ ἐξωτερικὸν 2 1/2.

Κερκύρα, τῇ 19 Ὀκτωβρίου 1857 Ἐ. Ἐ.

A. ΤΕΡΖΑΚΗΣ.

τῆς θείας φύσεως, εἶναι ἐκείνη ἡ ἐπιστήμη, ἣν ἄλλοι ὠνόμασαν φυσικὴν θεολογίαν, ἣν πρῶτος ὁ Λαϊθνίτιος ὠνόμασε *Theodicée*, θέλων διὰ τῆς λέξεως ταύτης νὰ δηλώσῃ οἰονεὶ τὴν δικαιοσιν τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ ἀπέναντι τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ σκεπτικοῦ *Bayle*, καὶ τοῦτο κατάρθωσεν εἰς τὰ ἀθάνατα ἐκείνα *Δοκίμια*, τὰ ὁποῖα εἶναι καὶ ἔσονται τὸ λαμπρότερον σύγγραμμα Θεοσοφίας, ἐξ ὧν παρέχει ἡ ἱστορία τῆς ἐπιστήμης.

Ἡ Θεοσοφία ἢ ἡ φυσικὴ θεολογία ἦτο ἄλλοτε κλάδος τῆς μεταφυσικῆς. Γνωρίζετε ὅτι ἡ μεταφυσικὴ ἀπετέλει, καὶ κατὰ τινὰς ἀποτελεῖ, μέρος τῆς φιλοσοφίας, καθ' ὅσον διὰ τῆς μεταφυσικῆς ἀνευρίσκομεν τὰς πρώτας ἀρχὰς καὶ αἰτίας ὄλων τῶν ὄντων. Καὶ ἐπειδὴ τὰ ὄντα ἀνάγονται εἰς τρία, τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον καὶ τὸν Θεὸν, ἔπρεπεν ἡ Θεοσοφία νὰ ἦναι τὸ τρίτον μέρος τῆς μεταφυσικῆς.

Ὅταν δὲ λέγωμεν ὅτι ἡ Θεοσοφία εἶναι ἡ διὰ τῶν νοητικῶν δυνάμεων γνῶσις καὶ μελέτη τῆς θείας φύσεως, ἐξ ἀνάγκης ἀποκλείομεν οἰονδήποτε ὑπερφυσικὸν βοήθημα, ἐξ ἀνάγκης πρέπει νὰ θεωρήσωμεν τὴν ἐπιστήμην ταύτην κερχωρισμένην τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ νὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν μελέτην τῆς θείας φύσεως διὰ μόνων τῶν μέσων, ὅσα παρέχει ὁ ἄνθρωπος νοῦς, ὁ ἀνθρώπινος λόγος. Καὶ ἐνταῦθα, ἐννοεῖτε, ὅτι ἀναφέεται ζήτημα σπουδαιότατον, τὸ ὁποῖον δὲν δυνάμεθα νὰ παραλείψωμεν, καὶ περὶ οὗ ὀφείλομεν νὰ υποβάλωμεν εἰς ὑμᾶς ὀλίγα τινά.

Ἐὰν ἡ Θεοσοφία ἦναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ Θεοῦ, ἡ μελέτη καὶ γνῶσις τῆς θείας φύσεως, ἀνεξαρτήτως τῆς ἀποκαλύψεως, τῆς γνώσεως δηλαδή ἣν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἔδωκε τῷ ἀνθρώπῳ περὶ ἑαυτοῦ διὰ τοῦ θείου λόγου, διὰ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ζήτημα ἐγείρεται περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπιστήμης ταύτης· πρὸς τί ἡ Θεοσοφία ἀπέναντι τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἀπέναντι τῆς θρησκείας, τῆς μόνης ἐντελοῦς ἀποκαλύψεως τῆς θείας οὐσίας, καθ' ὅσον ἡ ἀποκάλυψις αὕτη ἠδύνατο νὰ γίνῃ εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; πρὸς τί ἡ φιλοσοφικὴ μελέτη τῆς Θεότητος, ὅταν ἡ Θεότης ἀπεκάλυψεν ἑαυτὴν εἰς τὸν ἄνθρωπον διὰ τῆς θρησκείας; Τὸ ζήτη-

μα τοῦτο εἶναι ἄξιον τῆς προσοχῆς ὑμῶν, ἀλλ' ὅμως δὲν ἐπιδέχεται εἰμὴ ἐκείνην τὴν λύσιν, ἣν πορίζομεθα ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς προκειμένης μελέτης.

Καὶ πρῶτον, ἐὰν ἡ φιλοσοφία ἦναι ἐπιστήμη, οὐδεμία ἐπιστήμη, οἰαδήποτε ἦναι, ὑποθέτει ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐξ ἀποκαλύψεως γνῶσιν, τὴν πίστιν. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι φύσει καθολικὴ, δὲν ὑπάρχει μόνον διὰ τοὺς πιστοὺς, τοὺς ἰερθοδόξους, τοὺς ἐν γένει χριστιανούς, ἀλλὰ δι' οἰονδήποτε ἄνθρωπον οἰονδήποτε θρησκείματος. Ἡ ἐπιστήμη εἶναι ἀνθρώπινος θεωρία, τὴν ὁποίαν μορφοῦναι ὁ νοῦς διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν φαινομένων, εἴτε τῶν ἐντὸς αὐτοῦ, εἴτε τῶν ἐκτὸς, καὶ διὰ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ἀρχῶν τοῦ λόγου εἰς τὰ φαινόμενα ταῦτα, θεωρία τὴν ὁποίαν μορφοῦναι διὰ τῆς εὐρετικῆς ἐκείνης μεθόδου, περὶ ἧς ἀρκούντως διελάβομεν ἐν τῇ λογικῇ.

Δεύτερον. Αὕτη ἡ ἀνθρώπινος μελέτη τῆς θείας φύσεως δύναται νὰ ἀποβῇ λίαν ἐπωφελῆς καὶ εἰς ἐκείνους οἵτινες, συγκαταριθμούμενοι μεταξὺ τῶν πιστῶν, ἀποδέχονται ὅλας τὰς ἀληθείας, ἃς ὁ Θεὸς ἐφάνέρωσε τῷ ἀνθρώπῳ διὰ τῆς ἀποκαλύψεως. Καὶ τῶντι ἡ πίστις, ὑπὸ τὴν θρησκευτικὴν αὐτῆς σημασίαν, λίαν σπανίως εἶναι ἡ διηκεῆς κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, εἴτε μόνου εἴτε κατὰ τὸ σύνολον τοῦ ἀνθρώπινου γένους θεωρουμένου. Καὶ οἱ μᾶλλον ἐστηριγμένοι εἰς τὰ δόγματα τῆς θρησκείας, καὶ οἱ μᾶλλον διατεθειμένοι νὰ πιστεύωσι καὶ ἐφραμῶσι τὰς θρησκευτικὰς ἀληθείας, ἐνίοτε διστάζουσιν ἕνεκα τῆς ἀτελείας τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος καὶ τῆς ἀσθενείας τῆς ἀνθρώπινης καρδίας· κλονίζεται ἐνίοτε ἡ πίστις καὶ εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα τοῦ μᾶλλον ἀφωσιμένου εἰς τὴν θρησκείαν, κλονίζεται ἡ πίστις, καὶ ἐγείρεται ἀμφιβολία, δισταγμός· δισταγμὸς ὅστις χρησιμεύει ὡς δοκιμασία τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, καὶ τότε, ἐγειρομένης ἀμφιβολίας περὶ τῶν ἀληθειῶν, ἃς ἡ θεία ἀποκάλυψις ἐφάνέρωσε τῷ ἀνθρώπῳ, ἐρωτῶ, διὰ τίνος μέσου, ἐκτὸς πάσης ὑπερφυσικῆς ἀντιλήψεως, δυνάμεθα τὰς ἀληθείας ταύτας ν' ἀποδείξωμεν, νὰ διαφωτίσωμεν, ἐπί σκοπῷ νὰ στηριχθῶμεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς αὐτάς;

προφανώς διὰ τῶν μέσων εκείνων, ἅτινα αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐδωρήσατο τῷ ἀνθρώπῳ, ἅτινα ἀφθόνως παρέχει εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ ὀρθή χρῆσις καὶ ἐξάσκησις τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου.

Ἀλλὰ πρὸς τούτοις, οἱ πιστοὶ ἐνίοτε ἀναγκάζονται ν' ἀποδείξωσι τὰς ἀληθείας τῆς πίστεώς των εἰς τοὺς ἀπίστους, ἐνίοτε εὐρίσκονται ἀπέναντι τῆς ἀπιστίας, ἐνίοτε οἱ ἄπιστοι ἀπαιτοῦσι τὴν φυσικὴν ἀποκάλυψιν τῆς ἀληθείας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν θείαν φύσιν, ἀπαιτοῦσι ἐπομένως ἀποδείξεις, διὰ τῶν κοινῶν εἰς πάντας μέσων, διὰ τῶν νοητικῶν δυνάμεων καὶ διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων, ἀπαιτοῦσι νὰ ἀποδειχθῇ αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τῆς θείας φύσεως, ἡ θρησκευτικὴ ἀλήθεια τὴν ὁποίαν δὲν ἀποδέχονται ἐξ ἀποκαλύψεως· καὶ τότε ἰσχυρότατον ὄπλον κατ' αὐτῶν ἔχομεν τὴν Θεοσοφίαν, τότε δυνάμεθα διὰ τῶν ἀνθρωπίνων μέσων καὶ διὰ τῶν λογικῶν ὄπλων ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ εἰσαγάγωμεν τοὺς ἀπίστους εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πίστεως, καὶ νὰ φωτίσωμεν αὐτοὺς μὲ τὸ φῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον φωτίζει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, καὶ εἶναι ἀπαύγασμα τοῦ θείου φωτός, τοῦ θείου λόγου. Ἐξετάσατε τὰ συγγράμματα εἴτε τῶν ἀρχαίων εἴτε τῶν νεωτέρων ὑπερασπιστῶν τῆς θρησκείας, καὶ θέλετε ἰδεῖ ὅτι μεταχειρίζονται τὰ αὐτὰ ἐπιχειρήματα, ὅσα μεταχειρίζεται καὶ ὁ ἀπλοῦς φιλόσοφος πρὸς ἀπόδειξιν λ. χ. τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς φύσεως τοῦ Ἰπερτάτου ὄντος, καθ' ὅσον ἡ ἀνθρώπινος διάνοια δύναται νὰ φθάσῃ εἰς τὴν γνῶσιν αὐτῆς, πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν σχέσεων τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν κόσμον καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, πρὸς ἀπόδειξιν τῆς Θείας προνοίας· καὶ διὰ τῶν πρώτων τούτων ἀληθειῶν φέρουσι τὸν ἀπίστον ν' ἀποδεχθῇ ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς ὑψηλοτέρας ἀληθείας τῆς θείας ἀποκαλύψεως.

Τελευταῖος λόγος δικαιολογῶν τὴν ὑπαρξιν, τὴν χρῆσιν, τὴν νομιμότητα καὶ τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιστήμης ταύτης, εἶναι ὁ σύνδεσμος τὸν ὁποῖον ἔχει ἡ ἐπιστήμη αὕτη πρὸς τὰς ἄλλας φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, καὶ διὰ τῶν ἐπιστημῶν τούτων, πρὸς ὅλους τοὺς ἄλλους κλάδους τῆς ἀνθρωπίνης μαθήσεως. Ἀδύνατον νὰ χωρίσωμεν τὴν θεωρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου ἀπ'

ἐκείνης τοῦ Θεοῦ· ἀδύνατον νὰ συμπληρώσωμεν οἰονδήποτε φιλοσοφικὸν σύστημα, ἀδύνατον νὰ προβῶμεν εἰς τὰ βάρη οἰασδῆποτε ἐπιστήμης καὶ θεωρίας, χωρὶς νὰ ἀπαντήσωμεν τὰ αἰώνια ἐκεῖνα ζητήματα, τὰ ὁποῖα ἀντηχοῦσιν ἀπανταχοῦ τῆς οἰκουμένης καὶ τῆς ἱστορίας· τί εἶναι ὁ ἄνθρωπος; τί ὁ κόσμος; πόθεν προέρχεται ὁ μὲν καὶ ὁ δεῖ; ὑπάρχει ἀνώτατον ὄν δημιουργήσαν καὶ συντηροῦν τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον; ζητήματα εἰς ἃ πρὸ πάντων ἡ Θεοσοφία δύναται ν' ἀπαντήσῃ· καὶ οὕτω πλαγίως πως ἐπαυερχόμεθα εἰς τὸ ζήτημα ὅπερ ἐθέσαμεν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἐστὶ, τί τὸ πρῶτον ἢ ἐπιστήμη αὕτη συνδέεται πρὸς τὰς ἄλλας φιλοσοφικὰς ἐπιστήμας, καὶ δι' αὐτῶν πρὸς ὅλας τὰς ἐπιστήμας, οἰαιδήποτε καὶ ἂν ᾖσι.

Ἄς ἴδωμεν ποῖαι λοιπὸν εἶναι αἱ σχέσεις δι' ὧν συνδέεται ἡ Θεοσοφία πρὸς τὴν καλλολογίαν, τὴν λογικὴν, τὴν ψυχολογίαν ἀπ' ἐνός, καὶ τὴν ἠθικὴν, τὴν φιλοσοφίαν τοῦ δικαίου καὶ τὴν φιλοσοφίαν τῆς ἱστορίας ἀπ' ἐτέρου; τίνας αἱ σχέσεις δυνάμει τῶν ὁποίων θέτομεν ἐνταῦθα καὶ οὐχὶ ἀλλαχοῦ τὴν ἐπιστήμην ταύτην εἰς τὴν σειρὰν τῶν φιλοσοφικῶν μελετῶν μας;

Ἡ φιλοσοφία, ὡς εἶναι ὑμῖν γνωστὸν διὰ τοῦ ὀρισμοῦ αὐτῆς, ὅν ἐξεθέσαμεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ἀνεπτυξάμεν, εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν νόμων τῆς νοήσεως καὶ τῆς πράξεως. Εἶδομεν ὅτι ἡ θεωρία τῆς νοήσεως τρεῖς περιέχει μελέτας, τρεῖς περιλαμβάνει θεωρίας, ἃς ἤδη ἐξηγητήσαμεν, τὴν ψυχολογίαν, τὴν λογικὴν καὶ τὴν καλλολογίαν, καὶ γινώσκατε ὅτι, κατὰ τὴν ὁποίαν παρεδέχθημεν τάξιν, ἀπ' οὗ διὰ τῆς ψυχολογίας μελετήσωμεν τὰς νοητικὰς δυνάμεις, ὅσαι συνιστῶσι τὴν νοητικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, ἀπ' οὗ περιγράψωμεν τὰς δυνάμεις ταύτας κατὰ τὴν διάφορον αὐτῶν ἐνέργειαν, κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς προϊόντα, κατὰ τὰς σχέσεις δι' ὧν συνδέονται πρὸς ἀλλήλας, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὸ τὸ ἀντικείμενον τῶν δυνάμεων τούτων, οὐχὶ πλέον καθ' ἑαυτὰς θεωρουμένων, ἀλλὰ καθ' ἃς ἔχουσι σχέσεις πρὸς τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν. Καὶ ἐπειδὴ ἐν τῶν ἀντικειμένων τούτων εἶναι τὸ ἀληθές, ὀφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν τί εἶναι τὸ ἀλη-

θές, ὃ δίδωκε πάντοτε ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, εἰς ὃ ἀείποτε τείνει, ἀλλ' οὐ οὐχὶ πάντοτε ἐπιτυγχάνει· καὶ εἶδομεν ὅτι ἡ θεωρία τῆς εὐρέσεως καὶ τῆς ἀποδείξεως τοῦ ἀληθοῦς εἶναι ἡ λογικὴ λεγομένη ἐπιστήμη. Ἀλλὰ πρὸς τὸ ἀληθές εὐρομεν ὅτι ἔχουσιν αἱ νοητικαὶ τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις ἕτερον ἀντικείμενον ὀνομαζόμενον *καλόν*, καὶ τὴν περὶ καλοῦ θεωρίαν, καὶ ἐν τῇ φύσει καὶ ἐν τῇ τέχνῃ θεωρουμένου, παρέχει ἡμῖν ἕτερα ἐπιστήμη, ἣν ἄλλοι μὲν ὀνομάζουσιν *αισθητικὴν*, ἡμεῖς δὲ *καλλολογίαν*. Ἄλλα νοητικὰ ἀντικείμενα δὲν ὑπάρχουσιν, ἐπειδὴ ἅπανσαι αἱ ἐπιστήμαι καὶ τέχναι ἀνάγονται εἰς τὸ ἀληθές ἢ εἰς τὸ καλόν, εἰς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην τῶν δύο τούτων ἐπιστημῶν, καθ' ὅσον καὶ αὐταὶ αἱ βάνασοι τέχναι οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἐφαρμογὰς ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν.

Ἐξηγητήσαμεν λοιπὸν τὸ πρῶτον μέρος τῆς φιλοσοφίας, τὸ εἰς τὴν νόησιν ἀναγόμενον, ὅπερ ἀφορᾷ τὴν ἀπλῶς νοητικὴν ἐνέργειάν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἀλλὰ πρὶν ἢ μεταβῶμεν εἰς τὴν θεωρίαν τῆς πράξεως, εἰς τὴν ἠθικὴν θεωρίαν, ἥτις μὲ τὸς τρεῖς κλάδους αὐτῆς ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον μέρος τῆς φιλοσοφίας, ἀπαντῶμεν ἔννοιαν τινα ἄνευ τῆς ὁποίας δὲν συμπληροῦται ἡ νόησις, δὲν φωτίζεται, δὲν ρυθμίζεται ἢ πράξις· ἀπαντῶμεν ἔννοιαν τινα, ἥτις ἐγείρεται ἐξ ἀνάγκης εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα, ἀφ' οὗ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψηλότερα ὄρια τῆς νοήσεως. Καὶ τῶντι οἰαδῆποτε φιλοσοφικὴ ἐπιστήμη περιέχει θεωρίαν τινα τοῦ πρώτου ἐκείνου αἰτίου τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, τὸ ὅποιον ὀνομάζομεν Θεόν. Οἰοσδῆποτε ἄνθρωπος ἀφ' οὗ προβῆ, καθ' ὅσον δύναται, καθ' ὅσον αἱ δυνάμεις του τὸ ἐπιτρέπουσιν, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἀνθρώπου ἢ τοῦ κόσμου, φθάνει εἰς τινα ὑψηλοτάτην ἔννοιαν τὴν ὁποίαν δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ, διότι ἐφίσταται πάσης ἀνθρωπίνης θεωρίας, εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, κατ' ὅσον πρέπει νὰ μορφώσῃ καθαρὰν ἰδέαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀντικειμένου αὐτῆς, περὶ τῶν προσόντων αὐτοῦ, περὶ τῆς ἐνεργείας του, περὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον. Δὲν ὑπάρχει σύστημα φιλοσοφίας, δὲν ὑπάρχει ἐπιστημονικὴ

μελέτη, χωρὶς νὰ περιέχῃ Θεοσοφίαν τινα, ἢ τοῦλάχιστον χωρὶς νὰ φθάνῃ εἰς τὰ μεθόρια τῆς Θεοσοφίας καὶ τῶν ἄλλων ἐπιστημῶν. Τείνει ἐπομένως τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα πάντοτε καὶ ἀδιακόπως καθ' ὅλας τὰς διαφόρους αὐτοῦ νοητικὰς ἐνεργείας, τείνει ἐπέκεινα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, εἰς τι ἀντικείμενον, ὅπερ, εἴτε δικαίως· εἴτε ἀδίκως, θέλομεν ἰδεῖ τοῦτο ἀκολούθως, θεωρεῖ ἀνώτερον, πολυτιμώτερον καὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ὡσαύτως διὰ τῆς πράξεως ὁ ἄνθρωπος τείνει ἐπέκεινα ἐαυτοῦ, ἐπέκεινα τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ κόσμου. Ἡ τάσις αὕτη τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς πρὸς τὴν πρᾶξιν θεωρουμένη, ἀποδεικνύεται ἐναργέστατα διὰ τῆς πλέον ἐπιπολαίου ἐξετάσεως τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, εἴτε κατὰ τὸ ἄτομον εἴτε κατὰ τὸ σύνολον τῆς ἀνθρωπότητος θεωρουμένης, διότι ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε δρώμεν εἰς τὰ ἔργα καὶ τὰς προσπαθείας τῶν ἀνθρώπων ἐγκεχαραγμένην τὴν ἔννοιαν τῆς θεότητος, ἔννοιαν ὄντος ἢ ὄντων ἀνωτέρων τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου, πρὸς ὃ ἢ πρὸς ἃ προσπαθεῖ νὰ πλησιάσῃ διὰ τῆς πράξεως, διὰ τῶν ἔργων, διὰ τῆς κοινωνικῆς, πολιτικῆς καὶ ἱστορικῆς ἀναπτύξεως. Ἐὰν βίψωμεν ἐν βλέμμα ἐπὶ τῆς ἱστορίας, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι τὸ κυριώτατον κοινωνικὸν στοιχεῖον οἰουδῆποτε λαοῦ, εἰς οἰκονομικῶς κατὰστασιν εὐρίσκειται, εἴτε ἀνωτάτου πολιτισμοῦ εἴτε ἐσχάτης βαρβαρότητας, πανταχοῦ καὶ πάντοτε τὸ κυριώτατον κοινωνικὸν στοιχεῖον εἶναι τὸ θρησκευμα, ἡ θρησκεία, ἡ σχέση μεταξὺ ἀνθρώπου καὶ Θεοῦ, ἥτις λαμβάνει διαφόρους μορφὰς κατὰ τὰ διάφορα θρησκευματα. Ἡ σχέση αὕτη, τὸ κοινωνικὸν τοῦτο στοιχεῖον τὸ ὀνομαζόμενον θρησκευμα, εἶναι τὸ κυριώτατον, διότι δι' αὐτοῦ μορφοῦνται καὶ ἤθη, καὶ ἔθιμα, καὶ νόμοι καὶ θεσμοὶ καὶ πολιτεύματα, ὑπ' αὐτοῦ διευθύνεται ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἐπομένως ἐμπνέεται καὶ ἡ καλλιτεχνία, ὡς εἶδομεν ἐσχάτως πραγματευόμενοι περὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως μιᾶς ἐκάστης τῶν ὠραίων τεχνῶν. Ἄρα δικαίως εἶπομεν, ὅτι δὲν συμπληροῦται ἡ νόησις ἄνευ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ, δὲν ρυθμίζεται, δὲν διαφωτίζεται ἢ πράξις ἄνευ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ,

ἧτις εἶναι ὁ ἀνώτατος ὅρος τῆς νοήσεως καὶ τῆς πράξεως· ἄρα δικαιολογεῖται ἡ θέσις, ἣν κατέχει ἡ Θεοσοφία, κατὰ τὸ ἡμέτερον σύστημα, ἐν μέσῳ τῶν φιλοσοφικῶν ἐπισημῶν, δικαιολογεῖται ἐπομένως ἡ μετάβασις ἀπὸ τῆς ψυχολογίας, τῆς λογικῆς καὶ καλλολογίας εἰς τὴν θεοσοφίαν, δικαιολογούμεθα, ἐὰν προτάσωμεν τὴν θεοσοφίαν τῶν τριῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν τῶν συναποτελουσῶν μετὰ τῶν πρώτων τὴν ὅλην φιλοσοφίαν, ἐὰν δηλαδὴ τὴν Θεοσοφίαν προτάσωμεν τῆς ἠθικῆς, τῆς φιλοσοφίας τοῦ δικαίου, τῆς φιλοσοφίας τῆς ἱστορίας· διότι οὔτε συμπληροῦται ἡ θεωρία τῆς νοήσεως ἄνευ τῆς Θεοσοφίας, οὔτε δυνατὸν εἶναι νὰ συλλάβωμεν ἠθικὰς θεωρίας πρὶν ἢ προσδιορίσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ πρὸς τὸν ὅρου πάσης ἠθικῆς ἐνεργείας.

Ἀφ' οὗ εἶδομεν τί εἶναι ἡ ἐπιστήμη αὕτη, τίνι τρόπῳ δικαιολογεῖται ἡ χρῆσις, ἡ ὑπαρξίς καὶ νομιμότης αὐτῆς, καὶ τίνι τρόπῳ συνδέεται πρὸς τὰς ἡγουμένας καὶ ἐπομένας, εἶναι καιρὸς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς θεωρίας.

Εἶπομεν, ὅτι δὲν συμπληροῦται ἡ νόησις ἄνευ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐπειδὴ τὴν θεωρίαν τῆς νοήσεως ἤδη διήλθομεν, πρέπει νὰ εὐρωμεν εἰς αὐτὰς τὰς τρεῖς ἐπιστήμας, αἷς ἐμελετήσαμεν, τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς τετάρτης, ἧς σήμερον ἀρχίζομεν τὴν μελέτην. Ὀφείλομεν λοιπὸν νὰ ἐξετάσωμεν, ἐὰν περὶ τῆς ἐννοίας ταύτης τοῦ Θεοῦ, ἧτις εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς Θεοσοφίας, εὐρομεν κατὰ τὴν ψυχολογίαν, λογικὴν καὶ καλλολογίαν, διδόμενά τινα, διότι ἐὰν σχετίζεται πρὸς τὰ ἀντικείμενα τῶν προηγουμένων μελετῶν μας, πρέπει ἐξ ἀνάγκης νὰ εὐρωμεν τὰ πρῶτα στοιχεῖα τῆς ἐννοίας ταύτης καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν καὶ εἰς τὴν λογικὴν καὶ εἰς τὴν καλλολογίαν. Ἐὰν ἀληθεύῃ ὅτι ἡ περὶ Θεοῦ νόησις, ἡ ἐννοία τοῦ Θεοῦ ἦναι ἀχώριστος οἰουδήποτε ἀντικειμένου τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ μελέτης, πρέπει νὰ εὐρωμεν ἴχνη τινὰ τῆς ἐννοίας ταύτης ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς νοήσεως· ἐὰν συνδέεται ἡ Θεοσοφία πρὸς τὰς προηγουμένας ἐπιστήμας, ἡ περὶ Θεοῦ ἐννοία πρέπει νὰ συνδέεται πρὸς τὰς ἄλλας ἐννοίας αἷς παρέχει ἡ ψυχολογία, ἡ λογικὴ καὶ ἡ καλλολογία.

Εὐρομεν τῶντι ἐν τῇ ψυχολογίᾳ στοιχεῖα τινὰ, ἅτινα ἐφάνησαν εἰς ἡμᾶς ἄϋλα, ἄπειρα, ἀνώτερα τρόπον τινὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Εἶδομεν διὰ τῆς ψυχολογίας ποῖαι καὶ πόσαι αἱ νοητικαὶ δυνάμεις, πῶς συνδέονται πρὸς ἀλλήλας, πῶς ἐνεργοῦσι, τίνι τρόπῳ ὑποτάσσονται ἄπασιν εἰς τὴν ἀνωτάτην δυνάμιν τοῦ λόγου, ἧτις συνενοῖ, ρυθμίζει, συμπληροῖ, καὶ συναρμολογεῖ τὰς λειτουργείας τῶν δυνάμεων τούτων· καὶ ὡς προῖόν τῆς ἐνεργείας τῶν νοητικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὸ κράτος τοῦ λόγου ἀπηντήσαμεν ἐννοίας τινὰς, αἷς ἠναγκάσθημεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἐννοίας ἀνωτέρας, ὡς ἐννοίας ἀντικειμένων ἄϋλων, ἀπείρων, ἀνωτέρων τοῦ ἀνθρώπου. Ποῖαι αἱ ἐννοιαὶ αὗται καὶ τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ἀντικείμενα; Καὶ κατὰ πρῶτον, διὰ τῆς πρώτης ἐξετάσεως τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος, τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, εὐρομεν ὑπόστασιν, τὴν ὁποῖαν δὲν ἡδυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς μόριον τῆς ὕλης τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, τὴν ὁποῖαν ἠναγκάσθημεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἄλλο τι διάφορον αὐτῆς τῆς ὕλης, ὡς ἔρεισμα, καὶ ὑποστήριγμα διαφόρων προσόντων, διαφόρων δυνάμεων καὶ ἐνεργειῶν, δι' ὧν δηλοῦται ἡ ἐσωτερικὴ φύσις αὐτῆς. Παρὰ τὴν ὑπόστασιν εὐρομεν τὰ δύο μεγάλα δοχεῖα τῶν ὄντων, οἰουδήποτε ὄντος, τὸν χρόνον καὶ τὸν τόπον, οὓς ἐθεωρήσαμεν ἀπείρους, οὓς διεκρίνομεν αὐτῆς τῆς ἐκτάσεως, ὡς πρὸς τὸν τόπον, τῆς διαδοχῆς καὶ διαρκείας τῶν φαινομένων, ὡς πρὸς τὸν χρόνον, καθότι ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι οἰαδήποτε ἔκτασις περιλαμβάνεται εἰς τὸν τόπον, οἰαδήποτε διάρκεια καὶ διαδοχὴ περιλαμβάνεται εἰς τὸν χρόνον, καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ τόπος ὡς ἐκ τῆς φύσεώς των δὲν ἔχουσιν ὅρια, καθ' ὅσον αὐτὰ τὰ ὅρια ἤθελον εἶσθαι ἐν τόπῳ καὶ χρόνῳ, καθ' ὅσον ἡ ἐννοία τοῦ ὀρίου καὶ ἡ τοῦ ἀπείρου χρόνου καὶ τόπου εἶναι ἀντίφασιν. Ἴδου λοιπὸν δύο ἕτερα στοιχεῖα τὰ ὁποῖα εὐρομεν εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀνθρώπου, τὰ ὁποῖα ἀνεγνωρίσαμεν ἀναπόσπαστα τῆς ἐννοίας τοῦ ὄντος, καὶ τὰ ὁποῖα παρέχουσι χαρακτῆρας τινὰς, δι' ὧν πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἶναι ἀνώτερα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ κόσμου. Ἐκτὸς τῶν στοιχείων τούτων εὐρομεν καὶ ἄλλα τὰ ὁποῖα ἐθεω-

ρήσαμεν ὡς αὐθόρμητα προϊόντα τῆς λογικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργείας, εὐρομεν εἰς τὸν λόγον ἀρχὰς τινὰς συναποτελούσας τὴν λογικὴν τάξιν ἐν τῷ πνεύματι, τάξιν ἀντιστοιχοῦσαν εἰς τὴν ἐξωτερικὴν τάξιν τῶν ὄντων, καὶ ἡ λογικὴ αὕτη τάξις ἐξ ἀνάγκης διηγήρειν εἰς ἡμᾶς τοῦλάχιστον τὴν ἀμφιβολίαν, μήπως ὑπάρχῃ λόγος ἀνώτερος, νοῦς ἀνώτερος, ὅστις εἶναι ἡ πηγὴ τῆς τάξεως ταύτης, ὅστις δι' αὐτῆς τακτοποιεῖ καὶ τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον, νοῦς ὅστις ἔθεσε τοὺς νόμους τῆς νοητικῆς οὐσίας καὶ τοὺς νόμους τῆς ὑπάρξεως, τοὺς ἀντιστοιχοῦντας πρὸς ἀλλήλους, ὥστε διὰ τῆς ἀντιστοιχίας ταύτης οἱ λογικοὶ νόμοι, αἱ λογικαὶ ἀρχαὶ χρησιμεύουσι πρὸς ἀνακάλυψιν τῶν ἀντικειμενικῶν ἀρχῶν τῆς δημιουργίας.

Ὡσαύτως ἀφ' οὗ ἀπὸ τῆς ψυχολογίας μετέβημεν εἰς τὴν λογικὴν, ἀπηντήσαμεν τὸ κύριον ἀντικείμενον τῆς μελέτης ταύτης, τὸ ἀληθές, καὶ εἶδομεν ὅτι ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του εἶναι ἐν, ὅτι ἡ ἀλήθεια εἶναι ἄπειρος, ὅτι εἶναι ἀτίδιο, ὅτι εἶναι ἀναλλοίωτος· εὐρομεν ἐπομένως καὶ ἐν τῇ λογικῇ στοιχεῖα τινὰ τῆς ἐννοίας ἐκείνης, τῆς ὁποίας τὸ ἀντικείμενον προσπαθοῦμεν, ὅσον οἶόντε ἐντελέστερον, νὰ γνωρίσωμεν διὰ μόνῃς τῆς ἐξακρίσεως καὶ ἐμφρομοῦ τῶν νοητικῶν δυνάμεων. Ἀλλὰ πρὸς τούτοις εὐρομεν ἐν τῇ λογικῇ τὴν αὐτὴν τάξιν, ἣν εὐρομεν ἐν τῇ ψυχολογίᾳ· καὶ καθὼς ἐν τῇ ψυχολογίᾳ εἶδομεν ὅτι διὰ μόνου τοῦ λόγου, δηλαδή διὰ τῆς λογικῆς τάξεως, διὰ τῶν ἐννοιῶν καὶ ἀρχῶν τοῦ λόγου ἐξηγοῦνται, συμπληροῦνται καὶ συστηματοποιοῦνται ὅλαι αἱ ἄλλαι νοητικαὶ δυνάμεις, ὡσαύτως ἐν τῇ λογικῇ εἶδομεν ὅτι διὰ τῆς λογικῆς τάξεως ἐπαγόμεθα εἰς τὴν ἀνακάλυψιν τῶν νόμων τῆς φύσεως, καὶ πάλιν διὰ τῶν λογικῶν ἀρχῶν δυνάμεθα ν' ἀποδείξωμεν τὰς ἀληθείας ἐκείνας, ὅσας ὁπωσδήποτε ἔχομεν εἰς τὸ πνεῦμα· ὥστε καὶ τὸ ἀληθές, καὶ ἡ ἐπαγωγὴ εἰς ἣν ἀνάγεται οἰαδήποτε ἐπιστημονικὴ θεωρία, καὶ ἡ ἐξαγωγή, εἰς ἣν ἀνάγεται οἰαδήποτε ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις, ὑποθέτουσι λογικὴν τινὰ τάξιν, ἣτις χρησιμεύει ὡς κλίμαξ ἵνα ἀναβῶμεν πρὸς τὴν ὑψηλότεραν, τὴν ἀνωτέραν θεωρίαν τῆς Θεότητος.

Τί νὰ εἴπωμεν τέλος περὶ τῆς καλλολογίας, περὶ τῶν ἐννοιῶν αἱ ἐπορίσθημεν ἐκ τῆς μελέτης τοῦ καλοῦ, εἴτε ἐν τῇ φύσει εἴτε ἐν τῇ τέχνῃ θεωρουμένου, ἐκ τῆς μελέτης τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας καὶ τῆς ἱστορικῆς ἀναπτύξεως τῆς καλλιτεχνίας;

Εἶδομεν ὅτι κυριώτατον τοῦ καλοῦ στοιχείον εἶναι τὸ ἰδανικόν, ἡ ἐντέλεια τῆς λογικῆς τάξεως· εἶδομεν ὅτι εἰς τὸ στοιχείον τοῦτο ἀνάγεται ἡ ὑπόστασις οἰουδήποτε καλοῦ ἀντικειμένου, δηλαδή ἡ ἀλήθεια, διότι καὶ αὕτη δὲν εἶναι εἰμὴ ἡ τάξις εἰς ἣν ὑπάκειται, τὴν ὁποίαν πραγματοποιεῖ οἰονδήποτε καλὸν ἀντικείμενον, εἴτε τῆς φύσεως εἴτε τῆς τέχνης. Εἶδομεν ὅτι τὸ στοιχείον τοῦτο τοῦ ἰδανικοῦ εἶναι ἡ οὐσία τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, καθ' ὅσον ἡ καλλιτεχνία οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ ἡ ἐκφρασις, ἡ δῆλωσις, ἡ ἀποκάλυψις τοῦ ἰδανικοῦ διὰ τοῦ πραγματικοῦ, διὰ τῶν ὕλικῶν μέσων ἧτινα ἔχει ἐκίστη ὠραία τέχνη. Ὄταν δὲ ἠελήσαμεν νὰ ἐξετάσωμεν τὴν πηγὴν τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὅταν ἠελήσαμεν ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν χαρακτῆρων καὶ φαινομένων νὰ μορφώσωμεν ἰδέαν τινὰ τῆς ἀρχῆς τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ὅταν ἐπεσήσαμεν τὸν νοῦν μας εἰς τὴν μελέτην τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, εἶδομεν ὅτι ὁ καλλιτέχνης εὐρίσκειται κατὰ τὴν στιγμήν τῆς δημιουργίας του εἰς τινὰ ἔκτακτον κατάστασιν, εἰς θέσιν ἀνωτέραν τῆς κοινῆς τῶν ἀνθρώπων θέσεως, ὅτι ἡ ἔμπνευσις, ἡ ἐπίπνοια κατήρχετο ἄνωθεν εἰς τὸν καλλιτέχνην, ὅτι ἐκυριεύετο ὑπ' αὐτῆς, καὶ ὅτι ἄκων ἐνίοτε ἐσύρετο εἰς τὴν καλλιτεχνικὴν δημιουργίαν.

Ἐρωτῶ νῦν ὑμᾶς, τὸ ἰδανικὸν ὅπερ εἶναι τὸ κυριώτερον στοιχείον τοῦ καλοῦ, ὅπερ ἐκφράζει ἡ καλλιτεχνία, ἐξ οὗ κατέρχεται ἐξ ἀνάγκης ἡ ἔμπνευσις, καὶ εἰς θ' ἀναβιβάζει τὸ πνεῦμα ἡ καλλιτεχνικὴ δημιουργία, ὅπερ εἶναι ἐντέλεια λογικῆς τάξεως, αὕτη ἡ λογικὴ τάξις κατὰ τὴν ἀνωτάτην ἐννοίαν αὐτῆς θεωρουμένη, αὐτὸ τὸ ἰδανικόν, εἶναι ἢ δὲν εἶναι ἵχνός τι τῆς ὑψηλῆς, τῆς ἀνωτάτης ἐκείνης ἐννοίας ἣτις εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς Θεοσοφίας; ὥστε δυνάμεθα, νομίζω, ἐλλόγως νὰ συμπεράνωμεν ὅτι ἀπανταχοῦ τῆς φιλοσοφίας, κατὰ τὸ μέρος τὸ ὁποῖον διηγύσαμεν

διὰ τῶν τριῶν προηγουμένων ἐπιστημῶν, εἰ καὶ δὲν εἶδομεν τὸν Θεὸν κατὰ πρόσωπον, τούλάχιστον εἶδομεν ἀπανταχοῦ τὰ ἴχνη τῆς ἐνεργείας του.

Ποία δὲ ἡ τάξις καθ' ἣν θέλομεν μελετήσῃ τὸ ὑψηλότερον καὶ δυσκολώτατον τοῦτο ἀντικείμενον; Ἐπόμενοι εἰς τὴν ἐπικρατήσασαν ἤδη συνήθειαν κατὰ τὰς φιλοσοφικὰς ταύτας παραδόσεις, βεβαίως δὲν θέλομεν παραλείψῃ τὴν ἱστορικὴν ἀνάπτυξιν τῶν διαφόρων θεωριῶν, πολλῶ μᾶλλον δὲ θέλομεν ἐνδιατρίψῃ εἰς τὰς ἱστορικὰς ταύτας ἀναπτύξεις, καθ' ὅσον μάλιστα καὶ αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας εἶναι ἤδη ὑποχρεωτικὸν μάθημα, καὶ ἡμεῖς ὑπεσχέθημεν νὰ συγχωνεύσωμεν τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας μετὰ αὐτὴν τὴν φιλοσοφίαν. Ἐπομένως θέλομεν κατὰ πρῶτον ἱστορικῶς ἐξετάσῃ τὴν ἔννοιαν τῆς θεότητος, οἷα ἀναφαίνεται εἰς τὰ διάφορα φιλοσοφικὰ συστήματα, ἀνεξαρτήτως τῶν θρησκευμάτων, θέλομεν ἐξετάσῃ τί ἐπρέσβευον περὶ θεότητος οἱ πρῶτοι φιλόσοφοι τῆς Ἰνδικῆς, οἱ Ἕλληνας, οἱ Ῥωμαῖοι, οἱ νεώτεροι μέχρι τῶν ἡμερῶν μας. Ἀκολούθως θέλομεν πραγματευθῆ πρῶτον περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ, ἔπειτα περὶ φύσεως καὶ προσόντων αὐτοῦ, καὶ τέλος περὶ τῶν σχέσεων αὐτοῦ πρὸς τε τὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν κόσμον, πραγματοποιοῦντες τὸ σχέδιον τῆς μελέτης ταύτης, ὅπερ ἐξεθέσκαμεν ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς λογικῆς, ὅτε ἐπραγματευόμεθα περὶ τῆς εὐρέσεως τῆς ἀληθείας, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπον, τὸν κόσμον καὶ τὸν Θεόν.

Η ΕΝ ΕΤΕΙ 1480 ΠΟΛΙΟΡΚΙΑ ΤΗΣ ΡΟΔΟΥ

κατὰ Γουλλιέλμον τὸν Καουρσίνον.

Χειρόγραφον τῆς Αὐτοκρατορικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων, Λατιν. κερ. ἀρ. 6067 (1).

Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία οὐκέτι ὑπῆρχε· τὸ Βυζάντιον δ' ἐγένετο λεία τῶν ἀπίστων. Μωάμεθ ὁ Β', εἰς τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες προωρισμένοι γεννῶνται εἰς τὴν ἀνατροπὴν, κατεῖχε τὸν θρόνον τῶν Κωνσταντινῶν, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ, δύο ἤδη καὶ τριάκοντα ἔτη ὑπάρξασα, κατὰ τὴν περὶ ἧς ἐρχόμεθα νὰ πραγματευθῶμεν ἐποχὴν, σειρὰν ἐπεδείκνυεν ἄλλεπαλλήλων νικῶν. Ἐρρέθη, πλὴν οὐ μετὰ πολλῆς τῆς πιθανότητος ἴσως, ὅτι, ἀπὸ χριστιανῆς γεννηθεὶς μητρός, παρ' αὐτῆς καὶ ἔλαβε τὰ ἠθικώτερα διδάγματα· ἐν ἀνθρώπῳ δὲ, οὔτινος ὁ βίος καὶ ὁ χαρακτήρ παρέσχον τοσαύτας ἀντιφάσεις, ἤθελε καὶ αὐτὴ λογισθῆ μία ἐν ταῖς λοιπαῖς. Ὄσων καὶ ἂν ἐγένετο κακῶν πρόξενος εἰς τε τὸν πολιτισμὸν καὶ τὴν ἀνθρωπότητα, ὅσην καὶ ἂν ἐπέδειξε φιλοδοξίαν, καὶ κακίας καὶ ἀνοσιουργήματα, ἡ ἱστορία ὁμως δὲν ἠρνήθη πρὸς Μωάμεθ τὸν Β'. τὸ ὄνομα *Μέγαν*· οἱ Χριστιανοὶ δὲ αὐτοὶ ἐφιλοτιμήθησαν τὴν μνήμην αὐτοῦ νὰ καθιερώσωσι διὰ μνημείων ἀτελευτήτων. Καὶ πραγματικῶς γνωστὸν μὲν εἶναι ἀρκούντως ὅτι δεήσεις τινὲς καὶ ἔθιμα, ἐν χρήσει σήμερον παρὰ τῇ Δυτικῇ Ἐκκλησίᾳ, οὐδεμίαν ἄλλην ἔχουσιν ἀρχὴν παρὰ τὸν φόβον, τὸν ὁποῖον ἐνέβαλλον αἱ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἡγεμόνος τούτου. Ἐλησημονήθη δὲ ὅτι δεήσεις, ἡ καλουμένη *Ἄγγελος* καὶ διὰ τῆς μεσημβρινῆς ἀγγελλομένη κωδωνοκρουσίας, ὑφ' ἐνὸς τῶν Παπῶν ἐπετάχθη, ἵνα ὁ λαὸς ἀναπέμπῃ πρὸς Θεὸν εὐχὰς ὑπὲρ τῶν ἐναντίον τοῦ Μωάμεθ μαχομένων πιστῶν. Οὐδ' ἐνθυμεῖται τίς

(1) Τὸ περὶ τοῦ χειρογράφου τούτου τοῦ Καουρσίνου ἄρθρον εὑρίσκεται ἐν τινὶ τῶν σπουδαιοτέρων Γαλλικῶν Περιδικῶν, τῷ *Magazin Pittoresque*, Τόμ. 24. Μετεφράσαμεν δὲ τοῦ ἄρθρου τούτου τὸ πρῶτον μέρος, καθὼ ἀφορῶν τὴν πάτριον ἡμῶν ἱστορίαν, καὶ ἵνα πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς γνωστὸν καταστῇ χειρόγραφον εἰς τὴν πολυδάκρυτον ἀναγόμενον τοῦ ἱ. κ. αἰῶνος ἐποχὴν.

πλέον ὅτι διὰ μάχην, καθ' ἣν συνέπεσε νὰ νικηθῆ, εὐχαριστίαι ἀκώμη κατ' ἔτος τελοῦνται πρὸς Οὐρανὸν, πανηγυριζομένης τῆς ἑορτῆς τῆς *Μεταμορφώσεως* τοῦ Σωτῆρος, συστηθείσης ἐν ἔτει 1456 ὑπὸ τοῦ Πάπα Καλλίστου τοῦ Γ' ὅτι ὁ τρομερὸς ἐκεῖνός ἐχθρὸς τῆς πίστεως ἔδωκε χώραν εἰς γενικὴν τινα σύνοδον, πολλαὶ δὲ καὶ ἄλλαι δι' αὐτὸ τοῦτο ἐσχεδιάσθησαν· ὅτι ἐπ' αὐτὸν ὠργανίσθη σταυροφορία ὅποιαν οὐδεὶς πρότερον εἶχεν ἰδεῖ, τοῦ Πάπα αὐτοῦ ἡγουμένου καὶ τοῦ καρδιναλείου συλλόγου· ὅτι ὁ Αὐτοκράτωρ Φριδερίκος ὁ Δ' συνέστησε περὶ τὰ 1468 τὸ περιβόητον τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τάγμα, ἐφ' ὅρω ἕρκου νὰ ἄρῃσι τὰ ὅπλα κατ' ἐκείνου· καὶ ὅτι καθ' ἣν στιγμὴν ὁ θάνατος ἀπήλλαξε τὸν κόσμον τοῦ ὀλέθρου τούτου ὁ Πάπας Σίξτος ὁ Δ', κρίνων ἤδη ὅτι ἡ Ῥώμη τὴν αὐτὴν ἔμελλε τῆς Κωνσταντινουπόλεως τύχην νὰ ὑποστῆ, πληρώσας τὰ πλοῖα, ἔσπευδε νὰ μετακομίσῃ ἐκ δευτέρου τὸν Παπικὸν θρόνον εἰς *Αὐενιδῶνα* (*Avignon*). Τοιοῦτος τις ἦτο Μωάμεθ ὁ Β' ἐν ἐλλείψει δὲ σπουδαιοτέρων ἀντιπάλων, ἐπετίθετο τώρα τελευταῖον καὶ πρὸς τοὺς ἱππῶτας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων. Τὸ μῖσος αὐτοῦ κατὰ τῆς γενναίας ταύτης κρατίας ἦτο βαθύτατον· διότι καθ' ὅλας τὰς μάχας, νίκας τε καὶ κατατροπώσεις, ἡ σημαία τοῦ τάγματος τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου εὐρέθη οὔσα πρώτη εἰς τὴν τάξιν τῶν μαχομένων. Διψῶν δ' ἐκδίκησιν ἀμετάθετον, ἐφύλαττεν ὁ Μωάμεθ εἰς τοὺς ἱππῶτας τιμωρίαν, δι' ἧς κατ' ἐξοχὴν ἐτρέφετο ἡ αἰμοβόρος αὐτοῦ φύσις.

Ἄλλως τε δὲ, καὶ ἡ κατοχὴ τῆς Ῥόδου μεγάλως ἐκνίζε τὴν πλεονεξίαν του. Ἡ νῆσος αὕτη, κειμένη παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ εὐρέως τῶν Σποράδων ἀρχιπελάγους, ἐγειτόνευε πρὸς τὴν ὠραίαν παραλίαν τῆς Ἰωνίας καὶ τὰς πλουσίας χώρας τῆς Λυδίας καὶ τῆς Καρίας, πάλαι ποτὲ ὀνομαστὰς διὰ τὰς τέχνας καὶ τὴν ἐμπορικὴν ἀνάπτυξιν. Πολὺν δὲ χρόνον κραταῖα διατελέσασα καὶ αὕτη, ἔνεκα τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ναυτικῶν νόμων, τῆς γεωργίας καὶ τῶν πολυαριθμῶν ἐπαρχιῶν, ἀνεδείχθη ἐφάμιλλος τῆς Τύρου, τῆς Ἐφέσου, τῆς Μιλήτου καὶ τῆς Σάμου. Καὶ κατὰ μὲν τὸν δ'

πρὸ Χ. αἰῶνα φαίνεται πρὸς στιγμὴν ὑποκύπτουσα εἰς τὸ κράτος τῆς Καρίας· εὐθέως ὁμως ἐπαναστατεῖ καὶ εἰσέρχεται πάλιν εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ὑψηλῆς ἐκείνης εὐδαιμονίας, εἰς ἣν ἦτο κεκλιμένη. Χρόνον δὲ τινα μετὰ ταῦτα, Ἀλέξανδρος ὁ Μέγας κρίνει τὴν πρωτεύουσαν τῆς ὠραίας ταύτης πολιτείας ἀξίαν ἵνα δεχθῆ τὴν διαθήκην του. Ἀλλὰ, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ νικητοῦ τῶν δύο κόσμων, πρώτη καὶ μόνη ἡ Ῥόδος ὑπάρχει ὑψώσασα τὴν σημαίαν τῆς ἀνεξαρτησίας, λαμπρὰ δὲ ἀναδεικνύεται κατὰ τὴν σταθερὰν αὐτῆς ἀντίστασιν πρὸς Δημήτριον τὸν Πολιορκητὴν. Γνωστὸν ὅτι ὁ ἡρωϊκὸς οὗτος ἀγὼν ἐγένετο ἀρχὴ τοῦ πολυθρῦλλου κολωσσοῦ, ἐνὸς τῶν ἐπτά θαυμάτων τοῦ ἀρχαίου κόσμου. Ἀποκαρῶν ὁ Πολιορκητὴς, καὶ εἰς τὸ ἀνωφελὲς ἀποβλέψας τῶν μόχθων του, διηλλάχθη πρὸς τοὺς πολιορκουμένους· δωρεὰν δὲ αὐτοῖς ἔδωκε τὰς πολιορκητικὰς του ὅλας μηχανὰς. Οἱ Ῥόδιοι δὲ πωλήσαντες τὰς μηχανὰς ταύτας ἀντὶ 300 ταλάντων, ἤγειραν τὸ ἄγαλμα τοῦ προστάτου τῆς νήσου θεοῦ, τοῦ Ἀπόλλωνος.

Ἡ νῆσος, τῆς ὁποίας οἱ Ῥωμαῖοι ἐσεβάσθησαν ἐπὶ πολὺν χρόνον τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἐγένετο τέλος ἐπαρχία ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Οὐεσπασιανοῦ, μετέπειτα δὲ παρηκολούθησε τὰς τύχας τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας. Κατὰ τὸν ἕβδομον αἰῶνα ἐκυριεύθη ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, ἐπὶ δὲ τῆς Φραγκοκρατίας ἔσχον αὐτὴν οἱ Γενευοί. Προσελθοῦσα βραδύτερον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν, ἐκυβερνᾶτο ὑπὸ ἐπὲδρων, οἵτινες, ἐπίτροποι ὄντες κατ' ἀρχὰς τοῦ Αὐτοκράτορος, λίαν ταχέως ἀπέστησαν ἀπ' αὐτοῦ. Ἴνα δὲ παγιώσωσι τὸν σφετερισμὸν τοῦτον προσεικύνοντο τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Σαρακηνούς, ὧν οἱ πειραταὶ, διωκόμενοι ὑπὸ τῶν χριστιανικῶν πλοίων, εὕρισκον ἄτυλον καὶ καταφύγιον εἰς τὸν λιμένα τῆς Ῥόδου. Φράγκος τις, ὀνόματι Γουλιέλμος Βιλλάρετος, Μέγας μάγιστρος (1) τῶν ἱπποτῶν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου,

(1) Οἱ μεγάλοι δὲ οὔτοι μάγιστροι (*grands maitres*) τῶν ἱπποτῶν τῆς Ῥόδου ἔκαλοῦντο Ἑλληνιστὶ καὶ μεγαλόμαστοροι, ἐπαναλαμβανομένου οὕτω παραδοξοφανῶς τοῦ ὀνόματος τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥόδου βουλευτῶν, τῶν μάσρων λεγομένων.

ἐπεχείρησε νὰ καθάριση μὲν τὸ ἀρχιελάγος ἀπὸ τῶν μουσουλμάνων πειρατῶν, ἀλλὰ καὶ νὰ τιμωρήσῃ τοὺς προστάτας αὐτῶν. Φούλκος δὲ ὁ Βιλλάρετος, ἀδελφὸς καὶ διάδοχος τοῦ Γουίλλέλμου, ἀγαγὼν ἐπὶ τέλος τὸ ἔργον, ᾤκισεν ἐν τῇ νήσῳ (1309) τοὺς ἰππότες τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Ἱεροσολύμων, ὀνομασθέντας ἔκτοτε ἰππότες τῆς Ῥόδου.

Μετὰ 5 ἔτη ἀπὸ τῆς κατακτῆσεως τοῦ Βιλλάρετου, Ὁθωμανὸς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐπωνύμου του δυναστείας, ἐπολιόρκει τὴν Ῥόδον· ἀλλ' ἡ νῆσος αὕτη ὑπερασπίσθη τοσοῦτον καρτερῶς μὲν ὑπὸ τοῦ τάγματος, ἐπικαίρως δὲ καὶ ἐβοηθήθη παρ' Ἀμεδαίου τοῦ Ε', κόμητος τῆς Σαβαυδίας (Savoie), ὥστε ὁ Ὁθωμανὸς ἐκὼν ἄκων ἐδιέσθη ν' ἀποχωρήσῃ ἔμπλεως κατασχύνης.

Καὶ αὕτη μὲν ἡ πρώτη πολιορκεῖα. Τρομερωτέρα δὲ πολλῶ μᾶλλον ὑπῆρξεν ἡ κατὰ τῆς Ῥόδου, ἐν ἔτει 1480, ἐπιχειρήσεις Μωάμεθ τοῦ Β'. Τὰς περιπετείας τῆς ἀξιολησθημένου ταύτης πολιορκείας πολλοὶ τῶν ἱστορικῶν ἐν ἐκτάσει ἀφηγήθησαν, καὶ γνωστὴ εἶναι ἡ δραματικὴ ἔκθεσις τοῦ Ἀβδᾶ Βερτώτου. Ἀλλ' ἐκ τῶν ὄχι πολὺ γνωστῶν, πλὴν αὐθεντικῶν συγγραμμάτων, ὅσα συνεδουλεύθη ὁ Βερτώτος, ὑπάρχει καὶ ἡ Guillelmi Caoursin, Rhodiorum vice cancellarii obsidionis Rhodiæ urbis descriptio, ἧτοι Γουίλλέλμου τοῦ Καουρσίνου, ὑπογραμμάτως τῶν ἰπποτῶν τῆς Ῥόδου, περιγραφὴ τῆς πολιορκείας τῆς Ῥόδου, βιβλίον σπανιώτατον, τυπωθὲν πρῶτον ἐν Οὐλμῃ (Ulm) τῷ 1496, ἔπειτα δὲ ἐν Ῥώμῃ τῷ 1584. Καὶ ἐγεννήθη μὲν Γουίλλέλμος ὁ Καουρσίνος τὰ 1430 ἐν Δουάκῳ (Douai), πόλει τῆς Ἀρκτικῆς Γαλλίας, ἐξ οἰκογενείας καταγομένης ἀπὸ τῆς Ῥόδου. Νέος δὲ ἔτι προσελθὼν εἰς τὸ τάγμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, ἐπετέλει μὲν καὶ πρότερον καθήκοντα γραμματέως τοῦ Μεγαλομάστρου, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς πολιορκείας ταύτης. Παρευρεθεὶς λοιπὸν, οὐ μικρὸν δὲ καὶ αὐτὸς συντελέσας εἰς τὴν ἐκδίωξιν τῶν Ὁθωμανῶν, ἔγραψε λεπτομερῶς πάντα τὰ κατὰ τὸν ἥρωϊκὸν ἐκείνον ἀγῶνα.

Ἡ Βασιλικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Παρισίων ἔχει μεταφράσεις δύο χειρογράφους τῆς *Πολιορκείας τῆς Ῥόδου* τοῦ Καουρσίνου, γενο-

μένως εἰς τὸ Γαλλικόν, τὴν μὲν περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος, τὴν δὲ, μεταγενέστερον. Ἀλλ' ἐκ τῶν ἔργων τοῦ Καουρσίνου τὸ πολυτιμώτερον τῶν χειρογράφων, ὅσα περισώζει ἡ αὐτὴ ἐκείνη Βιβλιοθήκη, ὑπάρχει ἀνκντιφρήτως τὸ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἄρθρου τούτου σημειούμενον. Εἶναι δὲ μικρὸν τεῦχος εἰς φύλλον, ἐμπεριέχον τὸ κείμενον αὐτὸ τῶν ἱστορικῶν ἔργων τοῦ συγγραφέως, τῆς πολιορκείας τῆς Ῥόδου δηλαδὴ καὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Ζιζύμου, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Βαγιαζήτου. Αἱ πολυάριθμοι καὶ λαμπραὶ εἰκόνες ὑφ' ὧν κοσμεῖται, ἀποτελοῦσι τὸ χειρόγραφον τοῦτο ἐν τῶν σπουδαιότερων κειμηλίων τῆς πλουσίας ἐκείνης συλλογῆς (4).

Ἡ πρώτη τῶν εἰκόνων ἐμφαίνει τὴν προσφώνησιν τῆς βίβλου· Γουουκλινῆς ὁ Καουρσίνος προσφέρει αὐτὴν πρὸς τὸν μεγαλόμαστρον, περιστοιχιζόμενον ὑπὸ τῶν ἰπποτῶν του. Εἰσερχόμενος δὲ ἀκολούθως ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν ὅποιαν προτίθεται ἐξιστόρησιν, διηγεῖται τὰ αἴτια τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ Μωάμεθ, τὸ μῖσος τοῦ ἡγεμόνος τούτου πρὸς τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ σταυροῦ καὶ τὴν ἄπληστον αὐτοῦ ἐπιθυμίαν ν' ἀποκτήσῃ τὴν Ῥόδον. Λέγει ὅτι ὁ Μωάμεθ, ἵνα μάθῃ ὅπως εἶχε δυνάμειος καὶ ὀχυρωμάτων ἢ πόλις, καλεῖ εἰς συμβούλιον πλῆθος ἐξωμοτῶν, ἀρχαίων ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κατοίκων τῆς νήσου, καὶ ὅτι ἐπιτρέπει τὴν ἀρχηγίαν τῆς πολιορκείας πρὸς τὸν μέγαν βεζύρην Μισσάχ, ἀποστάτην καὶ τοῦτον καὶ τελευταῖον τῶν Παλαιολόγων, μόνον δὲ διὰ τῆς ἐξωμοσίας ἀποφυγόντα τὸν θάνατον εἰς ὃν εἶχον ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ καταδικασθῆ οἱ διάδοχοι τῆς Αὐτοκρατορίας (2).

Τοιαῦτα δὲ προομιάσας ὁ Καουρσίνος μεταβαίνει εἰς τὴν πε-

(1) Ἐν τῷ Γαλλικῷ περιοδικῷ κατεχορήσθησαν τρεῖς τῶν εἰκόνων, ὅσαι ἀφορῶσι τὴν πολιορκεῖαν τῆς Ῥόδου. Καίτοι δὲ αὐτὰς μὴ δυνάμενοι νὰ παραθέσωμεν καὶ ἡμεῖς ἐνταῦθα, εὐλογον ὅμως ἐκρίναμεν νὰ μεταφράσωμεν τὰς περιγραφὰς αὐτῶν, καθ' ὅσον ἐκ τῶν περιγραφῶν τούτων, καὶ ἐκ τῆς δευτέρας μάλιστα δύνανται ὁ ἀναγνώστης νὰ ἐννοήσῃ ὅπως οὖν τὰ περὶ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

(2) Ἄλλοι ἄλλως ὠνόμασαν τὸν Ὁθωμανὸν τοῦτον ναύαρχον· καὶ οἱ μὲν, ὡς ὁ Καουρσίνος, Μισσάχ, οἱ δὲ Μεσίθην, καὶ τελευταῖον τινὲς Μεσοίχ. Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχη τὸ περὶ τοῦ ὀνόματος, τοῦτο μόνον ὀφείλομεν ἡμεῖς νὰ παρατηρήσωμεν μετὰ τοῦ ἁμμήρου (Hammer, St. dell' Imp. Ottomano T. 5'. σελ. 316 τῆς ἰταλ. μεταγλωτ.) ὅτι οἱ ἐπικαλέσαντες αὐτὸν Μισσάχ ὑπέλαβον τὸν ναύαρχον τοῦτον ὄντα

ριγραφὴν αὐτὴν τῶν ὀχυρωμάτων τῆς Ῥόδου. Ἀλλὰ συνοπτικῶς μόνον πραγματεύεται τὸ μέρος τοῦτο τῆς ἱστορίας αὐτοῦ ὁ συγγραφεὺς, διότι ὁ ἀναγνώστης ἔχει ὑπόψιν τοπογραφίαν τῆς Ῥόδου ἀκριβεστάτην, κεχαραγμένην ἐν τῇ δευτέρᾳ τῶν εἰκόνων. Ἡ Ῥόδος, κειμένη ἐπὶ τῆς κατωφερείας λόφου βορειοανατολικῶς, διηρείτο εἰς ἄνω καὶ κάτω πόλιν. Καὶ εἶχε μὲν διπλοὺν περιτείχισμα, ἐκ διαστημάτων δὲ ἠγείροντο ἐφ' ἑκατέρου τῶν τειχῶν πύργοι μεγάλοι καὶ ἰσχυροί. Τὸ παλάτιον τοῦ μεγαλομάστρου, ἰδρυμένον ἐν τῇ ἄνω πόλει, ἐχρησίμευεν ἐνταυτῷ καὶ ὡς φρούριον καὶ ὡς ἀκρόπολις. Ἄπαντες οἱ ἱππῶται ἦσαν ὠκισμένοι παρὰ τὸ παλάτιον τοῦτο. Οἱ λαϊκοὶ δὲ καὶ ὅσοι τῶν χωρικῶν ἢ ἐμπόρων ἦσαν ἔγγαμοι, κατείχον τὴν κάτω πόλιν. Ἡ πόλις εἶχε δύο λιμένας· τὸν μὲν μείζονα καὶ εὐρύν, ἀλλ' ὅχι ἀσφαλῆ ἀπὸ τινῶν ἀνέμων· παρὰ τὴν εἴσοδον δὲ καὶ ἐπὶ τῆς ἄκρας τοῦ λιμένος τούτου ἔκειτο ὁ πύργος τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Εἶχετο δὲ τοῦ πρώτου πρὸς βορρᾶν ὁ δεύτερος λιμὴν, σχηματιζόμενος ὑπὸ δύο προκυμαίων, αἵτινες, πλησιάζουσαι πρὸς ἀλλήλας ἐν ἡμικυκλίῳ, παρῆγον εἰσπλουν ὅσον ἤρκει πρὸς μίαν μόνον ῥιάρην ἢ γαλαίαν. Τελευταῖον δὲ δύο μικροὶ κόλποι ἔκειντο, ὁ μὲν πρὸς νότον, ὁ δὲ πρὸς βορρᾶν τοῦ διπλοῦ τούτου λιμένος.

Ἦρξαντο λοιπὸν οἱ Ὀθωμανοὶ προσβάλλοντες τὸν πύργον τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸν κείμενον εἰς τὴν ἄκραν τοῦ πρώτου λιμένος. Ἀλλ' ἡ ἐφοδος ἀπεκρούσθη, καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐβιάσθησαν νὰ ἐπιβιβασθῶσιν ταχέως εἰς τὰ πλοῖα. Τότε δὴ ὁ Μισσάχ, παροργισθεὶς ἕνεκα τῆς πρώτης ταύτης ἡττης, καὶ τοι διευθύνων τὰς δυνάμεις του πρὸς ἄλλο μέρος τῆς πόλεως, δὲν ἠσχύνθη ὁμως νὰ μεταχειρισθῇ καὶ τὰς βδελυκτωτέρας σκευωρίας. Παροτρύνει δύο ἀποστάτας, ἀρχαίους ἐποίκους τῆς Ῥόδου, ἵνα ὑπεισελθόντες εἰς τὸ ἄστυ δαλοφονήσωσι τὸν μεγαλόμαστρον Δοβουσσῶνα· ἀλλ' ἀνακαλυφθέντες οὗτοι καὶ ἐξελεγχθέντες ἐκρεμάσθησαν. Ὡς

τὸν Μισάλογλι (Michaloghli), καὶ ἐντεῦθεν ἴσως ὁ μῦθος ὅτι ὑπῆρξεν ἀποστάτης τοῦ γένους τῶν Παλαιολόγων, τοῦθ' ὕπερ οὔτε οἱ Ὀθωμανοὶ ἱστορικοὶ ἀναφέρουσι, οὔτε ὁ βιογράφος τῶν μεγάλων βεζύρων.

ἀπὸ τοῦδε ὁ Μισσάχ, οὐδὲν πλέον ἐλπίζων ἐκ τῆς προδοσίας καὶ ἀποφασίσας νὰ καταλάβῃ διὰ τῆς δυνάμεως ὅ,τι διὰ τῶν σκευωριῶν δὲν ἠδύνατο νὰ κατορθώσῃ, τρέπεται καὶ πάλιν κατὰ τοῦ πύργου τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἀλλ' ὁ μεγαλόμαστρος ὁμως εὐεϊδῶς ὅτι ἐκ τῆς διατηρήσεως τοῦ φρουρίου τούτου ἐξαρτᾶται ἡ σωτηρία τῆς πόλεως, συγκαλεῖ τοὺς ἑαυτοῦ συμβούλους ἅμα δὲ καὶ τοὺς πρὸ μικροῦ ἐλθόντας ξένους ἐπικούρους, τοὺς χωρικοὺς, τοὺς ἐργάτας καὶ αὐτοὺς τοὺς ἱερεῖς, ἐπικαλούμενος τὴν συμβουλὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ὑποστήριξιν ἀπάντων. Παρὰ τοὺς λοιποὺς ἐνδόξους πολεμιστὰς ἦτο ἀρτίως ἀφιγμένος εἰς Ῥόδον Ἀντώνιος ὁ Δοβουσσῶν, ὑποκόμης τοῦ Μοντεῖλου καὶ πρεσβύτερος τοῦ μεγαλομάστρου ἀδελφός· τῇ παρακλήσει δὲ πάντων τῶν συνελθόντων, ὁ Πέτρος ἐπιτρέπει πρὸς τὸν ὑποκόμην τὴν γενικὴν τῶν ὄπλων ἀρχηγίαν, καὶ δρίζει ἔπειτα πρὸς τοὺς λοιποὺς ἐθελοντὰς ὅποια ὄφειλον νὰ ὑπερασπισθῶσι τοῦ ἄστεος μέρη. Ἀλλὰ περὶ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου τῆς πολιορκείας ἀκούσωμεν τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ λαλοῦντος. «Ταῦτα ἀναλογισάμενος ὁ ἐκλαμπρότατος ἡμῶν κύριος καὶ δεσπότης τῆς Ῥόδου, Π. Δοβουσσῶν, καὶ μεταξὺ δὲ σκεπτόμενος περὶ τοῦ πρακτέου, οὐδὲν πρὸς σωτηρίαν τῆς πόλεως καὶ τῶν κατοίκων αὐτῆς ἠθέλησε νὰ παραλείψῃ κατὰ τὴν συνήθη αὐτοῦ σύνεσιν καὶ μετριοφροσύνην ἐκάλεσεν εἰς συμβούλιον τοὺς ἑαυτοῦ ἱππῶτας ἐνδεικνύων αὐτοῖς ὅτι μεγάλοι ἦσαν οἱ κίνδυνοι καὶ δεινὰ αἱ περιστάσεις. . . . Παρεπέμπετο δὲ εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο ὑπὸ τοῦ εὐγενοῦς καὶ ἐκλαμπρότατου ἱππότη τοῦ Ἀντωνίου τοῦ Δοβουσσῶνος, κυρίου τοῦ Μοντεῖλου τῶν Ἀρουέρων (Auvergne), ἀνδρὸς φρονιμωτάτου καὶ ἐμπειροπολέμου· ἀναχωρήσας οὗτος μικρὸν πρότερον ἐκ Γαλλίας μετὰ συνοδίᾳς εὐγενῶν καὶ γενναίων ἀνδρῶν ἵνα, διαπλεύσας τὰς θαλάσσας, ἔλθῃ εἰς Ἱεροσόλυμα εἰς προσκύνησιν τοῦ Ἁγίου Τάφου, κατέμεινεν ἐν Ῥόδῳ, ὡς μέγα ποθὼν νὰ μετασχητοσοῦτον ἐνδόξου ἀγῶνος. Ὁ Ἀντώνιος οὗτος παρὰ τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ καὶ τῇ ἀποφάνσει καὶ συναινέσει τῶν ἱπποτῶν ἀπάντων τοῦ τάγματος καὶ τῶν πολιτῶν, διὰ τε τὴν ἀκεραιότητα τῆς πίσεως καὶ τὴν περὶ τὰ πρακτέα καὶ τὰ πολεμικὰ μέγαλην αὐτοῦ ἐμπει-

ρίαν, ἀνηγορεύθη πολέμαρχος καὶ ἡγεμὼν τῶν ἱπποτῶν . . . . Παρῆσαν δὲ ἔτι εἰς τὸ συμβούλιον πλῆθος μέγα δοκίμων περὶ τὰ ὄπλα ἱπποτῶν τοῦ τάγματος, καὶ βαίλλων, καὶ προεστῶτων, καὶ βουλευτῶν, καὶ κομενδούρων, καὶ πλείστοι συναγωνιστὰ ἐξ ἐπιφάνων τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης οἴκων. Πρὸς δὲ καὶ χειρώνακτες πολλοὶ πλήρεις φρονήσεως, οἱ κάτοικοι αὐτοὶ τῆς Ῥόδου καὶ οἱ μεγάλην εὐφυΐαν ἔχοντες Ἕλληνας (Greci quoque ingenio pre-diti) οἵτινες ὁμοθυμαδὸν ὄλοι καὶ ἐνθουσιῶντες ἀπεράνθησαν ὑπὲρ τῆς ὑπερασπίσεως καὶ σωτηρίας τοῦ ἄστεως.»

Ἡ εἰκὼν ἢ παριστῶσα τὴν ἀναγόρευσιν τοῦ Ἀντωνίου Δοβουσῶνος, ὡς γενικοῦ πολεμάρχου, ἔχει τὴν σύνθεσιν ἀξιόλογον. Ὁ μεγαλόμαστρος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν πρωτίστων ἱπποτῶν τοῦ τάγματος, παραδίδει τὸ σκῆπτρον τῆς ἀρχηγίας πρὸς τὸν ἴδιον ἀδελφόν. Συμπαρίστανται δὲ εἰς τὴν σκηνὴν ταύτην, τὴν κατὰ μίαν τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως τελουμένην, διαφόρων τεχνῶν χειρώνακτες, ἅμα καταγινομένοι εἰς τὰς οἰκείας ἕκαστος ἐργασίας· καὶ ἐπὶ μὲν τοῦ ἐξέχοντος μέρους τῆς εἰκό-
νος ὑποδηματοποιὸς, μακρότερον δὲ κατασκευαστὴς περικνημίδων, ἔπειτα κουρεὺς καὶ εἰς τ' ἀπωτάτω παρεκκλήσιον, ἔνθα φαίνονται ἱερεῖς λειτουργοῦντες καὶ μετὰ πολυαρίθμων πιστῶν δεόμενοι ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς πιεζομένης πόλεως.

Ἄλλη δὲ εἰκὼν ἀναγράφει μίαν τῶν σκηνῶν τῆς πολιορκείας αὐτῆς. Ἀποκρουσθεὶς ὁ Μισσᾶχ ἀπὸ τοῦ πύργου τοῦ Ἀγίου Νικολάου, κρίνει εὖλογον νὰ μὴ ἐμμεῖνῃ προσβάλλων δχύρωμα, ἔνθα ὁ μεγαλόμαστρος ἐφαίνετο συναγαγὼν ὅλας τὰς δυνάμεις, ἀν' ὅτου καὶ τρέπεται κατὰ τοῦ περιτειχίσματος αὐτοῦ τῆς πόλεως, διατάττων τὸ πυροβολικὸν ἀπέναντι τοῦ τείχους τῶν Ἰουδαίων, τὸ ὁποῖον εἵκαζεν ἀσθενέστερον τῶν λοιπῶν. Καὶ πραγματικῶς δὲ τὰ τηλεβόλα αὐτοῦ καὶ οἱ ὄλμοι τοσοῦτον ἐπιφέρουσι θόρυβον, ὥστε ἐν βραχεὶ οἱ Ἴταλοι, οἱ Ἴσπανοὶ καὶ ἄλλοι τινὲς τῶν πολιορκουμένων μόνην σωτηρίαν ὀρῶσι τὴν ταχείαν παράδοσιν τῆς πόλεως. Τότε ὁμως ὁ μεγαλόμαστρος, μαθὼν ὅτι ἡ Ῥόδος ἐκινδύνευε περὶ τῶν ὄλων, κελεύει ν' ἀναπετασθῆ εὐθὺς ἢ

σημαία τῆς θρησκείας· τρεφόμενος δὲ πρὸς τοὺς ἱππότας «ἀδελφοί, ἀναφωνεῖ, ἰδοὺ τὰ ἐρείπια ἐφ' ὧν πρέπει νὰ ζήσωμεν ἢ ν' ἀποθάνωμεν».

Τῆς σκηνῆς ταύτης ἢ παράστασις πολλῶ ὑπερτερεῖ τῆς προηγουμένης εἰκόνας. Ὁ βεζύρης ἵσταται παρὰ τὴν σκηνὴν αὐτοῦ περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν πρωτίστων ἀξιωματικῶν, καὶ παρατηρῶν τὴν πρόοδον τῆς πολιορκείας. Πέριξ δὲ φυλάττεται ὑπὸ βαλλιστριδοφόρων, οἵτινες ἐκτοξεύουσι τὰ βέλη αὐτῶν κατὰ τῶν πολιορκουμένων. Ἰπεράνω δὲ καὶ πρὸς τὰ ἀριστερὰ πολυάριθμοι κανονοστιχίαι, πυρπολοῦσι τὰ τεῖχη τῆς Ῥόδου· οἱ ἱππο-
ταὶ ἀντικρούουσι δι' ἐπανειλημμένων ἐκεῖ πυρσοκροτήσεων· εἰς ἕνα δὲ τῶν πύργων παρίσταται ὁ μεγαλόμαστρος προέχων ἐν τῇ πυγμαῇ τὸ ξίφος, καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἱππῶται ὡνεῖς ὑποβαστᾶ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ. Τὸ στρατόπεδον τῶν Τούρκων κατεστρωμένον νεκροῖς προμηνύει τὴν ἀποτυχίαν τῶν μόχθων αὐτῶν.

Γνωστὴ δὲ εἶναι πραγματικῶς ἡ ἔκβασις τῆς ἀξιομνημονεύτου ἐκείνης πολιορκείας, ἥτις ἐμβρόντητον μὲν ἐβύθισεν εἰς καταισχύνῃν τὸν Μωάμεθ, ἀπεθανάτισε δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Δοβουσῶνος.
Δ. Κ. Α.

Η ΑΓΓΛΙΚΗ ΙΝΔΙΑ ΕΝ ΕΤΕΙ 1843

ὑπὸ Ἐδουάρδου Οὐάρδερ, πρώην ἀξιωματικοῦ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς Α. Βρεταννικῆς Μεγαλειότητος ἐν ταῖς Ἰνδίας. Παρίσιον, 1843 (*).

Ὁ συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου, οὔτινος προετάξαμεν τὴν ἐπιγραφὴν, Γάλλος τὸ γένος, διέτριψεν εἰς τὴν Ἰνδίαν, ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἀγγλικῆς στρατοῦ, ἐπὶ ἑννέα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1831 μέχρι τοῦ 1840. Τὸ δὲ πόνημά του, γαλλιστὶ γεγραμμένον, διαιρεῖται εἰς δύο μέρη.

(*) Warren, l'Inde Anglaise en 1843.

Τὸ α'. μέρος ἄλλο οὐσιωδῶς δὲν εἶναι, εἰμὴ ἡ περιγραφὴ τῶν διαφορῶν τόπων, ἅπερ περιηγήθη κατὰ τὴν διαμονὴν του ἐν τῇ χώρᾳ ἐκείνῃ, τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἐγκατοίκων, τῶν παρ' αὐτοῦ ἐπισκεφθεισῶν ἀρχαιοτήτων κ.τ.λ. Εἶναι, ὡς αὐτὸς λέγει ἐν τῷ προοιμίῳ του, σειρὰ σελίδων, ἀποσπασθεισῶν ἐκ τοῦ καθημερινοῦ ὑπομνηματίου του, γεγραμμένων ὡς ἔτυχε καὶ ἄνευ οἰήσεως ὑπὸ τὰς σιγμιαίας ἐντυπώσεις, πολλάκις κατεσπευμένως ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐπὶ τοῦ λιθοστρότου τοῦ παλαιοῦ τζαμίου, ἐπὶ τοῦ βάρου τοῦ εἰδώλου ἐντὸς τῆς παγόδης, τὸ ἑσπέρας μετὰ τινα μακρὰν περιοδείαν κατάκλιτος ἐντὸς τοῦ στρατιωτικοῦ σκηνώματός του, ἢ μετὰ τὸν ἀλλαγμὸν τοῦ πολέμου καὶ τὰς συγκινήσεις τῆς μάχης.

Τὸ β'. μέρος διαλαμβάνει περὶ τῆς ἠθικῆς, κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς καταστάσεως τῶν ὑπὸ τὴν Ἀγγλίαν Ἰνδιῶν. Ὁ συγγραφεὺς, ἄλλων μὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐξιςορουμένων ἐγένετο αὐτόπτης μάρτυς, ἄλλα δὲ ἠρύσθη ἐξ ἀρίστων πηγῶν, τοῦτέστιν ἐξ ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ ἐκ τῶν διασημοτέρων περὶ τὰ Ἰνδικὰ ἐπασχοληθέντων συγγραφέων.

Τὸ περιεχόμενον τοῦ β'. τούτου μέρους ἐκρίναμεν οὐ μικροῦ λόγου καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἡ ἐπανάστασις τῶν Ἰνδιῶν ἐφέλκεται τὴν προσοχὴν τῆς Εὐρώπης, ἐνομίσαμεν ὅτι ἤθελεν ἴσως ἀποβῆ ἐνδιαφέρουσα ἢ εἰς τὴν ἡμετέραν μεταφορὰ χωρίων τινῶν αὐτοῦ, ἐν ᾧ μάλιστα, ἀφ' ἧς ἐποχῆς ἐξεδόθη τὸ περὶ οὗ πρόκειται σύγγραμμα, ὀλίγας καὶ ἀνεπαισθήτους τροπολογήσεις ὑπέστη ἡ γενικὴ κατάστασις καὶ πορεία τῶν ἐν Ἰνδικῇ πραγμάτων. Λαοί τινες ὑπετάχθησαν καθολοκληρίαν, οἷον οἱ μάχιμοι Σίχτες, ἀπέραντα βασιλεία, πρῶν ἡ σύμμαχα ἢ φόρου ὑποτελεῖ, συ-

νεχωνεύθησαν ἢ μᾶλλον διωχετεύθησαν εἰς τὸν πλατύσεινον Ὠκεανὸν τῆς Ἀγγλοϊνδικῆς Αὐτοκρατορίας, οἷον τὸ βασίλειον τοῦ Οὐδ, κτλ. πλὴν τὸ ἐν γένει σύστημα καὶ πολιτεύμα τῆς Ἑταιρίας ἔμεινε τὸ αὐτὸ· τὰ δὲ ἐν τῷ διαλείποντι χρόνῳ διατρέξαντα εἶναι φυσικαὶ συνέπειαι αὐτοῦ τοῦ συστήματος, αὐτοῦ τοῦ πολιτεύματος.

Ἄπερ ὅθεν προσφέρομεν τοῖς ἡμετέροις ἀναγνώσταις δὲν εἶναι εἰμὴ ἀπανθίσματα τοῦ β'. μέρους τοῦ εἰρημένου πονήματος, ἐνοῖς ὅμως ἐτηρήσαμεν αὐστηρῶς τὴν διάνοιαν τοῦ ἀμερολήπτου καὶ φιλαλήθους συγγραφέως, πιστῶς μεταφράζοντες, καί τοιπου συντομεύοντες, τὸ κείμενον. Ἀποσκοποῦντες δὲ εἰς τὴν ἰδιαιτέραν φύσιν τοῦ συγγράμματος, ἔνθα ταῦτα δημοσιεύομεν, πρὸς ἀπλούστευσιν τοῦ λόγου καὶ ἀποφυγὴν τῶν ἀηδῶν παραπομπῶν, παρελείψαμεν νὰ σημειώσωμεν τοὺς συγγραφεῖς, εἰς οὓς ὁ Κ. Οὐ-ἀρβρὲν παραπέμπει τῇ δε κακέισε, παρενείρων πλειστάκις χωρία ἐκ τῶν πονημάτων ἐκείνων· ὡς ἐπίσης, συντομίας χάριν, πολλάκις ἠναγκάσθημεν ν' ἀναφέρωμεν γνώμας τινὰς, αἵτινες ἐν τῷ κειμένῳ παρίστανται ὡς πορίσματα προτεταγμένων σκέψεων, παραλείποντες τὰς σκέψεις αὐτὰς καὶ ἐπομένως τὴν αἰτιολόγησιν.

α'.

Ὅρια τῶν Βρεταννικῶν Ἰνδιῶν.

Ἡ Ἰνδοβρεταννικὴ Αὐτοκρατορία, ἐφαπλουμένη ὡσεὶ χεῖμαρ-βρος πηλοῦ διαπύρου ἐπεκτείνων ἀδιακόπως τὰ ὄρια του, ὤθησε τὸ λάβρον κῦμά της μέχρι τῶν φυσικῶν φραγμῶν τῶν περικυκλούντων τὴν ἐκτεταμένην χερσόνησον, ἣν οἱ νεώτεροι γεωγράφοι, κατὰ τὰς βραμινικὰς παραδόσεις, καλοῦσιν Ἰνδιάν καὶ Ἰνδοσάν. Ὁ Ἰνδὸς αὐτὸς δὲν ἀντέσχευε τὴν ἀκάθεκτον ὄρμην, ἣν ἠδύνατο μόλις νὰ χαλινώσωσιν ἀχανῆ πελάγη καὶ εἰς μέγισον ὕψος ἀνα-

τεινόμενα ὄρη. Οἱ Ἄγγλοι διέβησαν τὸν ποταμὸν τοῦτον, ὡς προηγουμένως εἶχον διαβῆ τὸν Γάγγην καὶ τὸν Βραχμαπούτραν. Ἦξε βλέπομεν σήμερον ὅτι ἡ Αὐτοκρατορία αὕτη ὀρίζεται μὲν βορειοδυτικῶς ὑπὸ τῆς γιγαντώδους σειρᾶς τῆς σχηματιζούσης τὸ ἀνατολικὸν μεθόριον τοῦ Ἰράν, γνωστῆς ὑπὸ τ' ὄνομα ὄρη Σολιμάν' ἀπὸ δυσμῶν καὶ μεσημβρίας ὑπὸ τοῦ Ὀκεανοῦ· ἀπ' ἀνατολῶν ἐν μέρει ὑπὸ τῆς θαλάσσης καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τῶν ἀνατολικωτέρων κορυφῶν τῶν ὄρων τοῦ Ἀσσάμ, Κασσάῦ καὶ Ἀρράκάν' καὶ ἀπ' ἄρκτου ἐφάπτεται τῶν προπόδων τῶν Ἰμαλαίων, ὅπου φθάνει μέχρι τοῦ 34° πλάτους. Ἐντεῦθεν τῶν ὀροθετικῶν τούτων γραμμῶν κείται μεγάλη ἡπειρος, ἐκτεινομένη ἐκ τοῦ 68° μέχρι τοῦ 94° ἀνατολικῆς μήκους. Διάφοροι ἐπαρχίαι, προστεθεῖσαι ἐσχάτως εἰς τὰς κτήσεις τῆς Ἐταιρίας, οἷον αἱ Ταυοῖα, Τενασσεριμ, Σιγγαπούρ, Μαλάκκα, κεῖνται ἐπέκεινα τοῦ εἰρημένου μεσημβρινοῦ. Ἄλλ' ἡμᾶς δὲν θέλει ἐπάσχολῆσαι εἰμὴ τὸ κύριον σημεῖον, βᾶσις καὶ πυρὴν τῆς ἀγγλικῆς δυνάμεως, περιφρουρούμενον ὑπ' ἀχανῶν πελάγων καὶ ἀπροσβάτων ὄρων.

Ἰνα τις συλλάβῃ ἀκριβῆ ὀπισσοῦν ἰδέαν τῆς ἐκτάσεως τῆς μνησθείσης ἡπείρου, θέλομεν διαίρεσαι αὐτὴν εἰς δύο παμμεγέθη τρίγωνα, ὧν ἡ κοινὴ βᾶσις εἶναι ἡ συζευκτικὴ γραμμὴ τῶν στομίων τοῦ Ἰνδοῦ μετὰ τῶν τοῦ Γάγγου καὶ Βραχμαπούτρα, γραμμῆ αὕτη μὴ οὔσα μικροτέρα τῶν 700 λευγῶν. Τὸ βόρειον τρίγωνον καθέκει διὰ τῆς ἄκρας αὐτοῦ μέχρι τοῦ ἀνωτέρου Ἰνδοῦ, τὸ δὲ μεσημβρινὸν φθάνει διὰ τῆς ἰδικῆς του ἕως τὸ Κομορίνειον ἀκρωτήριον· αἱ δὲ ἄκραι αὗται ἀπ' ἀλλήλων ἀπέχουσιν ὡς 800 λεύγας. Καὶ τὸ μὲν ἀρκτῶν τῶν εἰρημένων τριγώνων περιλαμβάνει τριπλασίαν τῆς Αὐστριακῆς Αὐτοκρατορίας ἕκτασιν, τὸ δὲ νότιον τριπλασίαν τῆς Γαλλίας, ἠνωμένα δὲ ἔχουν ἕκτασιν ἴσην σχεδὸν μὲ τὸ ἡμισυ τῆς Εὐρώπης.

ε'.

ἹΟργανισμὸς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐταιρίας.

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1689, τὸ ἐμπόριον δὲν ὑπῆρχε πλέον οὔτε ὁ

ἀποκλειστικὸς οὔτε ὁ κύριος σκοπὸς τῆς περιφήμου Ἀγγλικῆς Ἐταιρίας, διαδεχθείσης τὰς ἄλλας μικρὰς ἐταιρίας, αἵτινες πρῶτον ἐμπορεύοντο ἐν ταῖς ἀνατολικαῖς Ἰνδαίαις. Ἡ ἐξουσία, ἡ κατοχὴ καὶ ὑποταγὴ τῆς χώρας, ἰδοὺ τὸ τέρμα πρὸς ὃ ἔτεινε, πρὸς ὃ ἡ εἰμαρμένη ὤθησεν αὐτήν. Δὲν ἐπέτυχεν ὁμοῦ τὸν σκοπὸν τῆς εἰμῆ ἐσχάτως, ὅτε δηλαδὴ πρὸ δέκα ἐτῶν (1833) τὸ ἀγγλικὸν Κοινοβούλιον, δι' ἐπίτηδες Πράξεως, ἐπισημοποίησε τὸ γεγονός τοῦτο πολιτικὸν καὶ οὐχὶ ἐμπορικὸν ἐξαγόμενον, ὃ πρὸ πολλοῦ προσεδόκα, μεταβαλὼν αὐτὴν ἐξ ἐμπορικῆς εἰς κυβερνητικὴν ἔταιρίαν.

Συνεπεία τῆς Πράξεως ταύτης, ἐπικυρωθείσης ὑπὸ τοῦ Βασιλέως τῆ 28 Αὐγούστου 1833, ἡ Ἐταιρία παρητήσατο τὸ μονοπώλειον τοῦ μετὰ τῆς Κίνας ἐμπορίου, ἀπέσχε πάσης ἐμπορικῆς ἐργασίας, καὶ ἐγκατεστάθη ἐπισήμως εἰς τὴν ἄμεσον διοίκησιν τῆς Ἰνδοβρετανικῆς Αὐτοκρατορίας, μέχρις ὠρισμένης τινὸς ἐποχῆς.

Θέλουν ἐπαρκέσει ὀλίγαι νύξεις πρὸς κατανόησιν τοῦ τῆς Ἐταιρίας συστήματος. Κεφάλαιον ἀπ' ἀρχῆς συγκεῖμενον ἐκ 6,000,000 λιτρῶν στερλινῶν διαίρεται εἰς 6,000 μετοχῶν διανεμομένων, κατὰ τὰς προσφάτους πληροφορίας, μεταξύ 3,579 κτητόρων.

Αἱ γενικαὶ τῆς Ἐταιρίας ὑποθέσεις διαχειρίζονται ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν κτητόρων, ἐν οἷς, οἱ κατέχοντες τοῦλάχιστον ἀφ' ἑνὸς ἔτους 500 λίτρας στερλίνας μετοχῶν, ἔχουν δικαίωμα νὰ παρευρεθῶσιν εἰς τὰς συζητήσεις, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ψηφίσωσι. Χίλια λίτρα στερλίνας παρέχουσι δικαίωμα εἰς μίαν ψήφον, 3000 εἰς δύο, 6000 εἰς τρεῖς, 10,000 ἢ πλείονες εἰς τέσσαρας, ὑπὲρ τὸν ὅποιον ἀριθμὸν οὐδεὶς τῶν κτητόρων δύναται νὰ ἔχη ἀπαιτήσεις. Αἱ γυναῖκες δύνανται ν' ἀποκτήσωσι μετοχὰς τῆς Ἐταιρίας, ὡς ἐπίσης οἱ ἀλλοδαποὶ, οἰονδήποτ' ἂν ἦναι τὸ ἔθνος ἢ τὸ θρησκεῦμα εἰς ὃ ἀνήκουσιν. Οὔτοι, ὡς ἐκεῖναι, ἔχουν δικαίωμα νὰ συμμεθέξωσι τῶν συζητήσεων καὶ νὰ ψηφίσωσιν ὑπὸ τοὺς προδιαληφθέντας ὅρους. Ἐν ἔτει 1832, 2241 ψῆφοι ἀνήκον εἰς ἄνδρας καὶ 372 εἰς γυναῖκας. Τὸ Συμβούλιον τῶν κτητόρων συναθροίζεται τακτικῶς ἀνὰ τριμηνίαν, καὶ ἐκλέγει ἐκ τοῦ κόλλου αὐτοῦ

διευθυντάς πρὸς διαχείρισιν τῶν πολιτικῶν ὑποθέσεων, τῶν οικονομικῶν, κ. τ. λ.

Τὸ Συμβούλιον τῶν διευθυντῶν, ἐκλεγόμενον ἐκ τοῦ τῶν κτητόρων Συμβουλίου, ἀπαρτίζεται ἐκ τριάκοντα μελῶν, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ ἔχωσι τὰ ἐξῆς προσόντα: 1.ον νὰ ἦναι Ἄγγλοι ὑπήκοοι, ἰθαγενεῖς ἢ πολιτογραφημένοι· 2.ον νὰ κατέχωσι μετοχὰς τῆς Ἐταιρίας ἕως τὴν ἀξίαν τοῦλάχιστον 2000 λιτρῶν στερλινῶν· 3.ον νὰ μὴ ἦναι διευθυνταὶ τῆς ἀγγλικῆς Τραπεζῆς.

Ἐκ τῶν 30 τούτων μελῶν, 2½ μόνον διατελοῦσιν ἐν ἐνεργείᾳ, τὰ δὲ λοιπὰ εἰς, κατ' ἔτος ἐκ περιτροπῆς ἐξέρχονται τῆς ἐνεργοῦ διευθύνσεως, καὶ εἰσέρχονται πάλιν ἀκριβῶς μετὰ τὴν λήξιν τῆς εἰρημένης περιόδου. Καθ' ἣν μόνον περίπτωσιν εἶς ἐκ τῶν εἰς τούτων ἤθελεν ἀποθάνει ἀπεφασίσθη ὅτι νέοι ὑποψήφιοι δύνανται νὰ παρουσιασθῶσι, μετὰ τῶν λοιπῶν διευθυντῶν, οἵτινες σχημαματίζουσι τὸν οὗτω λεγόμενον *οἰκιακὸν ἔλεγχον* (the house list). Πλὴν τοιοῦτος συναγωνισμὸς δὲν ὑπάρχει εἰμὴ τυπικῶς, καθότι οἱ πρῶν διευθυνταὶ ἀμετατρέπτως διορίζονται ἐκ νέου.

Τὸ Συμβούλιον τῶν διευθυντῶν συναθροίζεται τρίς τῆς ἐβδομάδος, καὶ πρὸς συγκρότησιν αὐτοῦ εἶναι ἀναγκαῖον ὅπως δεκατρία τοῦλάχιστον μέλη παρευρεθῶσιν. Ἡ ἐπὶ τῶν ἀναφυομένων ζητημάτων ψηφοφορία εἶναι μυστικὴ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ θεμελιώδης τῆς Ἐταιρίας διοργάνωσις, κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς, καὶ τοιαύτην εἰσέτι εὐρίσκομεν αὐτὴν. Πλὴν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1784 ἡ σύστασις αὐτῆς κατέστη πολυπλοκωτέρα. Τότε ὁ ἡγεμὼν, μέλλων νὰ τῆ ἐπιχορηγήσῃ νέον χάρτην, ἐπεφύλαξεν ἐκυτῷ τὸ δικαίωμα τοῦ νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὰς διαβουλεύσεις αὐτῆς καὶ νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς. Ὅθεν, μολοντί διετήρησεν αὐτὴν εἰς τὴν διοίκησιν τῶν Ἰνδιῶν, μολοντοῦτο τῆ ἐπέβλεπεν τὸν ὅρον τοῦ νὰ ὑποβάλλῃ τὰς πράξεις τῆς εἰς τὴν ἐξέλεγκξιν εἰδικοῦ συμβουλίου, διοριζομένου ὑπὸ τοῦ στέμματος. Τοιοῦτον συμβούλιον συνήθως προσαγορεύεται *Γραφεῖον ἀναθεωρήσεως* (board of control) τὰ δὲ συγκροτοῦντα αὐτὸ μέλη ἐπονομάζονται *Ἐπιτροποὶ τῆς Α. Μ.*

ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τῆς Ἰνδίας. Ὁ πρόεδρος τοῦ βῆθέντος συμβουλίου συγκάθηται μετὰ τῶν ὑπουργῶν.

Τὸ Συμβούλιον τῶν διευθυντῶν ἐκλέγει κατ' ἔτος, πρὸς διευθέτησιν τῶν διαβουλεύσεων τοῦ ἕνα πρόεδρον καὶ ἕνα ἀντιπρόεδρον ἀναλαμβάνοντα τὴν προεδρίαν κατὰ τὸ ἐπακόλουθον ἔτος· εἰς τὰς χεῖρας τῶν ὁποίων ἐν τέλει, ἀνατίθεται σχεδὸν ἅπασα ἢ, τε βουλευτικὴ καὶ ἐκτελεστικὴ δύναμις τοῦ Συμβουλίου. Οὗτοι εἴτε προσωπικῶς διὰ συνδιασκέψεων, εἴτε δι' ἐπισήμου ἢ ἰδιωτικῆς ἀλληλογραφίας διεξάγουσιν ὅλας τὰς μεταξὺ τῆς Ἐταιρίας καὶ τοῦ Γραφείου τῆς ἀναθεωρήσεως διαπραγματεύσεις. Αὐτοὶ οὗτοι, προσλαμβάνοντες τρίτον σύνεδρον, ὁσάκις τὸ Συμβούλιον τὸ κρίνῃ, σχηματίζουσι τὴν *Μυστικὴν Ἐπιτροπὴν*, ἣτις, τῆ συνευδοκῆσει καὶ συμπράξει τοῦ Γραφείου τῆς ἀναθεωρήσεως, ἀποφασίζει ἀνεκκλήτως περὶ τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ πολέμου, περὶ τῶν συνθηκῶν καὶ διαπραγματεύσεων μεθ' ὄλων τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν κυβερνήσεων τῆς Ἰνδίας, ἢ μετ' ἄλλων ἡγεμόνων καὶ κυβερνήσεων, ὡσαύτως δὲ περὶ τῆς πολιτικῆς πορείας τῆς διατηρηθησομένης πρὸς τοὺς αὐτοὺς ἡγεμόνας καὶ κυβερνήσεις, ἐνὶ λόγῳ, περὶ τῶν σπουδαιότερων ὑποθέσεων καὶ τῶν μάλιστα ἀπαιτούτων μυστικότητα.

Σημειωτέον ὅτι ὁ πρόεδρος καὶ ἀντιπρόεδρος δὲν εἶναι δικαιοματικῶς καὶ κατ' ἀνάγκην μέλη τῆς Μυστικῆς Ἐπιτροπῆς. Τὸ Συμβούλιον ἔχει δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ ἐξ ὄλων τῶν μελῶν τοῦ τοῦς συγκροτήσαντας αὐτὴν, ὧν ὁ ἀριθμὸς περιορίζεται εἰς τρία ἄτομα τὸ πολὺ· ἐν πράγματι ὅμως πάντοτε σχεδὸν ὁ πρόεδρος καὶ ἀντιπρόεδρος σχηματίζουσιν ἀποκλειστικῶς τὴν εἰρημένην Ἐπιτροπὴν. Πρὶν ἢ ἀναλάβωσι τὰ καθήκοντά των τὰ συγκροτοῦντα αὐτὴν δύο ἢ τρία μέλη ὁμνύουσι τὸν ἐξῆς ἀμοιβαῖον ὅρον.

«Ὁρκίζομαι νὰ ἐκτελῶ πιστῶς τὴν διαπιστευθεῖσάν εἰς ἐμὲ » ἐντολήν, καθὸ μέλος τῆς Μυστικῆς Ἐπιτροπῆς, διορισθὲν ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου τῶν διευθυντῶν τῆς Ἐταιρίας τῶν Ἰνδιῶν, καὶ » νὰ κάμνω χρῆσιν τῶν ἐναποτεθεισῶν μοι ἐξουσιῶν ἐν τῇ εἰρη- » μένῃ ἰδιότητι μεθ' ὅλης τῆς ἐφικτῆς εἰς ἐμὲ ἐπιδεδιόγητος καὶ

»φρονήσεως. Εἰς οὐδένα θέλω ἀποκαλύψει τὰς μυστικὰς διατα-
 »γάς, τὰς ὁδηγίας, τὰ διπλῶγραφα, τὰς ἐπισήμους ἐπιστολάς
 »ἢ διακοινώσεις δοθησομένας ἢ πεμφθησομένας ὑπὸ τῶν ἐπιτρό-
 »πων ἐπὶ τῶν Ἰνδικῶν ὑποθέσεων, ἐκτὸς εἰς τὰ ἕτερα μέλη τῆς
 »ῤηθείσης Μυσικῆς Ἐπιτροπῆς, ἢ εἰς τὰ πρόσωπα τὰ δεόντως διο-
 »ρισθέντα πρὸς ἀντιγραφὴν καὶ προπαρασκευὴν τῶν εἰρημένων
 »ἐγγράφων, ἐξαιρουμένης τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν ἤθελον ἐ-
 »ξουσιοδοτηθῆ παρὰ τῶν προμνησθέντων ἐπιτρόπων. Εἴη μοι ὁ
 »Θεὸς βοηθός».

Πρὸς διεξαγωγὴν τῶν λεπτομερειῶν τῆς διαχειρίσεως, τὸ Συμ-
 βούλιον διαιρεῖται εἰς τρεῖς ἐπιτροπὰς, δηλαδή 1.ον τὴν τοῦ ἐσω-
 τερικοῦ καὶ τῆς λογιστικότητος, συγκροτουμένης ἐξ ὀκτῶ διευθυ-
 τῶν· 2.ον τὴν τῶν πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ὑποθέσεων,
 συγκαμμένη ἐξ ἐπτὰ· 3.ον τὴν νομοθετικὴν, ἐπὶ τῶν προσόδων καὶ
 τῆς δικαιοσύνης ἐπιτροπὴν ἀπαρτιζομένην ἐπίσης ἐξ ἐπτὰ διευ-
 θυντῶν. Ὁ πρόεδρος ἢ ὁ ἀντιπρόεδρος εἶναι αὐτεπαγγέλτως ὑπερ-
 ἀριθμῖος σύμβουλος καὶ μετ' ἀποφασιστικῆς ψήφου ἐν ἐκάστη τῶν
 εἰρημένων ἐπιτροπῶν καὶ ἐνίοτε συνεδρεύουσιν ἐν αὐταῖς ἀμφο-
 τεροί. Ὁ εἰρημένος σύμβουλος καθυποβάλλει εἰς τὴν ἐπιτροπὴν
 τὰ ἐξετασθησόμενα ζητήματα προαναγγέλλων ἐκάστοτε αὐτὰ
 μὲ τὰς περιφήμους τυπικὰς λέξεις, αἵτινες ἐγένοντο σήμερον πα-
 ροιμιακαί, **by previous communications with the board of
 control**, ἧτοι συνεπεῖα προηγουμένων διαβουλεύσεων μετὰ τοῦ
 Γραφείου τῆς ἀναθεωρήσεως.

Τὸ νῦν ἐπικρατοῦν σύστημα εἶναι λίαν παράδοξον, καθότι ὅ-
 λαι αἱ σπουδαιότεραι ὑποθέσεις λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν καὶ μέχρι
 τινὸς ἀποφασίζονται ὑπὸ τῆς ἀνωτέρας ἀρχῆς, πρὶν ἢ καθυποβλη-
 θῶσιν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἐπιτροπῆς, ἧτις, κατὰ τὸ σύνταγμα
 τῆς κυβερνήσεως τῶν Ἰνδιῶν, ὀφείλει προηγουμένως νὰ ἐπιλη-
 φθῆ αὐτῶν καὶ νὰ τὰς καθυποβάλλῃ εἰς τὴν διάσκεψιν τοῦ Συμ-
 βουλίου τῶν διευθυντῶν, ὅπερ ὑποχρεοῦται νὰ καταγράφῃ τὰς
 σχετικὰς ἀποφάσεις του εἰς ἐπίσημον ἐπιστολὴν πρὸς τὸ Γραφεῖον
 τῆς ἀναθεωρήσεως διὰ τὴν ἐπικύρωσιν. Ἐν τῇ πρακτικῇ τὰ πράγμα-

τα ὀδεύουσιν ἀντιθέτως τῆς συνταγματικῆς τάξεως, ἐκτὸς ἂν δὲν
 θεωρῶνται ὁ πρόεδρος καὶ ἀντιπρόεδρος ὡς ἐπιφορτισμένοι νὰ προ-
 ετοιμάσωσι καὶ συντάξωσι τὰς πρώτας ἐκεῖνας πράξεις, χαρακτη-
 ριζομένας διὰ τῶν τυπικῶν λέξεων **previous communications**,
 καθὸ ἀντιπροσωπεύοντες μόνον ὅλον τὸ Συμβούλιον τῶν διευ-
 θυντῶν.

Συνέπεια τῆς συμπεριφορᾶς ταύτης εἶναι μία μόνον κατὰ τὸ
 φαινόμενον σύμπνοια μετὰ τῶν ἀρχῶν τῆς κυβερνήσεως ταύτης,
 ἀπαλλάττει δὲ τότε τὸ Συμβούλιον τῶν διευθυντῶν καὶ τὸ Γραφεῖον
 τῆς ἀναθεωρήσεως τῆς εὐθύνης ἐκατέρων ἀπέναντι τοῦ νόμου, ὡς
 ἐπίσης, ὃ μάλιστα ἐνδιαφέρει αὐτὰ, τὰ ἀπαλλάττει τῆς εὐθύνης
 τῶν ἀπέναντι τοῦ κοινοῦ, τὸ ὅποιον παντάπασιν ἀγνοεῖ πῶς ἐκάστη
 τῶν ἀρχῶν τῶν ἐπιτετραμμένων τὴν διεύθυνσιν τῶν ὑποθέσεων
 θεωρεῖ τὰ προτεινόμενα καὶ ἀποφασιζόμενα μέτρα, καὶ ἐπομένως
 δὲν ἤξεύρει εἰς τίνα νὰ ἀποδώσῃ τὴν μομφὴν τῶν κακῶς ἀποτε-
 λεσμάτων. Οὕτως ἐμπαίζεται ὁ νόμος καὶ διατηρεῖται σύστημα
 ἀμοιβαίων συγκαταβάσεων, αἵτινες παρ' οὐδενὸς κόμματος ὀλο-
 κλήρως ἐπιδοκιμάζονται καὶ περὶ τῶν ὁποίων οὐδεὶς νομίζει ἐαυ-
 τὸν ὑπεύθυνον. Ἐντεῦθεν προφανεῖς, καθημεριναὶ καταχρήσεις·
 ἀλλ' ἐν τούτοις ἡ κυβερνητικὴ μηχανὴ, εἰ καὶ παραδόξως, ἐνεργεῖ
 καὶ συντηρεῖται, καὶ τοι κινουμένη ἀντιστρόφως τοῦ σκοποῦ
 πρὸς ὃν ὄφειλε νὰ τείνῃ.

Ἄλλὰ τὸ παραδοξώτερον εἶναι ὅτι ἄτομόν τι, ἀνὴρ ἢ γυνή,
 κατέχον ἀπὸ ἐνὸς ἔτους δι' ἀγορᾶς, γαμικοῦ συμβολαίου, κληρο-
 νομίας, ἢ ἄλλως πως, ἀριθμὸν τινα μετοχῶν, τὰς ὁποίας ἀπὸ σιγ-
 μῆς εἰς στιγμὴν δύναται ν' ἀπολέσῃ, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐκλέγῃ
 τοὺς διαχειριστὰς τῶν Ἰνδιῶν. Μὴ οὔσης ἀναγκαστικῆς ἄλλης ιδιό-
 τητος ἢ τῆς τοῦ μετόχου, πρὸς τὸ ψηφοφορεῖν, ὁ ὁμότιμος τῆς
 Ἀγγλίας, ὁ ἔμπορος ὁ ἀποσυρθεὶς ἐκ τῶν ὑποθέσεων, ὁ παραι-
 τηθεὶς τῆς ὑπηρεσίας στρατιωτικὸς, ἢ οἷοςδήποτε ἐργολάβος,
 ἅπαντες ἔχουσι ψῆφον ἐπίσης ἀποφασιστικὴν. Πρόσθετες οὖν ὁ τε-
 λευταῖος οὗτος, ὢν τυχὸν ἀρκούντως πλούσιος, δύναται νὰ ἔχη
 τέσσαρας ψήφους, ἐν ᾧ ὁ νομοθέτης, ὁ πρῶν διοικητὴς ἢ ὁ σύμ-

βουλος τοῦ κράτους συχνάκις δὲν θέλουν ἔχει εἰμὴ μίαν μόνον. Καὶ ὕπερ ἔτι μᾶλλον ἐκπλήττει εἶναι ὅτι, διὰ ἐπικρατοῦσης συνηθείας, ἀπολαύει τις τὴν ἀξίαν διευθυντοῦ, χάριν ἀρχαιοτέρας ὑποψηφιότητος, καὶ οὐχὶ χάριν ἀξιομισθίας τινὸς ἢ ἐγνωσμένης ικανότητος. Ὅπως ἀναδειχθῆ τις μέλος τῆς ἰσχυροτέρας καὶ δεσποτικωτέρας κυβερνήσεως τοῦ κόσμου, ὀφείλει νὰ ὑποστῇ ἐπὶ πολλὰ ἔτη παντοίους κόπους, νὰ ὑπομείνῃ μυρίας ἐναντιότητας, νὰ προσδράμῃ εἰς θεμιτὰ τε καὶ ἀθέμιτα μέσα, ν' ἀπαρνηθῇ πᾶν αἴσθημα εὐσυνειδησίας πρὸς ἐπηρέασιν καὶ διαφθοράν τῶν ἐκλογέων του. Ἐπὶ ἴσης δὲ ἀρχαιότητος ὑποψηφιότητος, ὁ μᾶλλον θωπεύων τὸ πλῆθος αὐτὸς καὶ ἐπιτεύξει ἀλανθάστως τὸν σκοπὸν του.

Ἐκ τούτου ἔπεται, ὅτι οἱ διασημότεροι πολιτικοὶ ἄνδρες ἢ ἀξιωματικοὶ, οἵτινες ἀπέκτησαν μίαν εὐγενῆ ἀνεξαρτησίαν, ἔνεκα μακρᾶς ὑπηρεσίας ἐν τῇ ἀποικίᾳ περὶ τῆς διαχειρίσεως τῆς ὑποίας πρόκειται, ἀπέχουσι τοῦ νὰ παρασταθῶσιν ὡς ὑποψήφιοι, καὶ τοὶ πολλῶν οὐσῶν τῶν ὠφελειῶν, καὶ ἐξόχως τῆς σημαντικῆς πατρωνείας, τῶν προκυπτουσῶν ἐκ τῆς θέσεως διευθυντοῦ, εὖ εἰδότες ὅτι ἄτομόν τι, ἔσω μετριότητος ικανότητος, ἂν ἔχη ἀρκετὰ μέσα διὰ νὰ ἦναι ἐκλόγιμος, καὶ ἀρκετὴν ὑπομονὴν καὶ ἐπιμονὴν διὰ νὰ ἐξακολουθῇ ἀποδύμενος κατ' ἔτος εἰς τὸν ἀγῶνα, περὶ μικροῦ ποιούμενος τὰς προλαβούσας ἀποτυχίας, εὖ εἰδότες, λέγω, ὅτι εἶναι πολλὸ σπάνιον τοῦτο νὰ μὴ ἐπιτύχῃ, μετὰ παρέλευσιν χρόνου τινὸς, νὰ ἐγκατασταθῇ εἰς τὴν ἐλεφαντοκόσμῃτον ἔδραν τῆς ἀμετακλήτου ταύτης Συγκλήτου.

Ὁ ἕτερος κανονισμὸς ὁ διατάττων, ὅτι ἕκαστος διευθυντῆς ἀμοιβαδῶν, μετὰ παρέλευσιν τεσσάρων ἐτῶν, πρέπει ν' ἀποκλεισθῇ τοῦ Συμβουλίου ἐπὶ ἓν ἔτος (*), παράγει καὶ οὗτος ἀναμφιβόλως ὀλέθρια, ἐπὶ τῆς ἐνότητος τοῦ σώματος ἐκείνου, ὡς ἐπίσης ἐπὶ τῆς κανονικότητος καὶ ἀρμονίας τῶν τελῶν καὶ τάσεών του. Πολλάκις συμβαίνει ὥστε διευθυντῆς τις

(*) Ἐρρήθη ἀνωτέρω, ὅτι ἐκ τῶν 30 μελῶν τοῦ συμβουλίου τῶν διευθυντῶν, 24 διατηροῦνται ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἕξ ἐκ περιτροπῆς ἐξέρχονται κατ' ἔτος ἔπεται ὅτι ἕκαστον μέλος ἀποκλείεται ἀπᾶς τῆς πενταετίας.

πρέπει ν' ἀποπεμφθῇ ἀκριβῶς, καθ' ὃν χρόνον διατελεῖ περιβεβλημένος ὡς πρόεδρος ἢ ἀντιπρόεδρος, μὲ ἐξουσίαν σχεδὸν δικτατορικὴν, καὶ ὅταν, καθὼ μέλος δεσποτικῆς τριανδρίας, διεξήγαγεν ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ἀπάσης τῆς ἐταιρίας τὰς ὑποθέσεις, καὶ ὡς ἐκ τούτου, δεδομένης ἔτι τῆς αὐτῆς ικανότητος καὶ παιδείας, κατέχον περισσότεραν ἢ πᾶν ἄλλο μέλος τοῦ συμβουλίου πείραν καὶ τριβὴν περὶ τὰ πράγματα τῆς ἐταιρίας αὐτῆς. Ἀλλ' ὁ ἀδυσώπητος κανονισμὸς ἀπαιτεῖ ὅπως ἄτομον τοσαύτης ικανότητος καὶ πείρας ἀποκλεισθῇ τῆς διαχειρίσεως ἐφ' ὅλον ἓν ἔτος, ὥστε ἐπανερχόμενον εἰς τὰ πράγματα καὶ ἀγνοοῦν τὰ ἐν τῷ διαλείποντι χρόνῳ διατρέξαντα χάνει τὰς ἐκ τῶν πρακτικῶν γνώσεών του προκυπτούσας ὠφελείας.

Ἐπὶ τέλους, καὶ τοῦτο ἴσως εἶναι τὸ μᾶλλον ἀξιοσημείωτον φαινόμενον τῆς ἰδιορρύθμου ταύτης ἐταιρίας, συμβαίνει ὥστε ἄνευ κλονισμοῦ τινος, μεταβολῆς συστήματος ἢ πολιτικῆς ἐπαναστάσεως, ἀλλὰ κατὰ φυσικώτατον τρόπον, ἐν ἄτομον τὸ ὁποῖον εἶχε μέχρι καιροῦ τινος μεγάλην ὑπεροχὴν κατὰ τὴν διαχείρισιν, προσβάλλεται αἴφνης ὑπὸ πολιτικοῦ θανάτου, καὶ στερεῖται πάσης ἐπιρροῆς.

Τὸ ἄκαμπτον τοῦ κανόνος τούτου βασιζέται ἐπὶ τῆς ἰδιοτελείας τῶν συνεταίρων, ὧν ἕκαστος θέλει ἀμοιβαδῶν ν' ἀπολαύσῃ τὰ ὠφελήματα, ἅτινα παράγει τὸ ἀξίωμα καὶ ἡ θέσις διευθυντοῦ ἐν ἐνεργείᾳ, καὶ τῶν ὁποίων τὸ κυριώτερον εἶναι τὸ τῆς πατρωνείας, καθότι ἡ ἀντιμισθία διευθυντοῦ συνίσταται εἰς μόνας 300 λίτρας σερλίνας.

Τὸ σημαντικότερον προνόμιον τῶν ἐν ἐνεργείᾳ μελῶν εἶναι τὸ ἀποκλειστικὸν σχεδὸν δικαίωμα, ὃ χαίρονται, τοῦ νὰ διορίζωσιν εἰς τὰς θέσεις καὶ βαθμοὺς ἐπὶ παντὸς κλάδου τῆς ἐν ταῖς Ἰνδίας ὑπηρεσίας· εὐρυτάτη αὕτη πατρωνεία, ἐπαρκοῦσα μόνη νὰ ἐμποιήσῃ μεγίστην ἐπιρροὴν εἰς ἕκαστον τῶν διευθυντῶν, δυναμένων νὰ διαθέσωσι τὰς ἐπιτιμίας ἅμα καὶ ἐπικερδεῖς θέσεις, εἰς ἃς αἱ πρῶται οἰκογένειαι τῆς ἀριστοκρατίας θεωροῦν ἑαυτὰς εὐδαίμονας νὰ κατευδῶσωσι τοὺς τρυφεροὺς βλαστοὺς των.

Τὸ δικαίωμα ὡσούτως τοῦ διορίζειν τὸν γενικὸν διοικητὴν, τοὺς διοικητὰς τῶν δύο δευτερευουσῶν προεδρείων καὶ τοὺς ἀρχιστρατήγους, ἀνήκει εἰς τὸ Συμβούλιον τῶν διευθυντῶν· ἀλλ' ἐπειδὴ οἱ διορισμοὶ οὗτοι ὑπάγονται εἰς τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ στέμματος, τοῦθ' ἕνεκα πραγματικῶς ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου, εἰς τρόπον ὥστε ὁ γενικὸς διοικητὴς ἀπολαύει πάντοτε τὴν εὐνοίαν τῶν ὑπουργῶν, οἰαδὴ ποτ' ἂν ἦναι ἡ πολιτικὴ τάσις τοῦ Συμβουλίου, οὕτινος τὸ προνόμιον, ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, περιορίζεται εἰς τὸ νὰ προτείνῃ ὑποψήφιον ἀρέσκον αὐτῷ προσωπικῶς.

Ἡ Ἐταιρία ἔδωσε δείγμα τῆς συνήθους ἐπιδεξιότητος αὐτῆς κατὰ τὸ τελευταῖον συνάλλαγμα τῆς μετὰ τοῦ στέμματος, ἀπαιτῶν ὅλων τῶν βαρέων, καὶ συντηροῦσα ὅλας τὰς ὠφελείας ὑπὲρ αὐτῆς. Παρήτησε τὰ ἐμπορικὰ τῆς προνομία, πλὴν τὸ ἐμπόριον ἀντὶ τοῦ νὰ πλουτίσῃ αὐτὴν, τὴν εἶχε πτωχύνει. Ἄπαντα τὰ τεκινητὰ καὶ ἀκίνητα ἀγαθὰ, ἅτινα ἀνήκον αὐτῇ (δηλαδὴ ἡ ἐν Ἀγγλίᾳ περιουσία, αἱ πισώσεις, κτλ. ἅπαντα τῆς ἀξίας 24,000,000 λιτρῶν σερλινῶν, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ φρουρία καὶ ἐκτεταμέναις χώραις, αἱ κατεῖχε λόγῳ κυριότητος) μετεβίβασθησαν, τῇ 22 Ἀπριλίου 1834, εἰς τὸ στέμμα, ἐφ' ὧν νὰ ἀναδεχθῇ τοῦτο τὰ χρέη καὶ ἐν γένει ὅλης τῆς Ἐταιρίας τὰς ὑποχρεώσεις. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἀρκεῖ. Αὕτη εἶχεν ἀπ' ἀρχῆς καταβάλλει, πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἐμπορίου τῆς καὶ πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἰνδιῶν, κεφάλαιον, ὡς εἴρηται ἔμπροσθεν, 6,000,000 λιτρῶν σερλινῶν, καὶ ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν ἔχαιρε τὸ δικαίωμα, δυνάμει Πράξεως τοῦ Κοινοβουλίου, νὰ προαφαιρῇ ἐπὶ τῶν προσόδων τῆς κατακτήσεώς τῆς ἐτήσιον διανεμητὸν μετὰ τῶν συνεταίρων ποσὸν ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὸν τόκον τοῦ κεφαλαίου τούτου, ἀνὰ 10 τοῖς 0/0. Ἐπρεπε λοιπὸν ἢ ν' ἀποζημιωθῇ ἡ Ἐταιρία δι' ἐξόδων τοῦ Κράτους, κατ' ἀναλογίαν τοῦ ρηθέντος μερίσματος, ὅπερ δὲν ἐπέτρεπεν ἡ κατάστασις τῶν οικονομικῶν τῆς Κυβερνήσεως, ἢ νὰ διαπραχθῇ μεγάλη ἀδικία διὰ τῆς ἐξαφανίσεως ἑταιρίας, ἥτις, καίτοι εἰς πολλὰ ὑποπεσοῦσα λάθη, εἶχε θέσει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τῆς Ἀγγλίας τὸ ὠραιό-

τερον αὐτῆς στέμμα. Πρὸς ἐξομάλυνσιν τῶν δυσκολιῶν ἀπεφασίσθη νὰ ριφθῇ ὅλον τὸ φορτίον ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς Ἰνδίας, ἥτις οὐδεμίαν εἶχε λάβει ὠφέλειαν ἐκ τοῦ προμνησθέντος κεφαλαίου, καταβληθέντος μάλις πρὸς ὑποδούλωσιν αὐτῆς. Ἡ κάρπωσις ὅθεν τῶν πλουσιωτάτων πόρων τῆς Ἰνδίας ἐχορηγήθη εἰς τὴν Ἐταιρίαν ἐπὶ εἴκοσι τοῦλάχισον ἔτη· τὸ μετὰ τῶν μετόχων διανεμητὸν ποσὸν ἐπληρώθη προνομικῶς, ἐπὶ τῶν προσόδων τῆς ἀποικίας, πρὸ παντὸς ἄλλου ἐξόδου καὶ ἐξησφαλίσθη ἐπὶ κεφαλαίου 2,000,000 λιτρῶν σερλινῶν. Ἐπὶ τέλους, ἂν τυχὸν ἡ κυβερνήσις ἔκρινεν εὐλογον νὰ ὠφελθῇ ἐκ τῆς ἐξουσίας, ἣν ἀπαρεγκλίτως ἐπεφύλαξεν ἑαυτῇ, τοῦ νὰ ἐξαγοράσῃ τὰς μετοχὰς τὰς παρεχούσας δικαίωμα ἀπολαυῆς τοῦ ἐτησίου μερίσματος, ἢ περὶ ἧς πρόκειται ἀπότισις δὲν ἐδύνατο νὰ ἐνεργηθῇ εἰμὴ μετὰ τεσσαράκοντα ἔτη, τοῦτέστι, τὸ ταχύτερον, ἐν ἔτει 1874.

γ'.

Διοικητικαὶ διαιρέσεις.

Πρὸς ἀπλοποίησιν καὶ διευκόλυνσιν τῆς διοικήσεως τῶν ἐκτεταμένων χωρῶν τῆς, ἡ Ἐταιρία διήρεσεν αὐτὰς εἰς τρεῖς ἀντιβασιλείας, αἱ ὠνόμασε προεδρείας, τοῦτέστι τὴν τῆς Βεγγάλης (ὑποδιαιρουμένην εἰς δύο κυβερνήσεις, τῆς κυρίως λεγομένης Βεγγάλης, καὶ τῆς Ἄγρας, ταύτης ὅμως ἐξαρτωμένης ἐκ τῆς πρώτης) τὴν τοῦ Μαδράς καὶ τὴν τῆς Βομβάης. Αἱ τρεῖς αὗται προεδρεῖαι, ὡς ἐπίσης τὸ μικρὸν βασίλειον τοῦ Πενάγγ, Σιγγαποῦρ καὶ Μαλάκκας ὑπόκεινται εἰς τὴν ἐξουσίαν ἀντιβασιλέως προσαγορευομένου Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Ἰνδίας.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς εἶναι συγχρόνως καὶ μερικὸς διοικητὴς τῆς προεδρείας τῆς Βεγγάλης. Δύναται δὲ νὰ προσθήσῃ εἰς τὰ ἀξιώματα ταῦτα τὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν στρατῶν τῆς Ἰνδίας. Ἀλλ' εἴτε ὦν ἀρχιστρατήγος εἴτε μὴ, εἴτε ἔχων στρατιωτικὸν ἀξίωμα εἴτε μὴ, πάντοτε ἔχει ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὴν φρουρὰν τοῦ τῆς Καλοῦττης φρουρίου, ἄλλως φρουρίου Οὐέλλιαμ λεγομένου.

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς οὐ μόνον εἶναι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κράτους,

προηγείται τῶν κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλασσαν δυνάμεων, κηρύττει τὸν πόλεμον, διομολογεί συνθήκας εἰρήνης, συμμαχίας, ἢ ἐμπορίου καὶ διορίζει τοὺς ὑπαλλήλους, ἀλλὰ καὶ δύναται νὰ ἐκδώσῃ νόμους ἢ νέους κανονισμοὺς, καὶ τοὺς κειμένους νὰ καταργήσῃ ἢ τροπολογήσῃ, αἱ δὲ νομοθετικαὶ αὐτοῦ διατάξεις, καίτοι ὑποκείμεναι εἰς τὴν ἀναθεώρησιν τῆς ἀνωτέρας ἐν Ἀγγλίᾳ κυβερνήσεως, εἶναι ἐκτελεσαὶ ἐν Ἰνδία, μέχρις οὗ τὸ Συμβούλιον τῶν διευθυντῶν δηλώσῃ τὰς ἐν τῷ προκειμένῳ βουλήσεις του. Ἐκάστη προεδρεία κείται ὑπὸ τὴν διαχείρισιν ἐνὸς *Διοικητοῦ* καὶ ἐνὸς *Συμβουλίου*. Εἰς τῶν *Συμβούλων* ὀφείλει νὰ ᾖναι ἀπαραιτήτως ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς προεδρείας. Ἐκτὸς ὅμως τῶν συμβουλίων τῶν τριῶν προεδρειῶν ὑπάρχει ἐν *Ἀνώτατον Συμβούλιον*, συνεδρεῖον μετὰ τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, λεγόμενον κατ' ἐξοχὴν τὸ *Συμβούλιον τῆς Ἰνδίας*.

δ'.

Δικαστήρια.

Ἐπὶ ἀσυκῶν ἅμα καὶ ποινικῶν ὑποθέσεων, τρία διακεκριμένα δικαστήρια ἀπαρτίζουν τρεῖς βαθμοὺς δικαιοδοσίας.

Λαμβάνοντες κατὰ πρῶτον ὑπ' ὄψιν τὴν ἀσυκὴν δικαιοδοσίαν, βλέπομεν 1.ον τὰ Πρωτοδικεῖα τῶν *Ζιλλάχ* (περιοχῶν)· 2.ον τὰ ἐπαρχιακὰ Ἐφετεῖα· 3.ον τέλος, τὸ Ἀνώτατον Δικαστήριον, ἐπονομαζόμενον *Σουδδούρ Διβανὸν Ἀδανλούτ*.

Τὰ πρωτοδικεῖα τῶν *Ζιλλάχ*, ἐγκαθιδρυμένα εἰς πόλεις σημαντικότητός τινος, σύγκεινται ἐξ ἐνὸς ὑπαλλήλου τῆς Ἐταιρίας, ἐδρεύοντος ὡς δικαστοῦ μετὰ ἀντιμισθίαν 30 ἕως 75,000 φράγκων κατ' ἔτος, ἐξ ἐνὸς γραμματέως καὶ ἄλλων ὑπαλλήλων τῆς Ἐταιρίας ὑποδεστέρου βαθμοῦ, τέλος, ἐξ ἐνὸς ἰθαγενεῦς συμβούλου, ἐπιφορτισμένου νὰ πληροφορήσῃ τὸ δικαστήριον περὶ τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν διαφόρων τόπων. Πάντες οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς, τῆς συμπεριλαμβανομένης εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ πρωτοδικείου, ὑπόκεινται εἰς τοῦτο· οἱ Ἄγγλοι ὅμως ὑπὸ κείναι κατ' ἐξαίρεσιν δύνανται νὰ ἐκκαλέσωσι τὰς ἀποφάσεις τῶν πρωτοδικείων ἐνώπιον τοῦ βασιλικοῦ δικαστηρίου.

Πλὴν εἰς βαθμὸν κατώτερον τῶν πρωτοδικείων ὑπάρχουσι καὶ ὑποδεέστερα δικαστήρια, ὅπου ἐδρεύουσι δικασταὶ ἐκλελεγμένοι ἐκ τῶν ἐντοπίων, διαιρούμενα δὲ εἰς τρεῖς τάξεις, ἀναλόγως τῆς ἐκτάσεως τῆς ἐξουσίας των. Τὰ δικαστήρια ταῦτα, ὑπὸ τ' ὄνομα *Σουδδούρ Ἀμὴρ*, *Ἀμὴρ ἢ Μουρσίφς* δικάζουσι περὶ ὑποθέσεων ἀξίας μὴ ἀνωτέρας τῶν 500 ρουπιῶν (1) ἢ ἀντιμισθία των εἶναι ἀπὸ τῶν 3 ἕως τῶν 15,000 φράγκων. Ὁ δικαστὴς τῶν *Ζιλλάχ* δέχεται τὰς ἐφέσεις κατὰ τῶν ἐντοπίων δικαστηρίων ὑποκειμένων εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του.

Μετὰ τὰ πρωτοδικεῖα ἔρχονται τὰ Ἐφετεῖα ἢ ἐπαρχιακὰ δικαστήρια, ἐνώπιον τῶν ὁποίων ἐκκαλοῦνται αἱ ὑπὸ τῶν δικαστηρίων τῶν *Ζιλλάχ* ἐκδιδόμεναι ἀποφάσεις. Ἐκαστον αὐτῶν σύγκειται ἐκ τριῶν δικαστῶν, μετὰ ἑτήσιον ἀντιμισθίαν 100,000 φράγκων, ἐκλελεγμένων μετὰξὺ τῶν ὑπαλλήλων τῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐταιρίας, ἐκ δύο γραμματέων καὶ τινων δικαστῶν παρέρδρων, ἐκλελεγμένων ἐκ τῶν εἰρημένων ὑπαλλήλων πλὴν ὑποδεστέρου βαθμοῦ, ἐκ τριῶν διερμηνέων ἐπιτετραμμένων τὴν μετὰφρασιν τῶν διαφόρων διαλέκτων, καὶ ἐξ ἐνὸς *καλῆ* καὶ ἐνὸς *πουνδίτου* διὰ τὴν ἐξήγησιν τῶν ἐντοπίων νόμων.

Τέλος τὸ δικαστήριον *Σουδδούρ Διβανὸν Ἀδανλούτ*, τρίτος καὶ ὑπέρτατος βαθμὸς δικαιοδοσίας, ἐδρεύει ἐν τῇ πρωτεύουσῃ ἐκάστης προεδρείας. Συγκροτεῖται δὲ ἐκ τριῶν δικαστῶν ἐν *Μαδράς* καὶ *Βομβάη*, ἐκ τεσσάρων ἐν *Καλκούττη*, μετὰ ἀντιμισθίαν 130,000 φράγκων κατ' ἔτος, ἐκλελεγμένων ἐκ τῶν ὑπαλλήλων τῆς πολιτικῆς ὑπηρεσίας τῆς Ἐταιρίας, ἐξ ἐνὸς γραμματέως, ἐκ τριῶν διερμηνέων, ἐκ τοῦ προϊσταμένου τῶν *καλῆ* καὶ δέκα *πουνδίτων*. Εἶναι τὸ δικαστήριον τοῦτο ἐφετεῖον ὡς πρὸς τὰ εἰρημένα ἐπαρχιακὰ δικαστήρια, ἐπὶ ὑποθέσεων ἀξίας 50,000 ρουπιῶν καὶ ἐπέκεινα.

Ἐπὶ ποινικῶν ὑποθέσεων ὑπάρχουσιν αἱ αὐταὶ διαίρεσεις ὑπ' ἄλλα ὀνόματα. Τὰ δικαστήρια τῶν *Ζιλλάχ* καλοῦνται ἀπλῶς

(1) Σ. Σ. Ἡ ρουπία εἶναι ἰνδικὸν νόμισμα ἔχον ἀξίαν 2 1/2 φράγκων ἢτοι 2 εὐρωπαϊκῶν ἀγγλικῶν νομίσματος.

ἀρχεῖα ἄνωθεν τούτων εἶναι τὰ τῶν ἐπαρχιῶν κακουργιοδικεῖα· τέλος δὲ ὅλην τὴν προεδρείαν τὸ δικαστήριον *Σουδδούρ Νιζα-μουτ Ἀδουλούτ*. Τὸ προσωπικὸν εἶναι τὸ αὐτό.

Αἱ ἀντιμισθίαι τῶν ἰθαγενῶν ὑπαλλήλων εἶναι πάντη ἀνεπαρκεῖς, ἐξ οὗ συμβαίνει ὅτι οὗτοι εἶναι ὡς ἐπὶ τὸ πολλὸν διεφθαρμένοι καὶ ἀργυρώνυτοι. Ἡ ἐπιτήρησις τοῦ Ἀνωτάτου Δικαστηρίου δι' ἐκάστην προεδρείαν εἶναι παρημελημένη, ἀνίσχυρος καὶ πολ- λάκις ἀπραγματοποίητος. Αἱ διατάξεις τῶν ἐντοπιῶν Κωδίκων, κανονιζόντων τὰς δικαστικὰς ἀποφάσεις, φθάνουσιν ἐνίοτε, ὡς μαθηματικαὶ τινες ἀποδείξεις, εἰς τὸν παραλογισμὸν. Πλὴν διετάχθη ἡ ἐπιθεώρησις τοῦ μωαμεθανοῦ καὶ ἰνδικοῦ κώδικος καὶ ἡ συγχώνευσις αὐτῶν εἰς ἓνα μόνον ἀγγλοῖνδικὸν κώδικα, συντεταγμένον ὑπὸ ἰνδικῆς ἐπιτροπῆς καὶ καθυποβαλλόμενον εἰς τὴν ἐπικύρωσιν τῆς ὑπερτάτης κυβερνήσεως.

(ἀκολουθεῖ)

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΑΜΕΡΙΚΗ ΚΡΙΣΕΩΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΕΝ ΓΕΝΕΙ.

Ἡ οικονομικὴ κρίσις ἣτις τοσοῦτον αἰφνιδίως ἐξεβρόχθη ἐν Ἀμερικῇ συνεπιφέρουσα τὴν καταστροφὴν τοσοῦτων καὶ τόσων μεγάλων συμφερόντων, καὶ, ὡς ἠλεκτρικὴ κλόνησις, διεδόθη ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ ἡπείρῳ, ἐκτείνουσα καὶ μέχρις ἡμῶν τὴν ὀλεθρίαν αὐτῆς ἐπιβρόχην, δικαίως ἐξεφρόβισεν ὅλον τὸν ἐμπορικὸν κόσμον, καὶ ἐρεῖλικυσεν ἐκ νέου τὴν προσοχὴν τῶν δημοσιογράφων ἐπὶ τῶν καταστημάτων τῆς χρηματικῆς πίστεως, ἅτινα παρέσχον αἰετοτε εἰς τὰς μελέτας τῶν πλουτολόγων καὶ τῶν πολιτικῶν σειρὰν προβλημάτων λίαν δυσκόλων καὶ τὰ μέγιστα ἐνδιαφερόντων. Ποία ἡ βῆσις τῆς χρηματικῆς πίστεως, ποία ἡ ἐπὶ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ κοινωνικοῦ πλούτου ὠφέλιμος αὐτῆς ἐπιβρόχη; τί- νες οἱ ὄροι ἄνευ τῶν ὁποίων, ἀντὶ πηγῆς εὐημερίας, γίνεται ὄργανον καταστροφῆς καὶ μέσον ἀθεμίτου κερδοσκοπίας; ποῖα τὰ

περὶ τούτου καθήκοντα τῶν κυβερνήσεων, καὶ ἡ ἐπαγρόπνησις ἣν ὀφείλουσι νὰ ἐξασκῶσιν ἐπ' αὐτῆς, ἵνα ἐξασφαλίσωσι μὲν τὰ ἐπωφελεῖ αὐτῆς ἀποτελέσματα, προλάβωσι δὲ τὰς ἀπαισίας αὐτῆς παρεκτροπὰς; ποῖα τέλος τὰ αἷτια τὰ προπαρασκευάσαντα τὴν ὀδυνηρὰν κρίσιν ἣς ἐσχάτως ἐγίνομεν μάρτυρες; τοιαῦτα εἶναι τὰ ζητήματα περὶ ὧν τολμῶμεν νὰ ἐπικαλεσθῶμεν τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ, βέβαιοι ὄντες ὅτι ἡ μελέτη αὐτῶν εἰς οὐδένα θέλει φανῆ παράκαιρος ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ, ἔνθα τὸ ἐμπόριον καθεκάστην λαμβάνει μείζονα ἀνάπτυξιν, καὶ ἐν ἧ οὐχ ἦττον αἱ ὑγιεῖς τῆς πλουτολογίας ἀρχαὶ δὲν διεδόθησαν, ὅσον ἔπρεπεν, εἰς πάσας τὰς τάξεις.

Καὶ μολοντί τὰ περὶ ὧν ὁ λόγος ζητήματα ἐνδομύχως συνάπτονται πρὸς ὅλας τὰς ἄλλας θεωρίας τῆς πλουτολογίας, θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ θέσωμεν μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς σαφηνείας καὶ συντομίας ὀλίγας ἀρχὰς, αἵτινες, λαβοῦσαι ἤδη τὴν διττὴν ἐπικύρωσιν τῆς τε θεωρητικῆς ἀποδείξεως καὶ τῆς πρακτικῆς πείρας, δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς κανόνες εἰς τε τρῶς ἰδιώ- τας καὶ τὸ δημόσιον εἰς τὰς περὶ τῶν τοιούτων χρηματικὰς αὐτῶν ἐπιχειρήσεις.

Ἡ πρὸς ἄλληλα ἄμεσος ἀνταλλαγὴ τῶν τε φυσικῶν καὶ τεχνη- τῶν προϊόντων εἶναι ὁ πρῶτος ὄρος πάσης οικονομικῆς προόδου. Ἄνευ ἀνταλλαγῆς ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ τις οὐδεμίαν κοινωνίαν παραγωγῶν καὶ ἀναλωτῶν. Ἄλλ' ἡ ἄμεσος ἀνταλλαγὴ, ἡ γινο- μένη δηλαδὴ μεταξὺ δύο προϊόντων ἄνευ διαμέσου τινός, εἶναι φύσει ὁ πρῶτος τύπος ὑφ' ὃν παρίσταται ἡ μετάβασις καὶ κυκλοφορία αὐτῶν, καὶ παρατηρεῖται μόνον ἐν ἐκείναις ταῖς κοι- νωνίαις αἵτινες μόλις ἐξέρχονται τῆς ἀρχικῆς βαρβαρότητος. Ἄμα δὲ βιομηχανικὴ τις πρόοδος ἀναφαίνεται, καὶ μετὰ τὴν πολλα- πλασίασιν καὶ ποικιλίαν τῶν ἀναγκῶν πολλαπλασιάζονται καὶ τὰ πρὸς θεραπείαν αὐτῶν μέσα, δεύτερος τύπος ἀνταλλαγῆς ἀν- τικαθίσταται εἰς τὸν πρῶτον, ἡ ἔμμεσος, δηλαδὴ ἡ γινομένη διὰ τοῦ νομίσματος καὶ τῆς πωλήσεως, οὐσιωδῶς οὐδὲν ἕτερον ἰού- σης ἢ τὸ ἥμισυ, ὡς λέγουσιν οἱ πλουτολόγοι, τῆς ἀνταλλαγῆς,

διότι τὸ νόμισμά τὸ συνιστῶν τὴν τιμὴν τοῦ πωληθέντος προϊόντος μεταβάλλεται παρὰ τῷ πωλητῇ τάχιον ἢ βράδιον εἰς ἕτερον προϊόν, ἀνθ' οὗ πραγματικῶς ἀντελλάχθη τὸ πωληθέν. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν εἶναι εἰσέτι ἡ *πίστις*. Εἰς τὸ νόμισμα πρέπει ν' ἀντικατασταθῇ ἕτερον διάμεσον, ἀντιπροσωπεῖον αὐτὸ, καὶ δυνάμενον πρὸς αὐτὸ ν' ἀνταλλαχθῇ ἀσφαλῶς καὶ κατ' ἀρέσκειαν τοῦ κατέχοντος αὐτό. Ὁ πρῶτος ὅστις ἐδέχθη, ἀντὶ πραγματικοῦ νομίσματος ὑπόσχεσιν πληρωμῆς ἐκ μέρους αὐτοῦ τοῦ ὑποσχομένου ἢ τινὸς τρίτου, καὶ ἐμπιστευθεὶς εἰς τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ἐθεώρησε τὸ περιέχον αὐτὴν ἔγγραφον ὡς νομισματικὴν ἀξίαν, ἐδημιούργησε δι' αὐτοῦ τοῦτου τὴν *χρηματικὴν πίστιν*. Τὸ ἔγγραφον τοῦτο δύναται νὰ περιέχῃ ἐλάχιστον ἢ μέγιστον ποσὸν, νὰ ᾖ πληρωτέον παρ' ἐνὸς ἢ πλείονων ἀτόμων, μετὰ ἢ ἄνευ τόκου, κατ' ἀρέσκειαν ἢ μετὰ τινὰ ρητὴν προθεσίαν, δύναται ν' ἀποτελῇ τὸ ἐλάχιστον ἢ τὸ πλείστον μέρος τοῦ κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου ἔθνους τινὸς, οἰαδήποτε ᾖ ἡ μορφή αὐτοῦ καὶ τὸ μέγεθος, ἀπὸ τοῦ εὐτελοῦς χειρῶν ὑπερ ὁ χωρικός ἐκδίδει ἀντὶ τοῦ εἰς αὐτὸν ἀναγκαιοῦτος μικροτάτου κεφαλαίου, μέχρι τῶν πολλῶν ἐκείνων ἑκατομμυρίων ἅτινα κυκλοφοροῦσι δι' ἔγγράφων εἰς τὰς πλουσιότερας τοῦ κόσμου ἀγοράς, ἡ χρηματικὴ πίστις ἄλλην ἀρχὴν καὶ βάσιν δὲν ἔχει, καὶ οἱ διέποντες αὐτὴν νόμοι εἶναι πάντοτε οἱ αὐτοί, εἴτε πρόκειται περὶ τῶν εὐτελῶν ἐκείνων πωλήσεων αἵτινες γίνονται καθεκάζην ἐν ταῖς δημοσίαις ἀγοραῖς, εἴτε περὶ τῶν κολοσσαίων ἐκείνων κερδοσκοπιῶν ἐξ ὧν παράγονται μεγάλαι περιουσίαι, ἀλλ' ἐξ ὧν ἐνίοτε προκύπτουσιν ἐπὶ τέλους καὶ μεγάλαι καὶ ἀθεράπευτοι καταστροφαί.

Ἐὰν δὲ τώρα μελετήσωμεν τὴν χρηματικὴν πίστιν κατὰ τὴν ἐμβρωῶδη, οὕτως εἰπεῖν, κατάστασιν αὐτῆς, θέλομεν ἰδεῖ ὅτι δύο εἶναι οἱ κυριώτεροι ὅροι τῆς ὑπάρξεώς της· ἄ, προϊόν τι πραγματικόν, ἐξ οὗ πηγάζει, καὶ ἐφ' οὗ στηρίζεται· β', ἡ ἠθικὴ βεβαιότης, ὅτι τὸ πιστωτικὸν ἔγγραφον θέλει μεταβληθῇ εἰς νόμισμα, ἅμα ἢ ἀνάγκη τοῦ κατέχοντος αὐτὸ ἤθελε τὸ ἀπαιτήσιν. Καὶ τῶντι ὁποῖαν πίστιν ἠδύνατο νὰ ἐμπνεύσῃ ὁ οὐδὲν ἔχων

προϊόν, οὐδένα πλοῦτον, οὐδὲν μέσον πρὸς ἀπολαβὴν αὐτοῦ, καὶ τίς ἤθελε συναίνεσει νὰ δεχθῇ ὑπόσχεσιν μηδεμίαν ἔχων περὶ τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῆς ἠθικὴν βεβαιότητα; ἐὰν δὲ εἰς τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα προσθέσωμεν τὰς πολλὰς εὐκολίας ὅσας παρέχει ἐν ταῖς ἐμπορικαῖς συναλλαγαῖς πιστωτικόν τι ἔγγραφον ἐγνωσμένης καὶ ἐστηριγμένης ἀξίας, καὶ τὴν μεγάλην ὠφέλειαν ἣν ἐν τοσοῦτῳ δύναται νὰ πορισθῇ ἐκ τῶν κεφαλαίων τοῦ πᾶς ὅστις ἀπολαμβάνων πῖσιν δύναται ν' ἀντικαταστήσῃ μέχρι τινῶν ὀρίων τὰς ἐγγράφους αὐτοῦ ὑποσχέσεις εἰς τὰς νομισματικὰς ἀξίας του, θέλομεν ἔχει ἰδέαν ἀρκούντως σαφῆ ὅλου τοῦ μηχανισμοῦ τῆς δημοσίας πίστεως, εἴτε τραπεζικῆς εἴτε κυβερνητικῆς, τῶν μεγάλων ὠφελημάτων ἃ δύναται νὰ ἐπιφέρῃ, ἅμα δὲ καὶ τῶν μεγάλων κινδύνων εἰς ἃ ἐκθέτει τὴν κοινωνίαν, ὅταν δὲν ᾖ φρονίμως ὀργανισμένη.

Ἰποθεσίθω τῶντι κυβέρνησις ἥτις οὔτε χρήματα ἔχουσα, οὔτε βέβαια εἰσοδήματα, ἀξιοὶ νὰ πληρῶνῃ τοὺς ὑπ' αὐτῆς μισθουμένους δι' ἔγγράφων ἢ νὰ δανείζεται κεφάλαια ἐκδίδουσα χρεωστικὰ γραμμάτια, ἢ τὸ χεῖριστον, νὰ θέτῃ εἰς κυκλοφορίαν τὰ γραμμάτια ταῦτα ὡς χαρτονομίσματα ἀπονέμουσα εἰς αὐτὰ καταναγκαστικὴν κυκλοφορίαν· ἀποροῦμεν ἐὰν ἠθέλομεν θρηνησῇ μάλλον τὴν τύφλωσιν αὐτῆς ἢ στιγματίσει τὴν ἀτιμίαν της, οὐδὲ δικαιότεραν αἰτίαν ἐπαναστάσεως ἤθελεν ἔχει ὁ λαὸς ὁ ὑπομένων τὸ δυστύχημα τοιαύτης κυβερνήσεως. Ἰποθεσίθω ὡσαύτως ἰδιώτης ἢ ἐταιρία ἰδιωτῶν ἥτις ἄνευ πραγματικῶν κεφαλαίων ἀξιοὶ νὰ κυκλοφορήσῃ τὰ χρεωστικὰ γραμμάτια αὐτῆς, ὡς ἂν ᾖσαν καθαρῶτατον καὶ γνησιώτατον νόμισμα· ἀποροῦμεν ἐὰν ἤθελεν εὐρῆ τοὺς ἀποδεχομένους αὐτά. Καὶ ὅμως ἐπὶ τοιούτων ἰδανικῶν βάσεων στηρίζονται πλουτολογικά τινὰ συστήματα ἅτινα, ὡς τὸ τοῦ Λὼβ ἢ τὰ ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ Προϋδῶνος καὶ τινῶν Γάλλων κοινωνιστῶν ἐπινοηθέντα, διίσχυρίσθησαν ν' ἀπονέμωσιν ἀπόλυτον ἀξίαν εἰς τὰ χαρτονομίσματα ἢ εἰς τὰ τραπεζικὰ γραμμάτια, καὶ ἐσυμβούλευσαν τὴν σύστασιν χρηματικῆς πίστεως ἄνευ πραγματικῶν θεμελίων, ἢ ὁποῖα, εἰ καὶ σπανιώτατα

ἐφαρμοσθεῖσα, ἀπανταχοῦ καὶ πάντοτε ἐπέφερε τὰ θλιβερώτερα ἀποτελέσματα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐὰν οἱ νόμοι ὄλου τοῦ κόσμου ἐκάνονισαν πάντοτε τὰς παντὸς εἶδους πολιτικὰς καὶ ἐμπορικὰς ἐταιρίας, δικαίως τὴν σοβαρωτέραν ἐπέστησαν προσοχὴν εἰς ἐκείνας αἵτινες κερδοσκοποῦσι ἐπὶ πιστωτικῶν ἐργασιῶν, δανείων δηλαδὴ προεξοφλήσεων, παρακαταθηκῶν, συναλλαγῶν, αἵτινες πᾶσαι υποθέτουσι τὴν χρηματικὴν πίστιν, καὶ ἐπιφέρουσι τὴν ἐκδοσὶν καὶ κυκλοφορίαν γραμματίων, ἅτινα κατὰ μείζονα ἢ ἐλάσσονα λόγον ἔχουσιν ὅλα τὰ ὠφελήματα καὶ ἀτοπήματα τῶν πιστωτικῶν ἐγγράφων.

Τοιαῦται ἐταιρίαι φυσικῶς σχηματίζονται εἰς ὅλους τοὺς τόπους ἐνθα ἡ βιομηχανία καὶ τὸ ἐμπόριον ὀπωσοῦν ἀναπτύσσονται. Καὶ μάλιστα δυνατὸν εἰπεῖν, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐμβρυώδους ἐκείνης καταστάσεως, ἦν πρὸ μικροῦ ἐνεδείξαμεν, μέχρι τοῦ ἀνωτάτου βαθμοῦ τῆς ἐνεργείας καὶ ἐπιβροῆς τῆς, ἡ χρηματικὴ πίστις εἶναι τὸ μέτρον καθ' ὃ μετρεῖται ἡ βιομηχανικὴ καὶ ἐμπορικὴ πρόοδος τῶν λαῶν· ὅσα μᾶλλον ἡ χρηματικὴ πίστις λαοῦ τινος προβάλλει καὶ ἐκτείνεται καὶ ἀναπτύσσεται, τόσῳ περισσότερον ὁ λαὸς οὗτος ἀπομακρύνεται τῆς καταστάσεως τῆς ἀρχικῆς βαρβαρότητος, καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς πληρεστερας εὐημερίας καὶ τοῦ τελειότερου πολιτισμοῦ. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ τοῦτο αἱ περὶ ὧν ὁ λόγος ἐταιρίαι ἀπαιτοῦσι τὴν σοβαρωτέραν ἐκ μέρους τῶν κυβερνήσεων προσοχὴν. Δύνανται νὰ τὰς ἀφήσωσιν ὅλως ἐλευθέρας κατὰ τὴν ἐνεργειάν των; δύνανται νὰ σχηματισθῶσιν ἄνευ μηδεμιᾶς ἐξουσιοδοτήσεως, χωρὶς νὰ ἐπιβάλῃ εἰς τὴν ὑπαρξίν των οὐδένα ὄρον ἢ κυβέρνησις, χωρὶς νὰ ἐξασκῇ ἐπ' αὐτῶν οὐδεμίαν ἐπαγρύπνησιν; δύνανται νὰ πολλαπλασιασθῶσιν ἄνευ κινδύνου; δύνανται νὰ συγχωρηθῇ ἀπερίοριστος μεταξὺ αὐτῶν συναγωνισμός; δύνανται νὰ ἐκδίδωσιν ὅσα γραμμάτια θέλουσι; δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἀναλογία τίς ὠρισμένη μεταξὺ τῶν γραμματίων καὶ τῶν πραγματικῶν κεφαλαίων; τὰ δὲ γραμμάτια ταῦτα δύνανται νὰ ἀντιπροσωπεύωσι καὶ τὸ ἐλάχιστον νομισματικὸν ποσόν; ὁ τόκος τῆς προεξοφλήσεως ἢ τοῦ δανείου πρέπει νὰ ᾖται

περιορισμένος ἢ ἀόριστος; ἡ διάρκεια αὐτῶν πρέπει νὰ ᾖται μακρὰ ἢ βραχεῖα; συμφέρει ν' ἀπαιτῆται ἡ δημοσίευσίς τῶν ἐργασιῶν των ἐκ διαλεμμάτων μᾶλλον ἢ ἤττον μακρῶν; ποῖται, ἐν λόγῳ, περὶ πάντων τούτων αἱ ἀρχαὶ ὅσας ὑποστηρίζει ἡ ὕγιης θεωρία, καὶ μακρὰ πείρα ἤδη ἀπέδειξεν;

Ἐνταῦθα ἴσως ἀρμόζει νὰ ἐρευνησωμεν τὰ αἴτια τῆς ἐν Ἀμερικῇ ἐσχάτως ἐκραγείσης οἰκονομικῆς κρίσεως, διότι ἐν αὐτῇ θέλομεν ἰδεῖν, οἶονεῖ ἐν ἐνεργείᾳ, ἐκείνας τὰς ἀρχὰς αἵτινες δυσκόλως ἐνοοῦνται, ὅτι ἀφηρημένως ἐκθέτονται καὶ λογικῶς ἀποδεικνύονται, καὶ διότι δι' αὐτὸ τοῦτο θέλομεν δυνηθῆναι ἐξαγάγωμεν ἐξ αὐτῆς ὁδηγίας τινὰς ὠφελίμους πρὸς τὰ ἐγγχώρια ἡμῶν συμφέροντα.

Εἶναι ἐν γένει γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ Ἡνωμένα Κράτη τῆς Ἀμερικῆς τὰ τραπεζικὰ καταστήματα ἐπολλαπλασιάσθησαν περισσότερον ἢ εἰς οἰονδήποτε ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου. Ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἀναβαίνει εἰς 4,500, καὶ τὰ κεφάλαιά των ἀπὸ τοῦ ἐλαχίστου ὄρου τῶν 50,000 ἀναβαίνουσιν ἐν τισὶν ἐξ αὐτῶν εἰς 3,000,000 Ἀμερικανικῶν ταλλήρων. Πᾶσαι αἱ τράπεζαι αὐταὶ δύνανται νὰ ἐκδίδωσι γραμμάτια κυκλοφοροῦντα ὡς νόμισμα, καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὑπάρχει ὁ πλέον ἀχαλίνωτος συναγωνισμός. Μόνον εἰς δύο ἢ τρεῖς κράτη προσδιορίζεται ἡ μεταξὺ τῶν κυκλοφορούντων γραμματίων καὶ τῶν πραγματικῶν κεφαλαίων ἀναλογία. Ἐν γένει δύνανται νὰ ἐκδίδωσι πλῆθος χρεωστικῶν γραμματίων ὑπερβαῖνον εἰκοσάκις ἢ τριακοντάκις τὸ ἐν τῷ ταμείῳ αὐτῶν πραγματικῶν κεφάλαιον. Μεταξὺ τῶν μᾶλλον εὐυπολήπτων ὑπῆρχε κατάστημα ἔχον 26 ἑκατομμύρια ἐν κυκλοφορίᾳ καὶ 28 εἰς παρακαταθήκας ἀποδοτέας, ἐν ᾧ οἱ πραγματικοὶ αὐτοῦ πόροι περιορίζοντο εἰς 4½ ἑκατομμύρια. Τὰ δὲ ὑπὸ τῶν τραπεζῶν τούτων ἐκδιδόμενα γραμμάτια εἶναι ἐλαχίστης ἀξίας· ὑπάρχουσι δηλαδὴ γραμμάτια ἐνὸς ταλλήρου· ὥστε ἕνεκα τούτου καὶ ἕνεκα τῆς μανιώδους σχεδὸν προλήψεως ἣν ἔχουσιν οἱ Ἀμερικανοὶ ὑπὲρ τῶν τραπεζικῶν γραμματίων, τὰ μικρότατα ταῦτα γραμμάτια κυκλοφοροῦσι μεταξὺ τῶν ἀπορωτέρων τάξεων, τῶν ἐπιχειρουσῶν συναλλαγὰς μικρᾶς ἀξίας, καὶ ἐπομένως ἀποδιώκουσι τῆς ἀγορᾶς τὸν

χρυσόν και τὸν ἄργυρον εἰς οὐδ' ἀντικαθίσταται βαθμηδὸν τὸ χαρτίον· καὶ τὸ μᾶλλον ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι αὐτοὶ οἱ πτωχότεροι ἀποδίδοντες ὑπερβολικὴν σημαντικότητα καὶ ὠφέλειαν εἰς τὴν πίσιν, τὸ χαρτίον πάντοτε σχεδὸν προτιμῶσι τοῦ νομίσματος. Ἐκ τούτου προέρχεται ὅτι μόλις δι' οἰονδήποτε λόγον παραλύνονται αἱ ἐργασίαι ἐνδὲς τῶν καταστημάτων τούτων, πάντα τὰ ἄλλα συναισθάνονται καὶ ὑπομένουσι τὰς ἐπιβλαβεῖς τούτου συνεπειάς, καὶ τὸ πλείστον μέρος τοῦ λαοῦ εὐρίσκεται διὰ μιᾶς ἔχον εἰς χεῖρας τοῦ πληθὸς γραμματίων ἅτινα μαγικῶς πως ἀπώλεσαν πᾶσαν ἀξίαν. Καὶ μολονότι κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς κρίσεως ὑπάρχουσι τυχὸν πολλότατα φυσικὰ καὶ τεχνικὰ προϊόντα διαθέσιμα, ἀποβάλλουσι καὶ ταῦτα τὴν ἀνταλλακτικὴν ἀξίαν των, διότι ἀφ' ἐνδὲς μὲν λείπει τὸ διάμεσον φοιχείον τὸ χρησιμεῖον εἰς τὴν ἔμμεσον ἀνταλλαγὴν, τὴν πώλησιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἄμεσος ἀνταλλαγὴ δὲν εἶναι πλέον δυνατὴ ἐν μέσῳ ἀνεπτυγμένης ἤδη οἰκονομικῆς καταστάσεως, ὥστε, καί τοι ἐν ἀφθονίᾳ πλούτου εὐρισκομένη ἡ κοινωνία, ἀνασελλομένης τῆς κυκλοφορίας, περιπίπτει εἰς τὸν μαρasmus ἐκείνον ὃν ὑπομένει τὸ σῶμα, ὅταν ἐμποδισθῇ ἡ κυκλοφορία τοῦ αἵματος. Δύο τῶν κρίσεων τούτων ἀπὸ τοῦ 1837 ὑπέμεινεν ἡ Ἀμερικὴ, καὶ μολονότι ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης ἤδη ἀναλαμβάνει διὰ τῆς θαυμαστῆς δραστηριότητος τοῦ λαοῦ ἐκείνου μᾶλλον ἢ διὰ τῶν προνοητικῶν μέτρων τῶν κυβερνήσεών του, οὐχ ἦττον τὰ οἰκτρὰ δυστυχήματα εἰς αἰφνης εὐρέθησαν βεβυθισμένα πολλὰ ἑκατομύρια ἀνθρώπων, ἐν ᾧ κινουσι τὴν συμπάθειαν, ἐγείρουσι τὸν φόβον ὄλου τοῦ ἐξευγενισμένου κόσμου.

Ἄλλ' ἐπειδὴ πᾶσα δυστυχία εἶναι μάθημα τὸ ὁποῖον ἐνίοτε μᾶς δίδει ἢ θεία Πρόνοια ἵνα ὠφεληθῶμεν ἐξ αὐτοῦ, ἃς ἴδωμεν ποῖαι εἶναι αἱ ὑπαγορεύσεις καὶ ὀδηγίαι τὰς ὁποίας δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῆς Ἀμερικανικῆς κρίσεως, καὶ τὰς ὁποίας θεωροῦμεν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἦττον ἐφαρμοσίμους πανταχοῦ ὅπου ὑπάρχουσιν ἢ δύνανται νὰ ὑπάρχωσι καταστήματα τραπεζικῆς πίστεως.

Αἱ τραπεζικαὶ κερδοσκοπίαὶ δὲν πρέπει νὰ ἦναι ἀπεριόριστοι

καὶ ἀπολύτως ἐλεύθεραι. Τὸ προνόμιον, ὅπερ ὡς πρὸς ἄλλας ἐπιχειρήσεις εἶναι μισητὸν καὶ ἀποτρόπαιον, εἶναι ἀπ' ἐναντίας ἐπὶ τῶν τοιούτων σωτήριος πρόνοια. Ὁ ἐλεύθερος καὶ ἀπεριόριστος συναγωνισμὸς, ὅστις λίαν ἐπωφελῆς ἀποβαίνει κατὰ τὰ ἄλλα εἶδη τοῦ ἐμπορίου, εἶναι βεβαίως ἐπιζήμιος κατὰ τὰς ἐπὶ τῆς χρηματικῆς πίστεως βασιζομένας κερδοσκοπίας. Ὁ ἀπλοῦς μεταπράτης ἢ παραγωγὸς οἰονδήποτε ἄλλου προϊόντος δύναται νὰ ἀφανισθῇ, ἐὰν θέλῃ, διὰ τοῦ καταβιβασμοῦ τῶν τιμῶν του, ὅπως κατασερέψῃ τοὺς πρὸς αὐτὸν συναγωνιζομένους. Ὁ καταβιβασμὸς οὗτος ἀπαντᾷ ὅρια ἀνυπέβλητα εἰς αὐτὸ τὸ συμφέρον τοῦ ποιούντος αὐτὸν, διότι εὐκόλως δύναται νὰ ὑπολογισθῇ μέχρι τίνος τῷ ἐπιτρέπεται νὰ ποριορίσῃ τὰς τιμὰς του ἐπὶ ποιῆ νὰ μὴ ἔχῃ πλέον οὔτε κέρδος ἢ καὶ νὰ ζημιωθῇ τὰ ἐξοδά του. Ἄλλ' ὁ διὰ τῆς τραπεζικῆς πίστεως κερδοσκοπῶν πολλαπλασιάζει τὰ προϊόντα του ἀνευ ἐξόδων, εἰς τὴν πραγματικότητα ἀντικαθιστᾷ τὴν φαινομενότητα, καὶ πᾶν νέον πιστωτικὸν ἔγγραφον ὑπ' αὐτοῦ ἐκδιδόμενον, ἐν ᾧ ἐκτείνει τὴν ἐμπορίαν του, τῷ δίδει ἀφορμὴν καὶ δικαίωμα νὰ βασίζεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ δημοσίου. Ἀφ' ἑτέρου, τὸ εὐτελὲς τῆς τιμῆς, ὅπερ προκύπτει ἐκ τοῦ συναγωνισμοῦ ὡς φυσικὸν καὶ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα, καθ' ὅλας τὰς ἄλλας βιομηχανίας ἀποβαίνει λίαν λυσιτελὲς εἰς τοὺς ἀναλωτὰς, καὶ ἐπεκτεῖνον τὴν ἀνάωσιν προκαλεῖ δι' αὐτοῦ τούτου μείζονα παραγωγὴν. Ἄλλ' ὁ μεταξὺ τραπεζῶν ἐλεύθερος συναγωνισμὸς, καταβιβάζων τὴν τιμὴν τοῦ χάρτου, καὶ παροξύνων ἔτι μᾶλλον τὸν πυρετὸν τῆς κερδοσκοπίας, ἐπιταχύνει ἀναλόγως καὶ τὴν κίνησιν τῶν ἐμπορικῶν ἐργασιῶν, ἀντὶ ὠφελείας ἐπιφέρει βλάβην εἰς τοὺς ἀναλωτὰς, ἐμπνέει εἰς αὐτοὺς ἀπατηλὴν πεποιθήσιν καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τοὺς ἄλλους, μὴ δυναμένους ἀκριβῶς νὰ μετρήσωσι τὴν πίσιν ἧς ἄξια εἶναι τὰ γραμμᾶτιά του, πολλαπλασιάζει ὑπὲρ τὴν ἀνάγκην τὰ ἀνταλλακτικὰ μέσα, καὶ τοιουτοτρόπως ὅλος ὁ οἰκονομικὸς βίος τῆς κοινωνίας ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ ἐλαχίστου ἐμποδίου εἰς ὃ δύναται νὰ προσκρούσῃ ἢ κυκλοφορία τοῦ

τεχνητοῦ τούτου διαμέσου, ὅπερ καταντᾷ ἐπὶ τέλους τὸ μόνον ὄργανον ὄλων τῶν συναλλαγῶν.

Ἄλλ' ἐάν αἱ τράπεζαι πρέπει νὰ ἦναι προνομιούχοι, δὲν ἔπεται ἐκ τούτου ὅτι ἡ κυβέρνησις οὐδέμιαν ὀφείλει νὰ ἐξασκήσῃ ἐπ' αὐτῶν ἐπαγρύπνησιν. Καὶ ὁ πρῶτος ὅρος δὲν πρέπει ν' ἀπαιτήσῃ παρά τινος τραπεζικοῦ καταστήματος εἶναι ἡ πραγματικότης τῶν κεφαλαίων του. Ἡ πίστις ἀκολουθεῖ τὸ κεφάλαιον, ὡς ἡ σκιά τὸ σῶμα, καὶ ἄνευ πραγματικῶν κεφαλαίων ἡ πίστις δὲν εἶναι τωόντι εἰμὴ σκιά καὶ σκιά λίαν κακοποιός. Ἀδιάφορον μέχρι τινὸς ἐάν τὸ κεφάλαιον διαιρεῖται ἢ ὑποδιαιρεῖται εἰς μετοχὰς, μεταβιβασίμους ἢ μὴ, δι' ἀπλῆς παραδόσεως, ἢ δι' ὑποθηκογραφίσεως ταῦτα ἀποβλέπουσι μᾶλλον αὐτοὺς τοὺς ἐνδιαφερομένους, καὶ μικρὰν ἢ μηδεμίαν ἐπιρροὴν ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ κοινοῦ. Τὰ δὲ τραπεζικὰ κεφάλαια εἶναι οὐ μόνον τὸ πραγματικὸν νόμισμα ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ χρυσὸς καὶ ὁ ἄργυρος εἰς τὴν φυσικὴν των κατάστασιν, καὶ τὰ πιστωτικὰ ἔγγραφα ὅσα ἡ τράπεζα προεξοφλεῖ ἐπὶ τόκῳ, ἐπιφυλαττομένη νὰ τὰ ἐξαργυρώσῃ κατὰ τὴν πτώσιν των. Καὶ μάλιστα ὁ τόκος οὗτος εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ τῶν τραπεζικῶν κερδῶν, διότι προεξοφλοῦσα χρεωστικὰ ἐπὶ τόκῳ, ἐκδίδει τὰ γραμματίαια τῆς τὰ ὅποια δὲν τοκοφοροῦσι, καὶ ναὶ μὲν πληρόνεται ἐν ὄψει, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ ῥητὴν ἡμέραν, διὸ ἐν τῷ μεταξύ τῆς ἐκδόσεως καὶ τῆς ἐξαργυρώσεως ἡ τράπεζα ἀπολαύει καθαρὰν τὴν ὠφέλειαν τοῦ τόκου ἄνευ μηδενὸς βάρους. Ἐπειδὴ ὅμως εἶναι ἀπαραιτήτως ἀναγκαῖον παρουσιαζόμενα πρὸς ἐξαργύρωσιν νὰ εὐρίσκωσι τὰ γραμματίαια ἔτοιμον τὸ πρὸς τοῦτο ἀναγκαῖον κεφάλαιον, διότι αὕτη εἶναι ἡ πρώτη βᾶσις τῆς πίστεως, διὰ τοῦτο ἡ σοβαρωτέρα ὀφείλεται προσοχὴ εἰς τὴν ἀναλογίαν ἣτις πρέπει νὰ ὑπάρχῃ μεταξύ τοῦ ὑπὸ τὸ εἶδος τῶν γραμματίων κυκλοφοροῦντος κεφαλαίου καὶ τοῦ πραγματικοῦ, δηλαδή τοῦ νομίσματος καὶ τῶν προεξοφληθέντων ἢ παρακατατεθέντων χρεωστικῶν ἔγγράφων. Ἡ ἀναλογία αὕτη ὀρίζεται συνήθως εἰς ἓν τρίτον, διότι ἡ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι ἐν τῇ τακτικῇ πορείᾳ τῶν πραγμάτων τὸ τρίτον εἰς νόμισμα ἐπαρκεῖ ἵνα ἀπαντηθῶσιν αἱ

ζητήσεις τῆς ἐξαργυρώσεως. Εἶναι δὲ φανερόν ὅτι ὅσον ὑψηλότερα εἶναι ἡ ἀξία ἐκάστου τῶν γραμματίων τόσο βραδύτερον ἐπιστρέφουσι, διότι ὀλιγώτερον κυκλοφοροῦσι, καὶ ὡσαύτως, ὅσον ἀρχαιοτέρα εἶναι ἡ ὑπόληψις τῆς τραπεζικῆς καὶ σερευτέρας ἕνεκα τῶν συνισζόντων αὐτὴν κεφαλαίων, καὶ ὅσω μᾶλλον ἀνεπτυγμένη ἢ κοινὴ εὐημερία, τόσο ὀλιγώτερον πιθανὴ εἶναι ἡ ζήτησις τῆς ἐξαργυρώσεως αὐτῶν, καὶ εὐρυτέρα ἐπομένως ἡ περὶ τούτου ἐλευθερία τῆς τραπεζικῆς.

Ὁ δὲ τόκος τῆς προεξοφλήσεως ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν περιστάσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ καὶ ἐξωτερικοῦ ἐμπορίου, οὐδὲ δύναται νὰ ὀρισθῇ ἐκ τῶν προτέρων. Τὸ νόμισμα, ὡς πᾶν ἄλλο ἐμπόρευμα, ἔχει τὴν ἀγοραῖαν τιμὴν του, καὶ τὸ νὰ προσδιορίσῃ τις τὸν τόκον, πρὸς χαλίνωσιν δῆθεν τῆς τοκογλυφίας, εἶναι τὸ αὐτὸ ὡς ἐάν προσδιώριζε τὴν τιμὴν οἰουδήποτε ἄλλου εἶδους πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς εὐθηνίας ὑπὲρ τῶν ἀγοραστῶν καὶ ἀναλωτῶν καὶ μετρίασιν τοῦ ὑπερμέτρου κέρδους τῶν πωλητῶν καὶ παραγωγῶν, δηλαδή ὡς ἐάν κατέσρεφεν τὴν ἐλευθερίαν τῶν συναλλαγῶν καὶ τοῦ ἐμπορίου, συγκαταστρέφων ἐνταυτῷ καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ τὰ συμφέροντα. Ὅ,τι δὲ ἐλλόγως δύναται τις ν' ἀπαιτήσῃ, καὶ ὑπ' αὐτοῦ ἄλλως τοῦ ἰδίου συμφέροντος τῶν τραπεζῶν ὑπαγορεύεται, εἶναι, ὥστε ὁ τόκος τῆς προεξοφλήσεως, ὅστις γίνεται τόκος δανείου ὅταν τὸ χρεωστικὸν ἐκδίδεται ὑπ' αὐτοῦ τοῦ προεξοφλοῦντος, νὰ ἦναι κατώτερος τοῦ ἀγοραίου, διότι ἡ τράπεζα, καὶ τοὶ μὴ ἀσφαλιζομένη συνήθως δι' ἐνυποθήκου ἐγγυήσεως, ἔχει ὅμως ὅλα τὰ προνόμια τοῦ ἐμπορικοῦ πιστώματος, ἔχει πτώσεις βραχυπροθέσμων, δὲν προεξοφλεῖ εἰμὴ φερεγγύων ἀτόμων χρεωστικὰ, καὶ δύναται νὰ πολλαπλασιάσῃ τὰ κεφάλαιά της, διὰ τῆς ἐκδόσεως τῶν γραμματίων της, μέχρι τῶν δύο τρίτων ὑπὲρ τὰ πρὸς ἀσφάλειαν παρακατατεθειμένα νομίσματα.

Ὡς πρὸς τὰς ἄλλας δὲ τραπεζικὰς ἐργασίας δηλαδή τὰ εἰς τὰς κυβερνήσεις δάνεια, τὴν παρακαταθήκην δημοσίων πιστωμάτων, τὴν ὑπ' αὐτῶν τῶν κυβερνήσεων ἀπολαμβανομένην πίστιν διὰ τῶν ἰδίων χρεωστικῶν, τὴν παρακαταθήκην καὶ ἐκκαθάρσιν καὶ

μετάβασιν τῶν κεφαλαίων εἴτε τῶν ἰδιωτῶν εἴτε τοῦ δημοσίου, τὰ ἐνυπόθηκα δάνεια, τὴν κτηματικὴν πίστιν κτλ. ταῦτα πάντα ἴσως παρέξουσιν ὕλην εἰς ἕτερον ἄρθρον. * * *

ΧΡΟΝΙΚΑ.

Τὸ λήξαι ἔτος.

Τὸ ἔτος 1857 δὲν ὑπῆρξεν ἄγονον σπουδαίων συμβάντων. Ἡ προηγουμένως συνομολογηθεῖσα ἐν Παρισίοις Συνθήκη ἂν καὶ ἐφαίνετο ὅτι εἶχεν ἐπαναγάγει τὴν εἰρήνην, καὶ ἀπαλλάξει τὴν Εὐρώπην τῆς μεγίστης τῶν ἐκ τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου ἐπαπειλουμένων συμφορῶν, τῆς ἐξαγριώσεως τῶν ἐθνικῶν καὶ θρησκευτικῶν αἰσθημάτων καὶ παθῶν, παρουσίαζεν ὅμως κατὰ τὴν ἐκτέλεσιν οὐ μικροῦ λόγου δυσκολίας, αἵτινες ἀνετέθησαν εἰς τὰ ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς Γαλλίας συνδιασκέψεις τῶν πληρεξουσίων τῆς Ἀγγλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ρωσσίας, τῆς Αὐστρίας, τῆς Πρωσσίας, τῆς Σαρδινίας καὶ τῆς Τουρκίας. Ἡ ἐναρξίς τῶν διπλωματικῶν τούτων συμβουλιῶν, γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα Παρισιανῶν συνδιασκέψεων, συνέπιπτε σχεδὸν μετὰ τῆς ἐνάρξεως τοῦ ἐνιαυτοῦ, γενομένη τῇ 19/31 Δεκεμβρίου 1856. Μετὰ τινὰς δὲ ἡμέρας (τῇ 6 Ἰανουαρίου) συνυπεγράφη πρωτόκολλον λύον τὰ ἀμέσως ἀναφυόμενα κύρια ζητήματα, τοῦτέστι τὸ περὶ τῆς προθεσμίας, ἐν ᾗ ὁ μὲν ἀγγλικὸς στόλος ὄφειλε ν' ἀποπλεύσῃ ἐκ τοῦ Εὐξείνου, τὰ δὲ αὐστριακὰ στρατεύματα νὰ ἐκκενώσῃσι τὰς Παραδουναβίους ἡγεμονίας, καὶ τὸ περὶ τῆς νέας διαγραφῆς τῶν βωσσοτουρκικῶν μεθοριῶν τῆς Βεσσαραβίας. Κατ' ἀρχάς, τὰ ζητήματα ταῦτα τοσαύτας διήγειρον διενέξεις, ὥστε πρὸς στιγμὴν ἐφαίνετο ὅτι αἱ συνδιασκέψεις ἔμελλον ν' ἀποτύχωσι. Διὰ τῆς μετριοπαθείας ὅμως καὶ διὰ τῆς ἀμετατρέπτου θελήσεως, ἣν ἔδειξε πρὸ πάντων ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ρωσσία ὑπὲρ τῆς πραγματοποιήσεως τῆς συνομολογηθείσης εἰρήνης, αἱ ἐπελοῦσαι νέαι δυσχέρειαι ἐματαιώθησαν. Ἡ Ρωσσία παρεδέχθη, ἄνευ δισταγμοῦ, τὴν νέαν τῆς Βεσσαραβίας ὁροθέτησιν, καὶ ἀνεκάλεσε πρὸς τούτοις ἐκ τῆς Ὀ-

φιοῦσης νήσου τὸν λοχαγὸν καὶ τοὺς ἑπτὰ ναύτας, ὧν ἡ παρουσία παρεῖχε λόγους ἀνησυχίας εἰς τε τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Αὐστρίαν. Ἔτερον δὲ ζήτημα, οὐχ ἦττον σπουδαῖον, καὶ τὸ ὁποῖον ἐπισχόλησεν ἐπὶ πολλὸ τὸν εὐρωπαϊκὸν τύπον, ἦτο ἡ μέλλουσα πολιτικὴ κατάστασις τῶν Παραδουναβίων ἡγεμονιῶν, ἂν δηλαδὴ αὐταὶ ὄφειλον ἢ ὄχι νὰ ἐνωθῶσιν ὑπὸ τὸ σκῆπτρον ἐνὸς ἡγεμόνος. Ἡ Γαλλία, ἡ Ρωσσία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Σαρδινία ὑπεστήριζον τὴν ἑνωσιν, ἐν ᾗ ἡ Ἀγγλία, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Τουρκία ἐκηρῦττοντο ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν ἡγεμονιῶν ἐκείνων. Τὸ ζήτημα τοῦτο ἀνετέθη εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν ἐπὶ τούτῳ ἐκλεχθησομένων Διθανίων ἐκάστης τῶν δύο ἡγεμονιῶν, ἅτινα ἤθελον ὀριστικῶς καὶ ἐλευθέρως περὶ τούτου ἀποφανθῆ. Αἱ ἐκλογαὶ ὅθεν τῶν Διθανίων ὄφειλον νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὰς ἐπηρεάσεις τῶν ἐνδιαφερομένων ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἐνώσεως* ἐπειδὴ δὲ ὀλόκληρον τὸ μολδοβλαχικὸν ἔθνος ἐκηρῦττετο ὑπὲρ ταύτης, ἡ ἀντενέργεια τῶν εὐαρίθμων ὁπαδῶν τοῦ ἐναντίου φρονήματος παρεξέτραπῃ μέχρι πραγματικῆς βίας. Μεταξὺ τούτων διεκρίνετο ὁ καίμακάμης τῆς Μολδαυίας, ὅστις, διὰ τὰς προφανεῖς αὐτοῦ παραβιάσεις, ἐπροκάλεσε τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμαρτυρήσεις τῶν τεσσάρων Δυνάμεων κατὰ τῶν βεβιασμένων τῆς ἡγεμονίας ἐκείνης ἐκλογῶν, ἐν αἷς οἱ αὐτοκαλούμενοι συντηρηταί, τοιοῦτοτρόπως ὑποστηρίζόμενοι, εἶχον ἀπολάβει τὴν πλειοψηφίαν. Κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην ἡ Γαλλία διεκρίθη διὰ τὰς ἐπιμόλους καὶ δικαίας αὐτῆς ἀπαιτήσεις, μὴ εὐαρεστηθεῖσα εἰς τὴν παρὰ τῆς Πύλης δοθείσαν ματαιίαν ἱκανοποίησιν, διὰ τῆς μεταβολῆς τοῦ τουρκικοῦ ὑπουργείου, ἀλλὰ θέλουσα τὴν ἀκύρωσιν τῶν ἐκλογῶν τῆς Μολδαυίας, καὶ τὴν καθάραισιν τοῦ ἡγεμόνος Βογορίδου. Ἡ Ρωσσία, ἡ Πρωσσία καὶ ἡ Σαρδινία συνεμερίζοντο καὶ ὑπεστήριζον τὰς ἀπαιτήσεις ταύτας, καὶ ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἀπεποιεῖτο νὰ παραδεχθῆ τὸ περιέχον αὐτὰς τελεσίγραφον, αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις διεκόπησαν. Ἡ κρίσιμος αὕτη κατάστασις ὑπῆρξεν ὅμως στιγμιαία. Τὸ ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον ἔσπευσε νὰ διαδηλώσῃ ὅτι συμμορφοῦται μετὰ τῶν εἰρημένων Δυνάμεων, ὁ Σουλτάνος ἐξέδωκε φερμάνιον, δι' οὗ ἠκυροῦντο αἱ ἐκλογαὶ τῆς Μολδαυίας καὶ διετάττοντο νέαι, καὶ αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις ἀνελήφθησαν. Ἐκ τῶν γενομένων νέων ἐκλογῶν προέκυψεν ὅτι μεταξὺ τῶν 87 ἐκλεχθέντων, 66 εἶχον ἤδη διακηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως, 15 ἦσαν ἀμφίβολοι καὶ 6 μόνον ἦσαν κατὰ τῆς ἐνώσεως, ἧτοι συντηρηταί. Ὀλίγον δὲ

μετά ταῦτα καὶ αἱ ἐκλογαὶ τῆς Βλαχίας εἶχον ἐκπεραιωθῆ. Τὰ συγκαλούμενα Διβάνια ἐψήφισαν ὁμοφώνως τοὺς τέσσαρας ὄρους τοῦ ἐθνικοῦ προγράμματος, δηλαδὴ, ἔνωσιν, αὐτονομίαν, ἀντιπροσωπευτικὴν κυβέρνησιν καὶ ἡγεμόνα ἐκ ξένης οἰκογενείας. Ἡ αὐθόρμητος καὶ ὁμόφωνος αὕτη ἀπόφασις, ἦν τὸ μολδοβλαχικὸν ἔθνος ὑπεδέχθη μετὰ μεγίστης χαρᾶς, διετάραξε τὴν Ὄθωμανικὴν Πύλν, ἣτις καὶ ἀμέσως ἀπηύθυνεν ἐγκύκλιον πρὸς τὰς μεγάλας Δυνάμεις. Ἐκτοτε τὸ ζήτημα ἔμεινε μέχρι τῆς σήμερον ἐκκρεμές· πλὴν ἡ ρουμανικὴ ἐθνικότης, διὰ τῆς ἀποφάνσεως τῶν Διβανίων τῆς, ἐθριάμβευσε, καὶ τάχιον ἢ βράδιον αἱ δύο Ἡγεμονίαι θέλουσι συγκροτήσῃ αὐτόνομον καὶ οὐδέτερον κράτος μετὰ τῶν ἐλευθέρων τῆς Εὐρώπης ἐπικρατειῶν.

Ἡ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδος δὲν ἀπετέλει πλέον ζήτημα, καὶ ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων μόνον ὡς ἀπλοῦν γεγονός. Αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις, ἀναγνωρίζουσαι τοὺς ἀδιαρρήκτους φυσικοὺς δεσμοὺς, τοὺς συνδέοντας τὴν ἐλευθέραν μετὰ τῆς δούλης Ἑλλάδος, εἶχον κρίνει εὐλόγον νὰ πέμψωσι στρατεύματα ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, πρὸς καταστολὴν τοῦ ἐν Ἠπειρῷ καὶ Θεσσαλίᾳ, κατὰ τὴν ἑναρξιν τοῦ Ἀνατολικοῦ πολέμου, ἐκραγέντος ἐθνικοῦ κινήματος. Ἄν τὸ μέτρον τοῦτο ἦτο τὸ καταλληλότερον καὶ δικαιοτέρον, ἀπόκειται εἰς ἄλλους νὰ κρίνωσι. Τὸ βέβαιον εἶναι, ὅτι, συνομολογηθείσης τῆς εἰρήνης, καὶ μὴ ὑπάρχοντος πλέον φόβου περὶ τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ παρουσία ξένων ὄπλων εἰς ἐλεύθερον καὶ αὐτόνομον κράτος, ἐθεωρεῖτο ὑπὸ πάντων, ὡς ἄδικος παραβίασις γενομένη ὑπὸ τοῦ ἰσχυροτέρου κατὰ τοῦ ἀδυνάτου, ὡς αὐθάδης προσβολή, οὐχὶ μόνον κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στέμματος, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν ἄλλων ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης. Ἐν ᾧ λοιπὸν ἐπεριμένετο πρὸ πολλοῦ ἡ ἀνάκλησις τῶν ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων, καὶ ἐνᾧ οὐδεμία ἐκ μέρους τῶν δύο μεγάλων Δυνάμεων ἐπίσημος περὶ τούτου ἀγγελία ἐδημοσιεύετο, ὁ Αὐτοκράτωρ Ναπολέων, εἰς τὸν πρὸς τὴν Νομοθετικὴν Συνέλευσιν ἀπευθυνθέντα λόγον, κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς συνόδου αὐτῆς (4/16 Φεβρουαρίου) ἀνήγγειλε πρῶτος, ὅτι, ἀποκατασταθείσης τῆς εἰρήνης μετὰ τῶν τριῶν προστατίδων τῆς Ἑλλάδος Δυνάμεων, ἀπέβαινε πλέον ἄνευ σκοποῦ ἡ παράτασις τῆς ἐν Πειραιεὶ διαμονῆς τῶν ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων. Ἄν ὁ αὐτοκρατορικὸς ἐκεῖνος λόγος ἐπηνέθη ὑπὸ τῆς εὐρωπαϊκῆς δημοσιογραφίας διὰ τὴν πολιτικὴν σύνεσιν, διὰ τὰς ἐμβριθεῖς οἰκονομολογικὰς σκέψεις, διὰ τὰς φιλανθρωπικὰς

παρατηρήσεις καὶ παραινήσεις, οὐχ ἦττον χαρμοσύνως ἀντήχησεν εἰς τὴν καρδίαν παντὸς Ἑλλήνου διὰ τὴν ἀγαθὴν καὶ πρὸ πολλοῦ περιμενομένην ἐκείνην ἀγγελίαν. Πραγματικῶς δὲ, μετ' ὀλίγας ἡμέρας (16/28 Φεβρουαρίου) τὰ πλοῖα, ἐν οἷς τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα εἶχον ἤδη ἐπιβιβασθῆ, ἀπεχαιρέτησαν τὰς Ἀθήνας διὰ εἴκοσι καὶ ἐνὸς κανονοβολισμοῦ, καὶ ἀπέπλευσαν.

Ὁ πόλεμος ἐφαίνετο ἐπικείμενος μετὰ τῶν Πρωσσίας καὶ Ἑλβετίας, ἔνεκα τῶν διαφιλονεικουμένων δικαιωμάτων ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας τοῦ ἐν Ἑλβετίᾳ Νεοκαστέλλου. Ἢδὴ ἡ Ἑλβετία μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ εἶχεν ὀπλισθῆ ἅπασα, πρὸς ἀντίκρουσιν πάσης ἐκ μέρους τῆς Πρωσσίας ἐνδεχομένης ἐπιθέσεως, τὰ δὲ πρωσσικὰ στρατεύματα περιέμενον μόνον τὴν ἄδειαν τῆς Γερμανικῆς Διαιτήτος, ὅπως διέλθωσι διὰ τῶν ἐπικρατειῶν αὐτῆς καὶ ἐπιπέσωσι κατὰ τῆς Ἑλβετίας. Ἡ διαιτητρία τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος ἐπέφερε τὴν διὰ τῶν παρισιανῶν συνδιασκέψεων εἰρηνικὴν λύσιν τῆς διενέξεως, παραιτηθέντος τοῦ Βασιλέως τῆς Πρωσσίας τοῦ κυριαρχικοῦ αὐτοῦ δικαιώματος ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας ἐκείνης, ἣτις ἔμεινεν οὕτως ἀναπαλλοτρίωτον μέρος τῆς Ἑλβετικῆς Ὀμοσπονδίας.

Ἐτέρα ρῆξις, ἦττον ὁμῶς σπουδαία τῆς προηγουμένης, ἐπῆλθε μετὰ τῶν Αὐστρίας καὶ Σαρδινίας, ἔνεκα, κατὰ τὸ φαινόμενον, διαφορῶν τινων, περὶ ἐθιμοταξίας. Αἱ διπλωματικαὶ σχέσεις εἶχον κατὰ τὸν Μάρτιον μῆνα διακοπῆ, καὶ ὁ αὐστριακὸς πρέσβυς εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Ταυρίνου. Ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἐν Βιέννῃ ἐπιτετραμμένος τῆς Σαρδινίας, διετάχθη ν' ἀναχωρήσῃ. Ἄν καὶ ἡ διένεξις αὕτη μετ' ὀλίγον συνεβιβάσθη, ἡ κατὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Νεαπόλεως δυσμένεια τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ἡ ἐξακολουθήσις τῆς ἐν Ρώμῃ διαμονῆς τῶν γαλλικῶν στρατευμάτων, στασιαστικὰ τινὰ κινήματα ἐν Λιβόρνῳ, ἐν Γενουῇ καὶ εἰς μέρητινὰ τοῦ Βασιλείου τῶν Δύο Σικελιῶν, καὶ ἄλλα παρομοίας φύσεως γεγονότα ἀποδεικνύουσι τὴν κατάστασιν τῆς Ἰταλίας, κατὰ τὸν παρελθόντα τοῦλάχιστον ἐνιαυτὸν, οὐδόλως βελτιωθείσαν.

Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1857, δύο σημαντικαὶ εἰδήσεις εἶχον φθάσει εἰς τὴν Εὐρώπην· αἱ κατὰ τῶν ἀγγλικῶν καταστημάτων τοῦ Καντῶν ἐχθροπραξίαι τῶν Κινέζων, καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου κυρίευσις καὶ κατοχὴ τοῦ λιμένος τοῦ Βουσσὶρ καὶ τῆς νήσου Καρράκ, ἐν ᾧ ἡ Περσία, ἐκπορθήσασα τὸ Ἐράτ, ἐξηκολούθει δραστηρίως τὰς ἀμυντικὰς αὐτῆς κατὰ τῶν Ἀγγλων προπαρασκευάς. Αἱ ἀφορώσαι τὴν ἀγγλοπερικὴν διένεξιν εἰδή-

σεις δὲν διέκοψαν τὰς ἤδη πρὸ πολλοῦ ἀρξαμένας ἐν Παρισίοις εἰρηνικὰς συνδιαβουλεύσεις μεταξὺ τῶν πρέσβων Ἀγγλίας καὶ Περσίας, αἵτινες ἀπέβησαν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Ὁ κατὰ τῆς Κίνας πόλεμος δὲν ἔλαβεν ὅμως τὸ αὐτὸ αἰσιον πέρας. Οἱ Κινέζοι εἶχον ἀποτεφρώσει πάσας τὰς ἀγγλικὰς πρακτορίας τοῦ Καντῶν, ὃ δὲ ναύαρχος τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου, πρὸς ἀντεκδίκησιν, ἐπυρπόλησε καὶ κατέστρεψε σχεδὸν ὀλόκληρον τὴν πόλιν ἐκείνην καὶ τὰ προάστεια αὐτῆς. Ἐν ᾧ δὲ ἡ Ἀγγλία ἐπέμπε νέα στρατεύματα κατὰ τῆς Κίνας, ἡ εἰδησις τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰνδιῶν ἔδωκεν ἄλλην διεύθυνσιν εἰς τὰς πολεμικὰς τῶν Ἀγγλῶν ἐπιχειρήσεις, καὶ ἐπέφερεν ἀναστολὴν τινα εἰς τὸν εἰρημένον πόλεμον, καθ' ὃν ἐφαίνετο ὅτι ἤθελον λάβει μέρος, ἐκτὸς τῆς Ἀγγλίας, ἡ Γαλλία, ἡ Ῥωσσία καὶ ἡ Ἀμερική. Ἐν τούτοις ἡ διαγωγὴ τοῦ ἀγγλικοῦ ὑπουργείου, ὡς πρὸς τὴν Περσίαν καὶ τὴν Κίναν, προῦκάλεσεν, ἐν τῷ ἀγγλικῷ κοινοβουλίῳ, αὐστηρὰς ἐπικρίσεις, ἐκ μέρους τῶν διασημοτέρων ἀντιπροσώπων. Τῆ 20/4 Μαρτίου, μετὰ ζωηρὰς συζητήσεως, ἡ κατὰ τοῦ ὑπουργείου πρότασις τοῦ κυρίου Κόβδεν ἔγινε παραδεκτὴ διὰ πλειοψηφίας, καὶ τὸ ὑπουργικὸν κόμμα ἠτήθη ἐν μέσῳ ζωηρῶν ἐπευφημιῶν. Τὸ ὑπουργεῖον ὅμως, ἐπιμένον εἰς τὴν θέσιν του, ἐπεκαλέσθη τὴν ἀπόφασιν τοῦ ἀγγλικοῦ ἔθνους, διὰ τῆς διαλύσεως τοῦ κοινοβουλίου, καὶ διὰ τῶν νέων ἐκλογῶν. Τῶντοι αἱ ἐπελοῦσαι νέαι ἐκλογαὶ ἐπέτυχον ὑπὲρ τῆς κυβερνητικῆς μερίδος, οἱ ἀρχηγοὶ τῆς ἀντιπολιτεύσεως ἀπεψηφίσθησαν, καὶ τὸ νέον κοινοβούλιον ἐδείχθη εὐνοϊκώτερον πρὸς τὴν κυβέρνησιν καὶ ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν πολιτικὴν πορείαν τοῦ λόρδ Πάλμερστον, προηγουμένως τοσοῦτον αὐστηρῶς ἐπιτιμηθεῖσαν.

Περὶ τοῦ μεγαλητέρου συμβάντος τοῦ ἔτους, τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἰνδιῶν, ἡ ἔκθεσις ἀπλῶς τῶν ἀμοιβαίων ἀντεκδικήσεων, αἵτινες βεβαίως δὲν τιμῶσι τὴν ἀνθρωπότητα, ἤθελε πληρώσει οὐκ ὀλίγας σελίδας. Ἦδη ἀπὸ τῆς 7/19 Φεβρουαρίου ὁ λόρδ Σομμερὶλλ εἶχε καταμηνύσει ἐν τῷ κοινοβουλίῳ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν ταῖς Ἰνδίαῖς ἄθλιον κυβερνητικὸν σύστημα, ὡς ἀπάδον ὀλοτελῶς πρὸς τὰ ἤθη καὶ τὰ συμφέροντα τῶν λαῶν ἐκείνων. Ἡ φωνὴ αὕτη δὲν εἰσηκούσθη, τὸ κοινοβούλιον, ὡς ἴδομεν, μετὰ ταῦτα διελύθη, τῆ δὲ 16/28 Ἀπριλίου, ὁ Χρόνος ἐδημοσίευσεν ἀλληλογραφίαν ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, δι' ἧς ἀνηγγέλλετο ὅτι δεῖγματα ἀπειθαρχίας εἶχον ἀναφανῆ μεταξὺ τῶν Κυπαίων, καὶ ὅτι εἰς Μαδρὰς ἐν ὀλόκληρον σύνταγμα ἐλειποτάκτησεν. Ἐκτοτε μέχρι τέλους τοῦ ἔτους ἡ ἐπανάστασις ἐπροχώρησε γιγαντιαίως βήμασι.

Εἰς τὸν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως δημοσιευθέντα κατάλογον τῶν εἰς μόνην τὴν προεδρίαν τῆς Βεγγάλης ἀποστατησάντων ἢ διαλυθέντων συνταγμάτων, καταγράφονται· ἐκ μὲν τοῦ στρατοῦ τῆς Βεγγάλης πέντε κανονοστιχίαι πυροβολικοῦ, μία κανονοστιχία ἐπίππου πυροβολικοῦ, ὀκτὼ ἕτεραι κανονοστιχίαι πεζοῦ πυροβολικοῦ, ἡ φρουρὰ τοῦ Γενικοῦ Κυβερνήτου, τὸ μηχανικόν, δέκα συντάγματα ἐλαφροῦ ἵππικοῦ, ἐβδομήκοντα τρία συντάγματα τῆς γραμμῆς, τὸ σύνταγμα τῆς πολιτοφυλακῆς τῆς Καλκούττης, τὸ τάγμα τῆς Ῥαμγούρ, τὸ σύνταγμα τοῦ ἐλαφροῦ πεζικοῦ τῆς Οὐρβιανάχ, δεκατρία συντάγματα ἀτάκτου ἵππικοῦ· ἐκ δὲ τοῦ ἀτάκτου στρατοῦ τοῦ Οὐδ, τέσσαρες κανονοστιχίαι πυροβολικοῦ, τρία συντάγματα ἵππικοῦ, δέκα συντάγματα τοῦ πεζικοῦ· ἐκ τῆς συμβολῆς, τέλος, τοῦ Γουαλιδρ, τέσσαραι κανονοστιχίαι πυροβολικοῦ, δύο συντάγματα ἵππικοῦ, ἑπτὰ συντάγματα πεζικοῦ· πρὸς τούτοις δὲ αἱ συμβολαὶ τῆς Μαλβάχ, Κοτάχ, Βωπάλ, ὃ λεγεὼν τῆς Ιουδπόρ, οἱ στρατιῶται καὶ οἱ ὑπαξιωματικοὶ τῆς ἐννάτης κανονοστοιχίας τῆς Δουμδούμ, καὶ οἱ πυροβολισαὶ τῆς τρίτης πεδινηῆς κανονοστιχίας. Πολλὴ ἐν Εὐρώπῃ ἀμφισβητήθη περὶ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἐπαναστάσεως ταύτης, ἀν δηλαδὴ πρέπη νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐθνικὸν κίνημα, ἢ ὡς στρατιωτικὴ γένεσις. Φαίνεται ὅμως ὅτι οὔτε ἡ μία γνώμη, οὔτε ἡ ἄλλη εἶναι ἀκριβῆς. Ὡς πάντες γνωρίζουσιν ὁ Ἰνδικὸς λαὸς διαίρειται εἰς τέσσαρας μεγάλας φυλάς, τὴν τῶν βραχμάνων, τὴν τῶν πολεμιστῶν, τὴν τῶν ἐμπόρων καὶ γεωργῶν καὶ τὴν τῶν ἐργατῶν καὶ δούλων. Κατὰ τὰς ἀκριβεστέρως πληροφορίας, οὐχὶ ἀπλῶς τὰ ὑπὸ ἀγγλικὴν μισθοφορίαν Ἰνδικὰ στρατεύματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ φυλὴ τῶν πολεμιστῶν εὐρίσκεται εἰς πόλεμον μετὰ τῆς Ἀγγλίας.

Ἡ ἐμπορικὴ καὶ νομισματικὴ κρίσις, ἥτις περὶ τὰ τέλη τοῦ ἔτους ἐκλόνησεν ἐκ βάθρων τὰ μεγαλότερα ἐμπορικὰ καταστήματα τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενον ἰδιαιτέρου ἄρθρου, ὅπερ κατεχωρίσαμεν ἀνωτέρω.

Μεταξὺ δὲ τῶν πολλῶν ἄλλων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐνδιαφερόντων συμβάντων, ἅτινα κατὰ τὸ λῆξαν ἔτος ἐνησχόλησαν τὴν ἐφημεριδογραφίαν, σημειοῦμεν τὴν ἀπόφασιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὅπως ἐκτελεσθῆ τὸ περὶ τῆς διώρυγος τοῦ Σουεῦ σχέδιον τοῦ κυρίου Λεσσέψ, τὴν παρὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Ῥωσσίας διαταχθεῖσαν χειραφετίσιν τῶν χωρικῶν, τὴν ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ ἐκείνῃ ἐπιχείρησιν μεγάλης γραμμῆς

σιδηροδρόμων, τὴν ἀνακαλυφθεῖσαν συνωμοσίαν κατὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, τὴν μεταξὺ τῶν θαλασσίων Δυνάμεων συνομολογηθεῖσαν ἐν Κοπενάγῃ συνθήκην περὶ τοῦ διάπλου τοῦ Σουήδ, τὴν λαμπρὰν κατὰ τῆς Καβαϊλίας ἐκστρατείαν τοῦ Γάλλου στρατάρχου Ρανδῶν, τὴν ὑπὲρ τῶν Περσῶν ἐκκένωσιν τοῦ Ἑράτ, καὶ τὰς πλείστας ἡγεμονικὰς ἐπισκέψεις ἢ συνεντεύξεις, ἐξ ὧν διαπρέπουσι, διὰ τινὰ πολιτικὴν σημασίαν ἢ ἐν Ὀσβόρν, πρὸς τὴν Βασιλίαν Βικτωρίαν ἐπίσκεψις τοῦ Αὐτοκράτορος Ναπολέοντος, ἢ ἐν Στουτγάρτῃ συνέντευξις τούτου μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου, τῆς Βασιλίσσης Ἀμαλίας, τῆς Βασιλίσσης τῆς Ὀλλανδίας καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Βυρτεμβέργης, ἢ ἐν Βεϊμάρ συνέντευξις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου μετὰ τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας, ἢ ἐν Δρέσδῃ συνέντευξις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου μετὰ τοῦ Βασιλέως τῆς Σαξωνίας καὶ πολλῶν τῆς Γερμανίας ἡγεμόνων, καὶ ἢ ἐν Βερολίῳ ἐπίσκεψις τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου πρὸς τὸν Βασιλέα τῆς Πρωσίας. Ἐκτὸς τῶν προμνησθεισῶν συνθηκῶν, συνωμολογήθησαν, κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο, συνθήκη ἐμπορίου καὶ ναυτιλίας μεταξὺ Ρωσίας καὶ Ἰαπωνίας, ἑτέρα συνθήκη μεταξὺ Περσίας καὶ Ἀμερικῆς, καὶ ἑτέρα μεταξὺ Πρωσίας καὶ Περσίας. Ὁ δὲ ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου ἐπέστρεψεν εἰς τὰ ἀγγλικὰ στρατεύματα νὰ διέλθωσι τὸν ἰσθμὸν τοῦ Σουέξ, ὅπως ταχύτερον φθάσωσιν εἰς τὰς ἐπαπειλουμένας τῆς Ἀγγλίας ἰνδικὰς κατακτήσεις.

Ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Ἀμερικὴ πρὸ πολλοῦ ἀμφιταλαντεύονται μεταξὺ ἀθησκείας καὶ θρησκομανίας. Ἐνεκα τῆς ἀνωμάλου ταύτης ἠθικῆς καταστάσεως, τὸ ἔτος δὲν παρῆλθεν ἄνευ θυμάτων. Κατὰ τοῦτο εἶναι ἀξιοσημείωτος ἡ ἐκτέλεσις τῆς θανατικῆς ποινῆς κατὰ τοῦ γάλλου ἱερέως Βεργέρου, ὅστις, ἐν μέσῳ ἱερατικῆς τελετῆς, εἶχε δολοφονήσει τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῶν Παρισίων Σιβούρ, γνωστὸν καὶ παρ' ἡμῖν, κατὰ τὸν Ἀνατολικὸν πόλεμον, διὰ τὸν θρησκευτικὸν αὐτοῦ φανατισμὸν, τὸν ἀναπολοῦντα τοὺς ἐλεεινοὺς χρόνους τῶν σταυροφοριῶν. Ὁ ἱερεὺς Βεργέρος εἶχεν ἀποποιηθῆ νὰ παραδεχθῆ τὸ ὑπὸ τοῦ Πάπα κηρυχθῆν νέον δόγμα τῆς ἀμολόντου συλλήψεως τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀποποίησης αὕτη εἶχε παροργίσει τὸν Ἀρχιεπίσκοπον Σιβούρ, ὅστις κατεδίωκεν ἀνηλεῶς καὶ παντοιοτρόπως τὸν Βεργέρον, μέχρις οὗ κατήντησεν οὗτος εἰς τὴν ἀπελπιστικὴν καὶ παράφροναν ἐκείνην ἀπόφασιν. Μετὰ τὸ κακούργημα τοῦτο, ἄλλος τις ἱερεὺς, ἐναντίως, ὡς ὁ Βεργέρος, εἰς τὸ νέον

δόγμα, ἐπειράθη νὰ δολοφονήσῃ τὸν ἐν Νεαπόλει ἀρχιεπίσκοπον τῆς Μαντέρας, ἐπίσης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ἐν ᾧ ἐτελεῖτο λειτουργία πρὸς ἐξιλέωσιν τῆς προηγουμένης δολοφονίας. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος ἐτραυματίσθη μόνον, πλὴν κανονικὸς τις, δραμῶν πρὸς βοήθειάν του, ἐθανατώθη ὑπὸ τοῦ δολοφόνου. Ἐν Βονωνίᾳ ἐχθρικάι τινες ἐπίδειξεις ἐξεβράγγισαν κατὰ τοῦ καρδινάλιου, ἀρχιεπισκόπου τῆς πόλεως ἐκείνης, προσκληθεῖσαι ὑπὸ τῆς μισαλλοδοξίας αὐτοῦ. Αἱ ἐν Βελφὰς θρησκευτικαὶ παραφοραὶ, τὰ ἐν τῇ Ἀμερικῇ ἀνοσιουργήματα τῶν Μορμόνων, καὶ πλείστα ἄλλα τοιαύτης φύσεως γεγονότα ἀποδεικνύουσι πόσον μεταξὺ τῶν πλέον πεπολιτευμένων ἐθνῶν τῆς ὑψηλοῦ τοῦ θρησκευτικὸν πνεῦμα ἀπέχει τῆς τελειότητος ἐκείνης, περὶ ἧς τοσοῦτον καυχῶνται.

Πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μικρᾶς ταύτης περιλήψεως ἀναφέρωμεν καὶ τὰς ἐπόμενας ὀλίγας περικοπὰς ἄρθρου τινὸς, καταχωρισθέντος ἐσχάτως ἐν τῇ *Ἐπιθεωρήσει τῶν δύο Κόσμων*, καὶ ἐπιγραφομένου ὀ ἀποχαιρετισμὸς τοῦ ἔτους 1857 πρὸς τὴν ἐπιστήμην (*).

Ὁ τοῦ ἄρθρου τούτου συγγραφεὺς, κύριος Βαβινὲ, διάδοχος τοῦ περιωνύμου ἀστρονόμου Ἀραγῶ, ἄρχεται προμηνύων κατὰ τὰ προσεχῆ ἔτη πλείστα καὶ ὠραία κοσμοφυσικὰ φαινόμενα, ἧγουν ἐκλείψεις, παλιρροίας, κ.τ.λ. καὶ ἀναγγέλλων ὅτι κατὰ τὸ ἔτος 1864, ἐκτὸς ὀλοκλήρου τοῦ ἡλίου ἐκλείψεως, θέλομεν ἰδεῖ τὸν πλανήτην Ἑρμῆν διερχόμενον τὸν δίσκον τοῦ Ἥλιου. Τὸ παρελθὸν ἔτος ἐκ τούναντιοῦ ὑπῆρξε πτωχὸν ἐκλείψεων. Ὡς εἶναι γνωστὸν, ὁ μέγιστος ἀριθμὸς τῶν κατ' ἔτος τοιούτων φαινομένων εἶναι 7, ὁ δὲ ἐλάχιστος 2· πρέπει δὲ εἰς ἕκαστον ἔτος νὰ συμβῶσι τοῦλάχιστον δύο ἐκλείψεις Ἥλιου. Ἐπειδὴ λοιπὸν δύο μόνως ἐκλείψεις ἐλάβομεν, ἔνεκα τούτου οὐδεμία συνέβη ἐκλείψις τῆς Σελήνης.

Οἱ ἀστρονόμοι ἀνεκάλυψαν, διαρκούντος τοῦ ἔτους, ὀκτὼ νέους πλανήτας, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τούτων ἀναβαίνει σήμερον εἰς πενήντα, ἐν ᾧ οἱ πρόγονοι ἡμῶν μόνον ἐπτὰ ἐγνώριζον. Ἀνεκαλύφθησαν πρὸς τούτους καὶ ἐξ κομήται. Ὁ περιμενόμενος ὁμοίως μέγας κομήτης, Καρόλου τοῦ Ε', δὲν ἐφάνη εἰσέτι· κατὰ τοὺς ἀστρονομικοὺς ὑπολογισμοὺς πιθανότερον νὰ δειχθῆ εἰς ἡμᾶς κατὰ τὸ ἐνεστὼς ἔτος.

Ἡ ἀποτυχία τῆς ἐπιχειρήσεως τοῦ νὰ συναφθῆ ἡ Εὐρώπη μετὰ

(*) Les adieux de 1857 à la Science, par M. Babinet, de l'Institut. Revue des Deux Mondes, Janvier, 1858.

τῆς Ἀμερικῆς, διὰ τοῦ ὑπερατλαντικοῦ τηλεγράφου, καὶ ἡ ἐτέ-
ρα ἀποτυχία τῆς καταδύσεως τοῦ πελωρίου ἀτμοπλοῦ Αεβιά-
θαν, ἀνήκουσιν εἰς τὸ αὐτὸ ἔτος, ἀλλ' ἂν καὶ ἀποτυχίαι, μαρτυ-
ροῦσι τὴν θαυμασίαν πρόδον τῶν ἐπιστημῶν. Οἱ ἐν τῇ Με-
σογειῷ τηλεγράφοι, εὐτυχέστεροι τοῦ ὑπερατλαντίου, ἐνεργοῦσι
νῦν, ὁ μὲν συνδέων τὴν Ἀφρικὴν μετὰ τῆς Γαλλίας, ὁ δὲ, διὰ
τῆς Σαρδινίας, τὴν Μελίτην καὶ τὴν Κέρκυραν μετὰ τῶν κυριωτέρων
μερῶν τῆς Εὐρώπης.

Ὁ Ῥώσσοσ ἀστρονόμος Στροῦβε, ἐτελείωσε κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο
τὴν καταμέτρησιν τῆς γῆς ἀκριβέστερον ἢ ἦσον προηγουμένως ἔγινε
ὑπὸ τῶν Ἄγγλων καὶ τῶν Γάλλων. Ὁ δὲ Ἄγγλος ἀστρονόμος
Ουάβρεν δὲ Λά Ρού, ἐφήρμωσε τὴν φωτογραφίαν εἰς τὴν παρά-
στασιν καὶ καταμέτρησιν τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἡ Σελήνη, ὁ
Ζεὺς καὶ οἱ ἀστέρες ἔδωκαν τοιοῦτοτρόπως ἀκριβῶς τὰς εἰκόνας
τῶν.

Ἐκτὸς τῆς ἀστρονομίας καὶ τῆς γεωγραφίας, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ
χημεία προσέφερον καὶ αὐταὶ πλούσιον φόρον, διὰ νέων ἐφευρέ-
σεων καὶ ἀνακαλύψεων, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ καταγράψω-
μεν ἐνταῦθα ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ κυρίου Βαβινέ.

Τοιαῦτα, ἐν συνόψει, τὰ κυριώτερα συμβάντα τοῦ παρελθόντος
ἔτους. Ὁ χεῖμαρρος τοῦ χρόνου ἀφήρπασεν ἀπὸ τῆς κοινωνίας
πολυτίμους ἄνδρας καταλιπόντας ὄνομα σεπτὸν, καὶ πλουσίαν
κληρονομίαν ἔργων καὶ ἀρετῶν. Ἐκ τῶν πολλῶν θέλομεν ἀναφέρει,
μεταξὺ τῶν ξένων, τὸν χημικὸν Τενάρ, τὸν ποιητὴν Βεραγγέρον,
τὸν μυθιστοριογράφον Εὐγένιον Σύν, τὸν φιλόσοφον Αὐγουστον
Κόμπε, τὸν γεωλόγον Δουμόντ, τὸν νομολόγον Δαλλόζ, τὸν
κρατηγὸν Καβαινιακ, τὸν μουσικοδιδάσκαλον Κζέρνιν, τὸν μηχαν-
ικὸν Σάβαγε, τὸν διπλωμάτην Φικελμόντ, τὸν φιλόλογον καὶ
ποιητὴν Ἀλέξανδρον Παραῦταν, τὸν ἑλληνιστὴν Βοῖσσονάδ, τὸν
ἀρχαιολόγον Κουατρεμέρ, καὶ τὸν ἄλλοτε πρόεδρον τῆς ἐνετικῆς
δημοκρατίας Μανίν· μεταξὺ δὲ τῶν ἡμετέρων, τὸν Ἀναγνώσθη
Δελιγιάννην, τὸν Κωνσταντῖνον ἐξ Οἰκονόμων, τὸν Βαλιάνον,
τὸν Σκηναῦν, τὸν Σωλομόν καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦ αἰοδήμου
Κυβερνήτου Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν.

N. B. M.

ΤΙΜΗ ΕΤΗΣΙΑΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ

προπληρωτέα

Διὰ τὸ ἐσωτερικὸν δίσηλα 2

Διὰ τὸ ἐξωτερικὸν „ 2 1/2

Αἱ συνδρομαὶ γίνονται παρὰ τῷ ἐκδότη.